

III JORNADES D'ESTUDIS LOCALS MANCOR DE LA VALL, 2023



Ajuntament
Mancor de la Vall

III
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS DE
MANCOR
DE LA VALL
2023



Ajuntament de Mancor de la Vall

Ajuntament de Mancor de la Vall

amb la col·laboració del

**Departament de Cultura, Patrimoni i Política Lingüística
Consell de Mallorca**

Equip de coordinació: Clara Fontanet Abrines, Jaume Gual Mora i Cati Llabrés Coll

Imatge portada: Casa de Son Tafona on nasqué Joan J. Amengual el dia 20 de gener de 1793

Impressió: Gràfiques Rubines · www.grafiquesrubines.com

ISBN: 13978-84-09-51941-5

Dipòsit Legal: DL PM 01016-2023

PRESENTACIÓ DE LA PUBLICACIÓ

Benvolgudes amigues i amics:

En aquest llibre trobareu la ponència inaugural i les comunicacions que es varen preparar a les III Jornades d'Estudis Locals de Mancor de la Vall.

Poder arribar a unes III Jornades d'Estudis Locals d'un municipi petit com és Mancor de la Vall, vol dir molt de la seva història i del seu arrelament dins una societat com és la mallorquina.

Una història i unes activitats que mostren com ha evolucionat Mancor al llarg dels temps, i que a través d'aquests treballs d'investigació, podem conèixer un poc més la vida i la tasca dels nostres antecessors.

També vol dir molt de la gent que es veu encoratjada a poder tirar endavant amb aquestes Jornades, arribar a una III edició, vol dir que l'equip de Coordinació, na Clara Fontanet, en Jaume Gual i na Cati Llabrès han dedicat una bona part del seu temps per fer que aquestes curolles arribin a bon port. Un temps que podrien dedicar a la família o altres coses, per això des d'aquí vull agrair-los tota la seva feina per millorar la cultura del nostre municipi.

En aquestes III Jornades d'Estudis Locals, com podeu llegir en el llibre, hi ha 10 ponències de temàtiques diferents, però totes tenen un nexa comú, Mancor de la Vall, com no podia ser d'altra manera.

Podem citar-les totes començant per la ponència inaugural d'en Valentí Valenciano on ens dona a conèixer la relació entre Joan Josep Amengual amb el municipi de Binissalem

N'Antoni Aulí Ginard i en Joan Pons Julià, ens parlen de les notícies relacionades amb Mancor que apareixien a la revista "El Magisterio Balear" entre els anys 1873 i el 1916.

També podem destacar la comunicació de na Margalida Alba Mateu, exposant-nos alguns fets històrics del llogaret de Biniarroi, així com la de na Júlia Maria Muñoz Cabrera amb la seva investigació dels Fons Fotogràfic de Biel Fiol.

En Mateu Morro Marcé, ens fa cinc cèntims d'on prové el nom de Mancor, la història i les diferents teories d'aquest topònim.

En Joan Círia Maimó ens acosta la figura de na Margalida Gamundí, organista i compositora que va néixer a Mancor a principis del segle XX. Treball semblant és el que ens presenta en Jaume Fontanet, que també ens acosta la figura històrica i la seva relació amb Mancor del llibreter català Francesc Puigfredon i Macià.

Na Marga Rotger ens ha preparat una comunicació on ens fa arribar la figura de totes les dones que s'han dedicat a la música a Mancor.

En Biel Fiol i en Jaume Gual ens presenten una comunicació de la cultura popular de Mancor a mitjan segle XX.

I per acabar en Toni Lluís Trobat, ens parla de les candidatures de l'esquerra i del mallorquinisme polític que s'han presentat a Mancor des de les primeres eleccions municipals, un cop retornada la democràcia a l'estat espanyol i fins a dia d'avui.

Ja no em queda més que agrair a totes i tots els investigadors i ponents la seva gran feina i les hores d'investigació per fer-nos més coneixedors del poble on vivim, i encoratjar-vos a seguir treballant en la preparació d'unes noves Jornades d'Estudis Locals de Mancor de la Vall.

Guillem Villalonga Ramonell, Batle
Mancor de la Vall, maig de 2023



ÍNDEX

PONÈNCIA INAUGURAL

Joan Josep Amengual i Reus i Binissalem

Valentí Valenciano López

pàg.7

COMUNICACIONS

Llogaret de Biniarroi

Lluc Muñoz Alba i Margalida Alba Mateu

pàg.27

Dones i cançó a Mancor de la Vall entre 1940 i 1960

Margarida Rotger Martorell

pàg.59

El curs de l'any. Mancor de la Vall a mitjan segle XX

Gabriel Fiol Mateu i Jaume Gual Mora

pàg.85

Mancor, el nom i la història

Mateu Morro Marcé

pàg.121

El fons fotogràfic de Gabriel Fiol i Mateu.

Una proposta de sistematització

Júlia Maria Muñoz Cabrera

pàg.129

Notícies relacionades amb Mancor a la revista

"El Magisterio Balear" (1873-1916)

Antoni Aulí Ginard i Joan Pons Julià

pàg.149

Francesc Puigrrredó i Macià 1836-1906.

La seva relació amb Mancor

Jaume Fontanet Martorell

pàg.167

Margalida Gamundi i Campins (Mancor, 1902 - Ciutat de Mallorca, 1987). Organista i compositora.

Joan Círia Maimó

pàg.173

Els caps de llista de les candidatures de l'esquerra i el mallorquinisme progressista a les eleccions municipals de Mancor de la Vall (1979-2019). Recull d'entrevistes.

Antoni Lluís Trobat Alemany

pàg.179

PONÈNCIA INAUGURAL

Joan Josep Amengual i Reus i Binissalem

Valentí Valenciano López

1.- Introducció i antecedents

Sobre la Mallorca del començament del segle XIX fins la caiguda del franquisme, a grans trets, podem dir que s'havia mantingut l'opinió que defensava Miquel dels Sants Oliver, la d'una illa que estava subjecta per una banda a la seva tradició, i per l'altra a l'aïllament, o sigui a les influències externes.

Pere Fullana i Puigserver, en el seu article sobre la *Lectura a Mallorca*, de 1989, opinava que durant la primera meitat del segle XIX: “*en contrast amb la imatge tradicional que durant molt de temps s'ha tingut sobre Mallorca, cada vegada es fa més evident que l'illa no es mantingué al marge dels corrents culturals dominants, sobretot a partir de la Il·lustració*”.

Així, l'interès per les novetats, no només de la península, sinó també de molts distints països d'Europa, això que en diuen la influència exterior, no era tan dèbil com afirmava Miquel dels Sants Oliver, nascut a Campanet.

En el llibre *El primer liberalisme a Mallorca*, de 2008, resultat de la memòria d'investigació, prèvia a la tesi doctoral, constatava que la historiografia mallorquina, que defensava la visió d'una mentalitat de l'illa com el d'una societat closa, indiferent als aires de renovació –que ja bufaven en el segle XVIII–, com si fos una societat aliena a tot allò que ve de fora; podíem dir, que no era així.

També cal dir que, actualment, economistes que analitzen el passat també defensen l'existència d'una mentalitat molt més oberta que aquella que defensaven alguns historiadors. Ara, hi detecten una mentalitat oberta, dinàmica i integradora, en el món econòmic.

A més, en aquesta època, a Mallorca, hem de recordar que s'ha constatat que els llibres circulaven amb major dinamisme del que s'ha manifestat, malgrat la repressió política. Hem de pensar que no estàvem aïllats. Sempre hem de tenir en compte que el mar no té fronteres, ni a Mallorca, ni a Menorca, ni a Eivissa, ni tampoc a Formentera, que es començà a poblar el segle XVIII.

Per contextualitzar-ho una mica més, aquesta imatge tan tradicional dels mallorquins, que ens ha transmès el conservadorisme mallorquí, repararem en una altra situació de més llibertat, quan ja no hi ha el control de l'absolutisme, a principis del XIX, a veure si el món mallorquí era totalment conservador o hi havia quelcom més.

Durant la Guerra del Francès, s'ha constatat que existia un clima de difusió i de permeabilitat cultural significatiu. A més de les impremtes dels mallorquins Melcior Guasp i Felip Guasp, també hi havia un grup d'editors refugiats, majoritàriament a Palma, que tingueren una incidència de primer ordre durant el conflicte bèl·lic, com ara, Bonaventura Villalonga, Miguel Domingo, Vicente Salvà i Antoni Brusi. I també hi hagué llibreries significatives mallorquines, com ara les de Carbonell i Amorós, que s'ubicaven a la zona de Cort. Aleshores, la llibreria era un dels centres de difusió, però també de debat i de tertúlies.

Passada la guerra del Francès, el sexenni absolutista (1814-1820) torna ser una època de repressió. Hi ha pocs treballs específics que tractin únicament d'aquest període, a l'àmbit estatal. Ara bé, se'n poden destacar tres. El de Miquel Artola, *"La España de Fernando VII"*, de 1983, on hi ha un estudi rigorós sobre el període; el de Maria Cruz Romeo Mateo, *"Entre el orden y la revolución. La formación de la burguesía en la crisis de la monarquía absoluta"*, de 1993, en el qual treballa sobre la formació de la burgesia liberal i el liberalisme progressista; i una de les millors síntesis més recents sobre el sexenni es troba a *"La época del liberalismo"*, de Josep Fontana, del 2007. En els últims anys també han sorgit multitud d'estudis, més d'àmbit autonòmic, sobre els principis del XIX, sobretot a Andalusia, Catalunya, València, Galícia o Aragó, entre d'altres, sobre aquesta matèria.

Per entendre els motius de la mala situació de la hisenda pública espanyola de l'època, s'ha d'estudiar la seva evolució des dels finals del segle XVIII i la primera part del XIX, cosa que va fer Josep Fontana. Segons aquest historiador, cap el 1760 els ingressos nets per impostos a Espanya eren semblants als de França o Gran Bretanya, però, a mesura que va avançant la centúria, al nostre país, aquests es retreuen.

El 1808 la situació de la hisenda espanyola era dolenta. Durant l'època de la Guerra del Francès, les Corts havien intentat endegar algunes reformes modernitzadores, El 1814 Ferran VII decidí liquidar el sistema constitucional i

apostar pel retorn a la situació anterior; aleshores, la situació ja era desesperada i es va anar convertint en desastrosa. El 1815 la situació era tan diferent de les altres potències que, en el Congrés de Viena, Espanya quedà relegada a un paper de potència secundària.

L'únic intent institucional de voler arreglar la situació, que trobam en aquest sexenni, té lloc el 1817 amb la reforma de Martín de Garay. Reforma que també fracassà, per la manca de col·laboració global. D'altra banda, amb la derrota de Napoleó a Waterloo, el 18 de juny de 1815, a finals de setembre se celebrà un pacte entre Rússia, Àustria i Prússia a París, per tal de contenir el liberalisme i el secularisme que s'anava implantant a Europa.

A primers de 1820 hi va haver l'aixecament de Riego, que acabà triomfant, quan les seves tropes ja estaven gairebé disseminades prop de la frontera portuguesa. A Mallorca van sortir notícies d'aquest aixecament el gener i a principis de febrer, quan la Corona pensava que ja s'havia resolt la situació. Però a partir del 7 de febrer, no surt cap més notícia, que arribi a les Illes. Era un silenci no improvisat, sinó temorós, no per Riego i els seus, sinó per la seva repercussió. Finalment, hi hagué més aixecaments que conduïren a un canvi polític. Entram a l'època coneguda com el *Trienni liberal*.

L'any 1822 Àustria tenia problemes amb les seves propietats a Itàlia i hi intervé, per sufocar les revoltes liberals. El mateix any, al Congrés de Verona (de 20 d'octubre al 14 de desembre de 1822), on hi participaven els representants de la Quàdruple Aliança (el Regne Unit, Rússia, Prússia i Àustria) i s'hi havia sumat França, van condemnar el règim constitucional espanyol –sense el suport del Regne Unit–, reclamant que s'introduís una segona cambra, seguint el model francès.

Segons recents investigacions, sembla que la decisió d'envair Espanya el 1823, va ser del rei Lluís XVIII, quan François-René de Chateaubriand dirigia la política exterior d'aquest país, per tornar impulsar a França a la categoria de potència militar. El suport del Regne Unit a acceptar-ho comptava amb tres condicions: que l'exèrcit francès abandonàs Espanya, quan hagués aconseguit la seva missió; que no intervingués a Portugal; i que no ajudassin a Espanya a recuperar les seves colònies americanes. La invasió es produí el 7 d'abril de 1823.

2.- Joan Josep Amengual i Reus i Binissalem

Joan Josep Amengual i Reus va néixer a Mancor –municipi de Selva–, fill de Joan i de Magdalena, el 20 de gener de 1793. Els avis paterns eren Pere Antoni Amengual i Jerònima Martorell, de Mancor; i els avis materns Bernat Reus i Antònia Vidal, de Mancor, que vivien a Selva. Fou batejat a l'església de Sant Joan de Mancor, el mateix dia del naixement –hem de fer notar que el seu padrí de fonts fou Sebastià Perelló, de Binissalem–. El seus pares s'havien casat el 20 de desembre de 1791 a la parròquia de Selva.

La casa natal era a la posada de *Son Tafona* de Mancor, avui al carrer Bini-arroi, número 8. El 1719 aquesta casa era del seu avantpassat Joan Amengual, àlies *Tafona*, lloctinent del batle reial a Mancor, que el 24 de setembre de 1719 fou assassinat a arcabussades, segons detalla Gaspar Valero i Martí. Per part de la seva mare, el seu cognom Reus era conegut com a Reus de *Biniatzent*, família originària d'Algaida al segle XVI, que més endavant ja estava ubicada a Mancor i que eren de la mà mitjana. El 1563, *Biniatzent* era de Blai Reus (a) de Biniatzent, que morí sense testar i l'alqueria era dividida entre *Biniatzent de baix* (per Bartomeu) i *Biniatzent de dalt* (per Jaume), fills de Blai.

Poca cosa sabem de la infantesa de Joan Josep Amengual i Reus. Entrà al Col·legi de La Sapiència i als 13 anys demanà d'entrar a realitzar estudis eclesiàstics i que li fos administrada la primera tonsura. La petició anava dirigida al Bisbe Nadal i li fou concedida. Per això, hagué de presentar proves de netedat de sang.

El període de la seva joventut fou una època de convulsions per al país, primer amb la Guerra del Francès (1808-1814), dels seus quinze als vint-i-un anys. Als 20 anys, el 25 d'octubre de 1813, es matriculà a la Universitat Literària de Mallorca del primer curs de canons i lleis. Repetí el curs, matriculant-se de nou al primer curs el 20 d'octubre de 1814 –malgrat que figurí com aprovat el 20 de juny de 1814, a l'acta de final de curs–. Passà definitivament el primer curs el 8 de juny de 1815. En dos anys més aprovà el segon i tercer curs de canons i lleis. El 25 de gener de 1817 fou promogut a batxiller i el 2 de juny del mateix any a doctor en canons i lleis. Va demanar passar les proves per obtenir el títol d'advocat, però no sabem per quins motius no ho va poder fer fins el 1823, el 24 de juliol, que fou quan ho aconseguí.

El primer moment en què tenim coneixement de la relació física entre Joan Josep Amengual i Reus i Binissalem és a l'any 1820. En aquesta època, mentre estudiava per aconseguir el títol d'advocat, fou quan començà a participar activament en la vida política institucional de Mallorca.

A Binissalem, el dia 23 de març de 1820, elegiren com a batle a Antoni Gilabert; regidor primer Miquel Tous; regidor segon, Joan Salom i Cossa; regidor tercer, Baltasar Verd; regidor quart, Jaume Pons i Aloy; regidor cinquè, Salvador Antich; regidor sisè, Gabriel Moyà; i *Procurador Síndic*, Joan Josep Amengual i Reus. Els nous membres del consistori de Binissalem juraren la constitució de Cadis de 1812 l'endemà de ser elegits, al ple de l'Ajuntament del 24 de març de 1820.

Per què apareix Joan Josep Amengual i Reus al nou Ajuntament de Binissalem? Quins contactes tenia? De moment, desconeixem el motiu i els contactes. Hipòtesis se'n poden fabricar moltes. En donaré una, que podria ser un simple brindis al sol. Un dels capdavaners del liberalisme durant la guerra del francès fou Guillem Ignasi de Montis, i la seva família era propietària de *Bellveure*, possessió notable ubicada molt a prop del poble de Binissalem. El 3 d'abril al Ple de l'Ajuntament de Palma es llegí l'ordre de reposar en el càrrec a Guillem Ignasi de Montis, com a Cap Polític interí de les Illes –per ser-ho el 1814–. En aquells moments de canvi, probablement, era la persona política més influent a Palma, amb connexions amb Binissalem. I, si no fou Montis, fou alguna altra persona amb un cert pes a Binissalem.

Com s'ha dit, aquest és el primer contacte documentat que tenim de Joan Josep Amengual i Reus amb la vida política de Binissalem i de Mallorca, adherint-se al moviment liberal constitucionalista. Podem dir que aleshores, comptant amb 27 anys, encara li mancava finalitzar els cursos de *Derecho patrio*, cosa que feu el 16 de juny de 1821, a l'edat de 28 anys.

Segons l'article 314 de la Constitució de Cadis, els càrrecs de batle i el de regidor síndic, allà on només n'hi havia un, s'havien de canviar cada any. S'elegien en el desembre i començaven a exercir el càrrec l'1 de gener. Aquest també fou el cas de Binissalem i el 1820 trobam com a regidor síndic a Joan Josep Amengual. I com que segons l'article 316 de la mateixa Constitució, en el cas de Binissalem, no es podia repetir en el càrrec de batle i de regidor síndic, l'any 1821, Amengual no participà en el consistori.

Durant el període de regidor (1820) i d'absència de participació directa en el consistori municipal (1821), fou precisament quan Joan Josep Amengual dirigí el *Semmanari Constitucional, Politic y Mercantil de Mallorca*, que “inicià la seva aparició el 2 de desembre de 1820 amb una periodicitat, com indicava el seu títol, setmanal: el seu dia d'aparició era el dissabte. Tenia un total de vuit pàgines, en quart, se'n publicaren un total de trenta-dos números amb 256 pàgines, i el darrer número va aparèixer el 14 de juliol de 1821”.

La valoració que fa Isabel Peñarrubia sobre l'etapa de Joan Josep Amengual del *Setmanari*, en el seu llibre sobre Agnès Ribera, és que Joan Josep Amengual i Reus, director de la publicació, “des de la seva ideologia liberal progressista, lloava els escrits i capteniment de Muntaner [Joan Muntaner Garcia] en un moment difícil per a l'església degut a les exclaustracions, mentre que abominava els ‘impiis’ que es servien de la religió per tanstornar el govern i tirarnos dins los horrors de una guerra civil”. Així, aquesta historiadora el contextualitza a l'entorn dels liberals progressistes.

Després, al cap de poc temps, el 1822, dirigí *Es Prat i sa Bufera* (5 exemplars) i a continuació, probablement, *Es Deixondidor*, el novembre de 1822, publicació setmanal però que sortia dies indeterminats. Així, Joan Josep Amengual i Reus, fou el primer pensador liberal que publicà en català a Mallorca.

Ara bé, la qüestió és per què ho va fer. Si era per la convicció de recuperar l'ús de la llengua i la seva normalització en aquella societat –cosa que encara no passava, ni fins avui s'ha detectat que passés–; o més bé, era un instrument de difusió de les seves idees, per arribar més a la gent, que llavors, majoritàriament, no coneixia el castellà.

Segons Josep Massot i Muntaner, quan analitza l'obra d'Amengual, veu en el pròleg de la Gramàtica (de 1835) prou elements que donen suport “a una discreta refutació dels Amics del País”, en referència a la posició de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País sobre la llengua, societat més favorable a una castellanització, cosa que podria donar a entendre que la posició d'Amengual sobre la llengua era un poc ambivalent, per una banda creia que s'ha d'aprendre el castellà, però per l'altra, té una sincera estimació envers la seva llengua materna.

El 1822 Amengual fou elegit batle de Binissalem, juntament amb Andreu Beltrán. El consistori estava constituït pels regidors següents: Gabriel Llabrés, Joan Pol, Sebastián Moyà, Miquel Bastard, Bartomeu Villalonga i Miquel Vicens. Procurador síndic, Miquel Colom. Poca cosa sabem encara de la seva actuació en aquest càrrec. Acabat l'any de batle, el 1823 continuà col·laborant amb el consistori.

3.- L'absolutisme (1823-1833)

El mes de juny de 1823 es crearen les Junes de Purificació a cada província, el 1826, amb l'entrada al poder dels coneguts com a *fernandistes*, es va actuar amb un talant més intransigent, amb la finalitat de desbloquejar i rompre el binomi causa/efecte promogut pels ideals liberals. Fou en aquest context en què s'obrí un expedient contra Joan Josep Amengual, sobre la seva conducta moral, que acabà impedit-li exercir com a advocat durant un temps. Segons Carme Alomar Esteve fou impurificat, juntament amb Joan Santandreu Sureda.

Pel que fa a Binissalem, al plenari de l'Ajuntament de 7 de novembre de 1823, es reuneix l'Ajuntament constitucional de Binissalem. El batle 1r era Jaume Pons i Aloy, l'alcalde 2n Antoni Villalonga, prevere, i Bartomeu Villalonga, Gabriel Mora i Miquel Pascual, síndic procurador, segons el sistema constitucional, fins avui, han regit aquest poble amb D. Pere Ignasi Amengual, batle reial. Es declara abolit el sistema constitucional pel rei Ferran VII. El comte d'Almodóvar, aleshores Cap Polític i Capità General de les Illes, transmet l'ordre de retornar al consistori els membres que hi havia a l'anterior sistema.

Així, foren substituïts per Pere Ignasi Amengual, com a batle reial –el mateix–; Jaume Pons i Aloy, alcalde 1r; Antoni Villalonga, alcalde de 2n vot; Gabriel Moyà, regidor (signa per ell, Bartomeu Villalonga, regidor); Miquel Pascual (síndic procurador); Bernat Terrassa, regidor (signa per ell Marc Bestard, regidor, perquè no sabia escriure); Salvador Antich, síndic personer; Bartomeu Vallès i Gabriel Llabrés. Signà l'acta el secretari Joan B. Julià.

Joan B. Julià i Salom fou notari i secretari de l'Ajuntament de Binissalem fins la seva renúncia, *“sacrificando sus talentos para el feliz ecsito del encargo que se le confió; mas considerando que en el dia le es sobremanera*

gravoso continuarse en este encargo: A Va. Mag. suplica tenga á bien exonerarle del empleo de Srio. De esta villa lo que recibira favor omni l^a [...]. Sgt Bartolome y Salom Not. i Srio.”. Fou el 23 de març de 1833.

Amb la caiguda del sistema constitucional (finals de 1823), a Joan Josep Amengual li retiraren, al cap de poc temps, el títol d'advocat, de forma que el 1824 començà a pledejar perquè li retornassin. En aquesta època, any 1824, vivia a Mancor amb la seva mare de 65 anys, ell era fadrí i tenia 29 anys. El 21 de setembre d'aquest any explica tots els antecedents i demana que se li despatxi un nou títol. A l'arxiu de Binissalem no hi ha rastre de la seva etapa entre 1824 i 1826. Però, comptam amb la declaració de Sebastià Serra, síndic forense i regidor de Selva, en els anys 1824, 1825 i 1826:

“...certifica: que el Dr. D. Juan Jose Amengual, con quien en esta epoca fui comisionado, observó siempre una conducta moderada, amante del orden y de la paz, y enemigo acerrimo de toda violencia é injusticia, y de tal modo se opuso á la usurpacion de dicha casa que verifico la llamada diputacion Provincial de esta Isla; que no se dio aunque fuimos espelidos a la fuersa, ni le arredo la sumaria criminal decretada por este motivo contra nosotros; y que no se substancio por haver sucedido felismente el cambio politico.

Y para que conste doy la [?] solicitud al interesado para los efectos que le conducan. 21 de junio de 1826, sgt. Sebastian Ferrer” (ARM, AA 13, Lligals, 522, n. 22).

A finals de 1823 va retornar a Mancor. L'any 1826 li obriren una causa. Se n'encarregà de l'execució de l'expedient a l'Ajuntament de Selva. Declararen uns quants testimonis, en defensa de Joan Josep Amengual:

“Quota de testigos que presenta el D. D. Juan José Amengual para la información de su conducta moral y política. 1º D. Jaime Gelabert Regidor de la villa de Binissalem. 2º D. Antonio Villalonga diputado de la misma. 3º D. Juan Llabrés sargento de voluntarios Realistas de la misma. 4º D. Bartolomé Gayà pro. y vicario in capite de Mancor sufragánea de Selva. 5º Juan Vidal capitán de la 4ª compañía del regimiento provincial de esta isla natural y vecino de Selva. 6º D. Juan Sastre regidor de la villa de Selva= Selva 6 de julio 1826”

Tots ells intentaven exonerar a Joan Josep Amengual. La seva al·legació en aquest expedient és: *“... fue el director del partido Realista de Binissalem y*

por los votos de los Realistas de dicha villa, fue en todas las elecciones elector y escrutador y una vez Síndico y otra alcalde y ningún constitucional de aquella villa le dió jamás voto alguno y lexos de perseguir a nadie fue el defensor y protector de aquellos Realistas que se vieron perseguidos de modo que quando se pasó a encarcelar a Dn. Juan Verd pro. y vicario de dicha villa, y a Dn. Jaime Salom pro. también de la misma protestó el Amengual contra el escándalo...”;

“...Otra vez siendo alcalde y estando en cesión [sesión] del Ayuntamiento, un Regidor habló en voz alta contra la [aleshores] abolida Constitución, y el Amengual se contentó con darle esteriormente una represión sin que pudiesen moverle a formular sumaria contra las amenazas y ceveras, ni el compromiso en que se allava. Y otra vez siendo igualmente Alcalde el citado Amengual se vio precisado a instancia de parte a formalizar sumaria contra algunos que en una taberna avian cantado canciones contra la misma constitución, y el Amengual ausiliado de los pros. Dn. Juan Verd y Dn. Bartolomé Verd la dirigió con tanta prudencia y sagacidad que logró no resultasen méritos y se sobresehió en ella...”, cosa que avalen els testimonis.

Per tant, en aquesta època va residir a Mancor (Selva) de forma continuada fins el 1826. El 1824 trobam al padró de Mancor (Selva) a Joan Josep Amengual amb la seva mare, Magdalena Reus, vídua de 65 anys. No hem trobat cap constància a l'arxiu de Selva, després de l'expedient de 1826 –de bona conducta– que visqués més al seu poble nadiu, Mancor. Ni tampoc l'hem trobada ni a Ciutat, ni a Binissalem.

Mentrestant a l'Estat prenia força l'absolutisme més reaccionari, sota l'empenta del Príncep Carles. Però el naixement d'Isabel II (10 d'octubre de 1830) acabà de provocar un canvi de rumb polític a Madrid, amb la integració de liberals moderats i d'alts càrrecs tècnics a l'administració. Imaginam que Joan Josep Amengual vivia a l'empara de la seva família. Devia fer una estada llarga al seu poble natal. Pledejava per aconseguir que li retornassin el títol d'advocat. I no ho va aconseguir fins el 6 de desembre de 1832.

El canvi fou possible per la nova conjuntura política, quan el setembre del 1832, ran de l'intent de cop d'estat dels partidaris carlistes a La Granja, la reina Maria Cristina va fer un apropament amb els liberals moderats, decretant una amnistia, l'1 d'octubre, que va permetre que molts liberals poguessin tornar de l'exili, Joan Josep Amengual aconseguí de nou el seu títol.

Desconeixem entre el 1826 i el 1842 on va residir Joan Josep Amengual, ni on treballava. Només podem dir que el trobam a Binissalem al padró de 9 de novembre de 1842, amb 40 anys, acompanyat de Magdalena Morro, criada, de 61 anys. Així, de 1832 a 1842, ja amb el títol d'advocat, no en sabem res, ni on va començar a treballar, ni on residia.

El seu retorn a Binissalem, amb el càrrec de Secretari, com veurem a continuació, fou el 1844.

4.- Sobre l'Ajuntament de Binissalem i el retorn de Joan Josep Amengual i Reus

D'acord amb el canvi de règim a finals de 1823 a l'absolutisme, també canvià el secretari de l'administració municipal de Binissalem. El nou secretari fou Joan B. Julià, que durà fins el plenari del 23 de març de 1827, on ja no signà cap acta més.

Sense substitut, durant uns mesos, signa les actes Joan Bestard, regidor, i a partir del 8 d'abril d'aquest any, el nou secretari fou Josep Villalonga, que renuncià el 28 de novembre d'aquest mateix any, 1827. Fins el 27 de juny de 1828 no es nomenà un nou secretari, Bartomeu Julià i Salom, que també era notari. Però el 1833, amb el canvi de nou règim, va dimitir.

El 20 de juny de 1833, Ferran VII declara hereva a la seva filla Isabel II, i ran de la seva mort, al cap d'uns mesos, el 29 de setembre, comença a Espanya una guerra civil entre els partidaris de Don Carles i els d'Isabel II.

En aquesta època ens trobam amb una certa desinformació sobre Amengual. L'hem cercat en els padrons de Ciutat, Binissalem i Selva i no l'hem trobat.

Sabem que en aquesta època es dedicava a conrear el camp de la cultura. En aquest context té distintes iniciatives, i tenint en compte l'interès dels liberals en promoure l'aprenentatge del català, perquè després la gent tengués una base per aprendre el castellà, Joan Josep Amengual, el 1835, publicà una *Gramàtica de la Lengua Mallorquina*, ampliada en una segona edició el 1872.

A Binissalem, entre 1833 i 1844 hi havia hagut uns quants canvis de secretari municipal, des de la dimissió esmentada de Bartomeu Julià i Salom, el 20 de març de 1833, nomenen secretari interí a Baltasar Verd. En el ple de 9 d'octubre de 1834 el secretari substitut, és Mateo Morantes, fins el 20 de

desembre de 1840. El substitueix com a secretari, interinament, el regidor síndic Pere Joan Llabrés. El 17 d'octubre de 1841 trobam com a secretari interí a Jaume Sampol. I en el ple de dia 30 del mateix any a Jaume Sanxo, que signa fins el 10 de desembre de 1841.

Mentrestant, Joan Josep Amengual continuà les seves recerques. Sabem que en aquesta època col·laborà amb Joaquín Maria Bover, donant-li informació perquè redactàs el *Diccionario histórico-geográfico de las Islas Baleares*, publicat el 1843, com ho feren altres persones destacades de les Illes, com ara Josep Díez Imbrechts, Josep Miquel Trias, el Marquès de Campofranco i d'altres.

Aleshores, Amengual publicà: *Descripción del pulgon de vides, vulgo, ANIMALÓ, su genero, historia, propagacion, vida y medios de perseguirle*. Impremta Guasp, 1842; i *Apuntes sobre el origen é historia de Mancor y noticia de la bendicion de su nueva iglesia*. Impremta Guasp, 1843.

En el padró de 1842 trobam a Joan Josep Amengual de nou a Binissalem. La situació d'inestabilitat en el càrrec de secretari de l'Ajuntament de Binissalem continuava. En el ple de dia 15 d'octubre de 1842 signa com a secretari Joan Verd, que durà fins el 1844.

Aquest any 1844, hi hagué unes noves eleccions a corts, que guanyà el partit moderat. El mes de maig, el general Ramón María Narváez y Campos assumia la presidència del consell de ministres, quan la reina Isabel II ja havia estat declarada major d'edat. Així, en aquest context, d'un govern liberal dels moderats, contracten com a secretari Joan Josep Amengual i Reus, que signà la primera acta el 28 de juliol de 1844. En total, en 11 anys, 9 secretaris –entre definitius i interins– a Binissalem, sense comptar el mancorí.

A partir d'aquesta data, Joan Josep Amengual treballa, assíduament, de secretari de l'Ajuntament de Binissalem i no retorna al camp de la primera línia política. Fou l'època més fructífera d'Amengual com a escriptor. El 1850 reuní les seves faules i alguns poemes més ambiciosos (*Caçada de sa cova de Coanegra*, 1824, etc.). Com a poeta, es diu que s'inspirà en Félix María de Samaniego, a qui també traduí. Utilitzà un estil de llengua rica i de caràcter dialectal. El 1850 publicà, *Poesias mallorquinas d'el Dr. Juan Amengual*.

La seva obra que es considera més important és el *Nuevo diccionario Ma-*

llorquin-Castellano-Latin, que té un valor enciclopèdic (Impremta Guasp i Impremta Colomar, 1841, 1858, 1878 –aquest darrer any el segon volum, dos anys després de la seva mort–). Com podem veure, iniciat un any abans que l'ubiquen a Binissalem, i acabat, majoritàriament, a Binissalem.

Sabem que en aquesta mateixa època comença a tenir un cert interès per l'arqueologia i la història. Apareix, el 1844, any que coincideix amb el nomenament de secretari, i també, com a membre de la *Diputació Arqueològica de les Illes Balears*, juntament amb Joaquim Maria Bover, cosa que es veu reflectida a la seva obra *Apuntes históricos de la vila de Binissalem*, on ell mateix ens transmet, directament, aquest interès. El publicà als 72 anys; i als 79 anys, reedità la gramàtica.

Aquesta *Diputació Arqueològica de les Illes Balears* fou una institució oficial, depenent de l'*Academia Española y Arqueológica de Madrid*, que tenia com a objectiu descriure els monuments arqueològics de les Illes i la seva protecció. Un dels fundadors fou Jaume Conrado i Berard, el qual compilà una miscel·lània d'història i arqueologia de Mallorca. El Cap Polític de les Illes aleshores, el 1844, era Joaquim Maximilià Gibert i Alabau, que va passar a ser-ne Governador Civil fins el 1851, quan fou destinat a Girona.

En la dècada del 1860 la situació política i econòmica de l'estat fou complicada. L'any 1862 començà un període de crisi econòmica, provocada per la manca de cotó, per mor de la guerra de secessió nord-americana, que afectà a Espanya –primer a la indústria cotonera i després a un alçament de preus en general–. El 1866 es desencadenà una crisi financera a tot l'Estat. A més, el 1867 i 1868, s'hi sumà una crisi de subsistències, motivada per les males collites d'aquests anys, que provocà un major malestar. La repressió política i militar d'aquests anys, conduí a què el mes de setembre de 1868, hi hagués una revolució de militars, conjuntament amb elements civils, que començà un nou període polític nomenat *Sexenni democràtic* (1864-1874), el qual provocà el destronament d'Isabel II i el seu exili a França.

Fou en el setembre de 1868 quan s'inicià el cop d'estat, que conduí a l'exili Isabel II, el 30 de setembre, entrant a França. El 8 d'octubre ja es va formar un govern provisional. Potser aquest nou context polític de canvi, va influir en Joan Josep Amengual, perquè el 6 d'octubre de 1868, als 75 anys, exposàs al ple de l'Ajuntament la seva dimissió:

“... También se tuvo presente una solicitud que presenta el doctor en derechos D. Juan Amengual abogado y Secretario de este Ayuntamiento en la que respetuosamente expone que sus notorias ocupaciones y mas que todo sus achaques habituales é inherentes á su edad de setenta y cinco años que tiene cumplida no le permiten continuar en el destino de secretario de este Ayuntamiento á quien suplica se le admita la renuncia que hace del mismo destino y se resolvió que se admite dicha renuncia y en consecuencia nombraron por unanimidad secretario interino á D. Salvador Antich y [¿] de esta vecindad, y para autorizar esta acta como Secretario designan al segundo Alcalde D. Antonio Borrás”.

La seva etapa de secretari de l'Ajuntament durà 24 anys. Després, a l'àmbit estatal, passà la primera república (11 de febrer de 1873) i la restauració borbònica (29 de desembre de 1874). De moment, no comptam amb gaire informació d'Amengual sobre aquesta època. El 1872 feu una segona edició de la *Gramàtica de la llengua mallorquina* ampliada i del *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín*.

L'últim que sabem de Joan Josep Amengual és que en la seva darrera malaltia, estant al llit, el 22 d'abril de 1876, davant el notari d'aleshores a Binissalem, Guillem Salom i Roca, testà a favor de Francisca Anna Comas i Ramonell, fent-la hereva universal i usufructuària. Segurament era la persona que tenia esment d'ell, ja que el seu marit, Joan Morro i Pol, el dos de maig de 1876, compareix al jutjat per donar compte de la mort de Joan Josep Amengual. Es presenta com a criat de Joan Josep Amengual i vivia al carrer (abans) Selva, número dotze, de Binissalem. L'endemà, dia 3 de maig, sortí una nota necrològica al periòdic *El Isleño*, sobre Amengual. Aquest demanà, expressament, al seu testament, que se li donàs sepultura a Binissalem.

El ple de l'Ajuntament de Binissalem, de 18 de novembre de 1991, li van posar el seu nom a un carrer de la zona anomenada *Es Rasquell*, com a *carrer Amengual*, segons l'acta del ple, i rotulat com a c/ *Joan Josep Amengual i Reus*.

ANNEX DOCUMENTAL

a) Arxiu Binissalem.

Acta del Ple de 7 de novembre de 1823 (a Binissalem, retorn Ajuntament a Antic Règim).

En la sala consistorial de la villa de Binissalem de la provincia de Mallorca, a siete de Noviembre de mil ochocientos veinte y tres, convocados y reunidos D. Jayme Pons y Aloy alcalde de 1r voto, D. Antonio Villalonga Pvre. de 2º voto, D. Bartolome Villalonga, D. Gabriel Moya, reg. y D. Miguel Pasqual Sindico Procurador, de esta villa, según el sistema constitucional, que hasta hoy ha regido en este Pueblo, con D. Pedro Ignº Amengual Bayle Real, D. Bartolome Marcó, D. Pedro Juan Bestard i D. Bernardo Terrassa, regidores, y D. Salvador Antich sindico personero, de esta villa autoridades restablecidas [¿?] existian antes del sistema constitucional, que ha seguido, y queda abolido por su Mag. el Sr. D. Fernando VII rei de las Españas (que Dios guarde) en cumplimiento de la orden del correo del Sr. Conde de Almodovar Gefe Superior Politico y comisario gral. de estas Yslas Baleares con fecha de 5 del corriente, resivida ahier por la tarde; a fin de reponerse el ayuntamiento que regia, quando se establecio este sistema abolido; Acordaron ambos ayuntamientos; esto es el sistema abolido á entregar todo el mando, que hasta aquí ha tenido al Ayuntamiento compuesto de los sobredichos infrascritos, que regia quando se establecio dicho sistema abolido, y en efecto los señores alcaldes D. Jayme Pons y D. Antonio Villalonga entreguen, y han entregado sus varas de justicia en señal de verdadera reposicion al expresado d. Pedro Ignº Amengual, Bayle Real, y a los expresados Marco, Bestard y Terrassa, regidores; y al dicho Antich, sindico personero, sus respectivas atribuciones y autoridaes, mediante haver tomado sus respectivos asientos en esta casa Consistorial. De todo lo qual he [continuado?] este asunto de ambos ayuntamientos, que firmaron; de que certifico.

[segueixen les signatures]

Acta de ple de 17 de març de 1844 a Binissalem (escullen a Joan Josep Amengual i Reus com a Secretari interi).

Reunits Joan Gralla, tinent de batlia, encarregat de la batlia, Jaume Moyà, Bernat Ramonell, Salvador Antich, Llorenç Quintana i Bartomeu Pascual, regidors, i Marc Salom, síndic:

“... se dio cuenta de la orden del M. Y. S. Gefe superior Político del 16 de los corrientes relativa a que por haber mandado D. Juan Verd suspendido de su empleo de secretario de este Ayuntamiento, se pasase al nombramiento de otro en clase de interino, y quedó elegido por pluralidad de votos el Dr. D. Juan Amengual.

Y lo firmaron: Gralla, teniente de alcalde, Jayme Moyà, Lorenzo Quintana por don Bernardino Ramonell, Bartolomé Pasqual i Salvador Antich; secretario accidental Lorenzo Quintana”...

Acta del ple de 12 de maig de 1844 (confirmen a Joan Josep Amengual com a Secretari interí).

En la Sala Consistorial de la misma Villa a doce de mayo de 1844. Reunidos del mismo modo los Señores que componen su Ayuntamiento. Se leió el acta de la sesión anterior y quedó aprobada. Se dio cuenta de que el ex Secretario D. Juan Verd no quiere continuarse responsable sino de algunos papeles de la Secretaria porque la recibió sin inventario y respeto de que ha dejado abandonada la llave del archivo, se resolvió que se reciba dentro de seis dias inventario de los papeles de que quiera constituirse responsable, y que lo fimen el Secretario interino actual. Y sobre los demas, que los tenga despues este como entregados por dicho Verd en el modo en que se hallen.

El Ayuntamiento en uso de las facultades y atribuciones que le confiere la ley de 14 de Julio de 1840 mandada publicar en 30 Diciembre de 1843 quiere nombrar su Secretario para que recaigüé la eleccion en persona de su entera satisfaccion y confianza, y reuniendo estas circunstancias el Dr. en ambos derechos D. Juan José Amengual abogado; queda nombrado por unanimidad, aunque en calidad de interino, respeto de que sus ocupaciones no le permiten por ahora desempeñar este destino de otra manera, según el tiene manifestado, nombrandole por principio desde ahora hasta quando quiera serlo...

Acta del ple de 28 de juliol de 1844 (intent de Joan Verd, antic Secretari, per tornar-ho a ser).

En la Sala Consistorial de la propia Villa á veinte y ocho de Julio de 1844. Convocados y reunidos del mismo modo los señores del Ayuntamiento. Se leyó el acta de la sesion anterior y quedó aprobada. Se leyeron y quedaron enterados de los Boletines numº 1783, 1784, y 1785, y quedaron enterados. El ex Secretario D. Juan Verd se presentó diciendo que el y no otro es Secretario de este Ayuntamiento, por quanto se le ha alzado la suspension en que se hallava, y por lo mismo reclamó que se le conozca y reconozca por tal. Y el Ayuntamiento estrañó sobremanera la ilegal y ridicula intentona de Verd, y resolvió que se le diga que en doce de Mayo ultimo esta Corporaci-

on hizo el nombramiento de su Secretario en otra persona que no es Verd, y cuyo nombramiento confirmó en cuanto menester fuere en nueve de Junio proximo anterior al darse cuenta del oficio del Geffe Superior Politico en que le alza la citada suspension.

Se resolvio que mañana se firme el repartimiento de la talla municipal Provincial.

Y firmaron...

Acta del ple de 3 d'octubre de 1868 (supressió Ajuntament i retorn al de 1856).

En la Sala Consistorial de la Villa de Binissalem de la provincia de las Baleares á tres de octubre de 1868, convocados los Señores que componían el ayuntamiento de este Pueblo en el año 1856 á saber D. Jaime Sampol Alcalde primero, D. Antonio Borrás Alcalde 2º, D. Pablo Verd regidor 1º, D. Jaime Bestard regidor 2º, D. Pedro Jose Payeras regidor 3º, D. Lorenzo Quintana regidor 4º, D. Gaspar Llabres regidor 5º y D. Andres Terrassa regidor sindico, no pero D. Antonio Llabres regidor 6º porque ha fallecido, y reunidos los que abajo firman, se dio cuenta de una comunicació del M. I. Gobernador de esta Provincia del dia de ahier en que dice que la Junta Provisional de Gobierno de estas Islas ha acordado queden suprimidos todos los Ayuntamientos de esta Provincia restableciendo en clase de interinos los que funcionaban en el año 1856 y cesando en seguida el alcalde y los demas individuos que forman parte del que hoy funciona en los cargos que respectivamente vienen funcionando y quedaron enterados y posesionados de sus respectivos cargos los Señores que según se ha dicho funcionaban en los suyos respectivos en el año 1856. Y firmaron escepto el Señor alcalde Sampol por causa de impedimento, y los que no saben dar facultad para que firmen por ellos según espresará y certifico

Antonio Borrás alcalde 2º, Pablo Verd i por D. Pedro Payeres y D. Jayme Bestart Rnes. Gaspar Llabres y P.A.D.A.

Juan Jose Amengual, secretario

Acta del Ple de 6 d'octubre de 1868 (Joan Josep Amengual, renuncia al càrrec de Secretari).

En la villa de Binissalem de Mallorca, seis octubre de 1868 convocado los señores de su Ayuntamiento y reunidos los que abajo firman se tuvo presen-

te que el termino del primer anuncio para la publica subasta del alumbrado publico de esta villa y del corriente año económico perecio en el dia de ahier y por lo mismo se ha de proceder á un segundo anuncio sobre el particular y se resolvio que se proceda á lo que corresponde y que para el 2º anuncio sirva respectivamente el pliego de condiciones que contiene el primer anunciamento en el Boletin Oficial Balear numero 116 del corriente año.

Tambien se tuvo presente una solicitud que presenta el doctor en derechos D. Juan Amengual abogado y Secretrio de este Ayuntamiento en la que respectuosamente expone que sus notorias ocupaciones y mas que todo sus achaques habituales é inherentes á su edad de setenta y cinco años que tiene cumplida no le permiten continuar en el destino de secretario de este Ayuntamiento á quien suplica se le admita la renuncia que hace del mismo destino y se resolvió que se admite dicha renuncia y en consecuencia nombraron por unanimidad secretario interino á D. Salvador Antich y [¿?] de esta vecindad, y para autorizar esta acta como Secretario designan al segundo Alcalde D. Antonio Borrás y firmaron y este certifico

Sgt: Jayme Sampol, alcalde 1º, Antonio Borrás, alcalde 2º, Pablo Verd y por D. Jayme Bestart y D. Pedro Jose Payeras?, Gaspar Llabres. Certifico como Secretario, Antonio Borrás

Acta del Ple de 17 de desembre de 1876 (hereus d'Amengual demanen canvi de nom dels imposts).

En la villa de Binisalem de la provincia de las Baleares á diex y siete de Diciembre de mil ochocientos setenta y seis: ... de otra de Juan Morro y Pol de esta vecindad fecha de ayer pidiendo cosa igual objeto certificacion de hallarse continuada a su nombre de D. Juan Amengual y Reus en dicho amillaramiento una casa y corral sita en esta villa y calle de Selva señalada con el numero doce; y el Ayuntamiento acordo que, con arreglo al citado articulo se expidan las certificaciones solicitadas...

b) Arxiu Selva

Informació sobre la conducta moral i política de Joan Josep Amengual i Reus, 1826.

Data i títol expedient: Real Juzgado de la Villa de Selva año 1826. Informa-

ción de la Conducta Moral y Política del Dor. Juan José Amengual; Arxiu Municipal de Selva.

“... Selva doce de julio 1826 = En vista de este expediente del carácter de los testigos que han declarado, del allanamiento y exposición del síndico del Público; se da por plenamente justificada la solicitud del D.D. Juan José Amengual, se aprueba la información recibida con la autoridad de mi oficio y este judicial decreto y para los casos que le convengan se le entregue original dejada que sea copia por registro. Así lo mando y firmo = D. Juan Amer regidor Decano con acuerdo de su Ass. Infraescrito que también firmó y certificó = Juan AMER regidor = Antº Sbert Assr. = ante mi Lorenzo Llabrés notº =

Dicho día notificase la Providencia que antecede al Dor. Dn. Juan José Amengual al síndico personero en sus personas, por mi el Esno. Y certifico = Llabrés Notº = El Regidor Decano infraescrito encargado de la administración de justicia por indisposición del Bayle Real reproduce el informe dado por el Síndico Personero sobre la conducta del interesado y de los testigos que han declarado por los motivos que el decreto expresa. Selva a trece julio 1826 = Juan Amer Regidor = Por constar de la copia, entrégase el original al interesado. Selva y 14 julio 1826 = Amer Regidor = dicho día hice saber el auto que antecede a D. Juan José Amengual en su persona y certifico = Llabrés Notario”

BIBLIOGRAFIA I FONTS

ALOMAR ESTEVE, Carmen. *La depuración absolutista entre 1823 y 1833*. BSAL, núm. 39, 836, 1992, 233-240.

Arxiu Diocesà de Mallorca.

Archivo Histórico Nacional.

Arxiu del Regne de Mallorca.

Arxiu Històric de Binissalem.

Arxiu Històric de Selva (Mancor).

ARTOLA, Miquel. *La España de Fernando VII*. Ed. Espasa, Madrid, 2008.

BOVER, Jaume. *Biografía de Joaquim Maria Bover de Rosselló, intent d'aproximació*. BSAL, núm. 834, 1981, 5-60.

ENSENYAT I QUINTANA, Joan. *Joan Josep Amengual i el Setmanari Constitucional, Polític i Mercantil de Mallorca*. Rev. Randa, núm 7, 1983.

FONTANA, Josep. *La época del liberalismo*. Historia de España, vol. 6. Editorial Crítica, 2015

FONTANA, Josep; VILLARES, Ramon. *La época del liberalismo*. Historia de España, vol. 7. Editorial Crítica, 2007.

FULLANA, Pere. *La lectura a Mallorca durant la meitat del segle XIX. Aportacions*; a Cercles, Revista d'Història Cultural, núm. 5, 2002, 26-35.

FULLANA PUIGSERVER, Pere; VALENCIANO LÓPEZ, Valentí. *Apunts sobre l'origen i història de la vila de Binissalem*. Ajuntament de Binissalem. Gràfiques Rubines. Binissalem, 2004.

Lectura, història local i Joan Josep Amengual i Reus. Sobre els apunts històrics de la vila de Binissalem; a *Història/Històries de la lectura*. Actes de les XXIV Jornades d'Estudis històrics locals. IEB. Palma, 2005, 371-381.

Gran Enciclopèdia de Mallorca; veu, Reus de Biniatzen.

MASSOT I MUNTANER, Josep. *Els mallorquins i la llengua autòctona*. Barcelona. Ed. Curial, 1972 (1985).

OLIVER, Miquel dels Sants. *Mallorca durante la primera revolucion, 1808-1814*. Imprenta de Amengual y Muntaner. Palma, 1901.

PEÑARRUBIA, Isabel. *Maria Agnès Ribera Garau (Palma 1790-1861): la rebel·lió contra la família i el claustre*. Arola Editors. Palma 2008.

PEÑARRUBIA, Isabel; ROMEO, María Cruz. *Entre el orden y la revolución. La formación de la burguesía en la crisis de la monarquía absoluta*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Alacant, 1993

VALERO I MARTÍ, Gaspar. *Les possessions de la Serra de Tramuntana. Història i Patrimoni*. J. J. J. J. de Olañeta. Palma 2013.

VV. AA. *Sobre les condicions de la invasió francesa de 1823 a Espanya*: https://es.wikipedia.org/wiki/Congreso_de_Verona#:~:text=El%20Congreso%20de%20Verona%20se,de%20Gran%20Breta%C3%B1a%20e%20Irlanda%2C.

Llogaret de Biniarroi

Lluc Muñoz Alba i Margalida Alba Mateu



FAMÍLES QUE HABITAREN A BINIARROI

1. Llogaret de Biniarroí

Biniarroí és un llogaret ubicat a l'oest del poble de Mancor, a quatre-cents cinquanta-set metres d'altitud que sempre ha cridat la curiositat de mancorins i externs. El singular interès, tal vegada és produït pel fals mite d'una ràpida despoblació a causa d'un terratrèmol que va sofrir, o tal vegada perquè l'accés pel camí en cotxe està limitat als propietaris i ha fet que els pocs privilegiats, amos de les cases i casetes del lloc, puguin gaudir d'una intimitat que d'altra manera seria impossible. El ben cert és que Biniarroí té un atractiu paisatgístic i un interès arquitectònic indiscutible.

L'objectiu principal d'aquesta investigació és desmitificar una despoblació a correu causada per un enderrocament produït l'any 1721, i en segon lloc, donar a conèixer com era la idiosincràsia local formada per unes poques famílies que s'instal·laren allà durant segles. De fet, en aquest treball retrocedirem en el temps per veure com era la vida al llogaret, qui hi vivia i fins quan hi van viure.

Per contar tot això ens hem de situar en el temps que Biniarroí, una de les quatre alqueries que formaren Mancor i era sufragani del municipi de Selva. Curiosament, aquest conjunt de cases que van estar plenes de vida, des del 9 de març de 1969, a efectes territorials, ja no es considera un llogaret, sinó una part disseminada. L'acte de la sessió pública ordinària justificava la baixa de l'entitat Biniarroí per estar en runes totes les cases, excepte una habitable, però sense habitar; per tant, no es reunien les condicions exigides per la llei per a continuar com Entitat, restant catalogada com a nucli de població. Malgrat això, aquí tractarem aquest nucli de població com a llogaret que era el temps dels fets i també perquè avui la meitat de les cases estan reformades i no sembla una alqueria en runes.

Biniarroí era un nucli de població molt petit, compost de deu cases i dos carrers, amb el temps van construir l'oratori i alguna casa més. Tenia dos camins d'accés des de Mancor. Un sender, que era el camí primitiu, i un camí d'accés amb carro. Aquest darrer es declarà camí veïnal el 14 d'abril de 1861 amb la finalitat que es conservàs millor amb la implicació dels veïns. El camí el va fer construir el propietari de *can Pau Carro* perquè esperava trobar carbó a la seva propietat, cosa que no fou així, malgrat els pous que va manar fer. Aquest camí, legalment, és dels veïnats que contribuïren a

asfaltar-lo i millorar-lo. El camí de carro té una longitud de mil tres-cents seixanta metres, neix a Mancor, passa per davant el Cementeri en direcció a Santa Llúcia, volta a l'esquerra just passat *Son Torranet*, travessa la terra dita *ses Fontanelles*, deixa a l'esquerra *s'Abrissat* i puja per la costa de *can Pau Carro* fins que arriba a les cases de Biniarroí. Aquest és el camí més conegut. Així mateix, els binarroiers tenien més rutes que enllaçaven el llogaret amb altres nuclis.

El camí de Santa Llúcia que enllaçava el llogaret amb l'oratori era el que usaven per assistir als actes religiosos de l'oratori. És un camí de mil seixanta-dos metres de llargària. El camí de la font de Biniarroí a Orient, al terme municipal de Bunyola, té una llargària de dos mil vint-i-un metres. Aquest camí passa prop de *sa Figuerassa* i de *ses Cases Noves*. I també hi ha el camí que va de Biniarroí a Biniamar, és un camí de mil nou-cents seixanta-set metres que enllaça aquests dos nuclis urbans.

Les terres que envoltaven el llogaret eren riques en aigua i productives. La majoria pertanyien a famílies que hi residien. Vivien envoltats d'un paisatge espectacular que en els dies clars es gaudia de la panoràmica de Mancor, de Santa Llúcia, d'Inca i altres viles que s'obrien pas entre els turons fins que es deixava veure l'illa germana de Menorca. Era un temps on es vivia a un ritme tranquil, amb el sol com a rellotge i la lluna era la guia que marcava les tasques del camp.

Les cases que acollien els binarroiers entre les seves parets estaven formades per dos aiguavessos i planta baixa i sala, semblava que aturassin el temps; les mateixes cases perduraven durant segles. Moltes d'elles eren cases de tres segles d'antiguitat i es conservaven igual. Una casa de tres-cents anys podia estar en perfectes condicions d'ús, no hi havia motiu perquè les parets no resistissin cent anys més, i si era necessari, just canviaven el forjat. Les parres que decoraven la pèrgola exterior quasi tenien la mateixa edat que la casa. Res canviava.

Els carrers es mantenien polsegosos els dies d'estiu i banyats els dies d'hivern. L'empedrat de Son Nadal a Son Patró alliberava d'enfanger-se les sabates. Les famílies rebien la lluna davant la foganya de la llar o en temps més agradables, asseguts al carrer en companyia dels seus veïnats i parents. Era un llogaret ple de vida. Ningú no se salvava de tenir un vincle familiar

amb l'altre, encara que en diferent grau de consanguinitat. Tots tenien negocis en comú, no tan sols eren veïnats de casa al llogaret, sinó que també tenien propietats confrontants o bé emprenien empreses junts per millorar la producció agrícola i ramadera.

Avui estam acostumats a veure que una casa de trenta anys és una casa vella. Abans no havien aparegut innovacions tecnològiques ni arquitectòniques notables, els hàbits socials es mantenien, i aquelles cases acollien, generació darrera generació, amb el mateix pobre mobiliari i eines. Tot el que tenien era molt valuós per la dificultat d'obtenir-ne de nou i el cost que suposava.

Els carrers que els van veure néixer, créixer, formar família i fer el seu darrer badall, foren testimoni de les anècdotes, disputes i de la germanor d'aquelles famílies que formaven una gran família. Malgrat que els llinatges més presents era Alorda i Mateu, que varen ser les nissagues més nombroses que les habitaren fins als inicis del segle XX quan la població entrà en decadència. El nucli urbà estava format per deu cases; Son Nadal, can Ros, can Pau Carro, can Llobera, can Cabà, can Silis, can Biel de na Coloma, Son Patró, cas Patró i can Xesc, a més també es consideraven cases de Biniarroí, can Massip, sa Font Garrover i ses Cases Noves. Les esmentades darreres cases no formen part d'aquest estudi perquè no es van veure afectades per l'enderrocament.

2. Cataclisme¹ i despoblació.

Biniarroí es va mantenir com una petita comunitat durant segles. El que succeí va ser un cataclisme que provocà un enderroc a una significant porció de terra. Això fou l'any 1721. Va ser una notícia de la qual se'n va fer ressò per tot Mallorca i amb els anys ha donat peu al fals mite que la població temerosa que no es repetís l'esmentat fet, va abandonar les cases i va baixar a viure al poble de Mancor. Una llegenda del tot incerta.

Dit enderroc no comprenia cap casa, però sí dos molins d'aigua i una caseta, diversos horts i olivars.

Wikipèdia ho explica així: *L'alqueria de Biniarroí ja apareix documentada*

¹ Gran trastorn físic sobtat, violent i destructiu, que es produeix a la superfície de la Terra a causa d'una inundació, d'un terratrèmol, d'una erupció volcànica, etc.

FIOL MATEU, Gabriel. "Mancor, Massanella, Biniarroí, Biniatzent". Notícies històriques 1601-1800, pàg. 283.

al llibre del Repartiment de Mallorca. Després de diversos traspassos, el 1398 fou comprada de Pere Mateu, fill de Bernat Mateu, tots dos biniarroiers, la família dels quals el va retenir fins al 1657, quan fou subhastat per deutes i el comprà Mateu Amengual, un mercader. El 1721 era propietat de Magí Carbonell, inquer, net de Mateu Amengual.

El despoblament del llogaret comença el 24 de març de 1721, quan les aigües subterrànies emergiren de sobte en gran abundància i reblaniren els estrats argilosos sobre els quals estaven construïdes les cases del poble i les marjades dels horts pròxims a la font de Biniarroí. Moltes cases i marjades s'esbucaren; amb el moviment de terres, arbres i roques canviaren de lloc. Molts d'habitants fugiren per no tornar-hi mai més. Posteriorment, hi hagué fenòmens semblants, els anys 1814, 1816, 1857 i 1943. Malgrat tot, dia 11 de març de 1819 els habitants de Biniarroí, Pere Marcú Nadal, regidor de Selva, Sebastià Mates, Antoni Pol, Bartomeu Alorda, Pere Alorda, Catalina Macip (viuda), en nom propi i del seu net Maties Mateu, i Bernat Mateu, feren escriptura pública davant el notari d'Inca per demanar formalment autorització per construir un oratori públic en terrenys que cedia el referit regidor Pere Marcú; oratori que es construí després i es dedicà a Santa Llúcia.²

La descripció anterior sobre la despoblació és el que pretenem acreditar i desmentir amb aquesta investigació. Continua Wikipèdia dient:

Cap a 1928 hi havia nou cases habitades: can Cabà, Son Nadal, ca sa Xorca, can Ros, can Pau Carro, Son Patró, can Patró, can Llobera i can Biel de na Coloma. Dues cases més, can Silis i can Xesc, ja estaven deshabitades. Prop de l'antiga entrada del llogaret s'hi troba la font del mateix nom. Els habitants del llogaret eren petits propietaris que treballaven la terra, principalment cereal i olives. A més, tots tenien un petit hort particular.

Hi havia un petit oratori, que feia la funció d'església, dedicat a Sant Vicent

² GUAL MORA, Jaume. "Entrevista a Llúcia Moranta Martorell, Rengo". Montaura núm. 6, abril 1989, pàg. 16-18.

FIOL MATEU, Gabriel. "Toponímia documentada". Montaura núm. 2, pàg. 19.

MASCARÓ PASARIUS, Josep. "Corpus de Toponímia de Mallorca". Palma 1986.

FIOL MATEU, Biel "Patrimoni artístic. Notícies referents a molins fariners d'aigua en el terme de Mancor". Montaura núm. 23, estiu 1993, pàg. 8.

GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA. "Biniarroí". Volum 2, p. 131 i 132.

Ferrer, patró del llogaret, la qual cosa fa pensar en un canvi de titularitat. El 1939 va romandre totalment desmantellat; se'n varen endur a Santa Llúcia fins i tot les teules de l'oratori. Ja feia molts d'anys que no hi deien missa i els feligresos havien d'oïr-la a Mancor de la Vall. Després d'un despoïlament total, al qual contribuï un nou despreniment el 1943 d'una part de les terres de la zona que arrasà part dels cultius i del bosc, el 1970 s'hi ha restaurat cases d'estiuada i segona residència.

Per tal d'anar avançant amb l'estudi s'han investigat casa per casa amb el cadastre, el padró d'habitats i un llibre de genealogia de l'autora que encara no està publicat. La relació d'habitants de cada casa s'ha fet per desenes, indicant el cap de família i la resta de membres.

3. Cases de Biniarroí

3.1. Son Nadal

Tot apunta que la part més antiga de la casa de Son Nadal era del temps dels àrabs, i posteriorment va sofrir una ampliació.

La casa constava de planta baixa, sala i tafona. Actualment, està reformada conservant les mateixes portes i façana.

Relació d'habitants de la casa Son Nadal (feta per anys en desenes, cap de família i altres membres).

1700 Pere Mateu Serra (+1702), Caterina Crespí (+1701), fill Pere Nadal Mateu Crespí, Caterina Cabot, nets Caterina i Pere Mateu Cabot.

1720 Pere Mateu Cabot (1696-1758), esposa Magdalena Beltran, fills Pere i Jaume Mateu Beltran.

*L'any 1729 comparegué Pere Nadal Mateu fill de Pere Nadal del lloc de Biniarroí. Denuncià la meitat d'una possessió, òlim dita Biniarroí, ara anomenada **SON NADAL MATEU**, això és cases, tafona, terres i olivar situada en el lloc de Biniarroí. Afronta d'una part amb camí qui va del lloc de Biniarroí al lloc de Biniamar; d'altra amb terres dels hereus de Francesc Rexach, d'altra amb terra i olivar de Francesc Carbonell fill de Matgí de la present vila d'Inca, i d'altra amb terres dels hereus de Bartomeu Reus de Pere Joan, les cases emperò afronten d'una part amb cases de Joana Mateu muller d'Antoni Pols, àlies, Carro fill de Joan, d'altre amb cases dels hereus del dit Bartomeu Reus, d'altre amb quintana del dit lloc i d'altre amb*

camí que va a Biniamar. La qual té i posseeix dit denunciant en virtut de donació a son favor firmada amb acte de rebut en poder de Jaume Sastre notari el 25 de juliol de 1710 per dit qdm son pare qui dita porció de possessió tenia i posseïa amb els títols calendats en la capbreuació per ell feta en la present Cúria als 4 de setembre de 1702.

1740 Pere Mateu Beltran (1712-1779), la seva primera esposa Margalida Massanet Seguí, i els germans Joana Aina, Caterina, Jaume, Margalida, Sebastià, Magdalena i Antonina Mateu Beltran,

1760 Pere Mateu Beltran (1712-1779), la segona esposa Joana Aina Coll Pons (+1800), Jaume Mateu Beltran, Margalida Mateu Beltran, Sebastià Mateu Beltran, Magdalena Mateu Beltran, Pere Mateu Coll, Magdalena Mateu Coll.

1780 Joana Aina Coll Pons, vídua (+1800), fill Pere Mateu Coll, cunyats Sebastià i Magdalena Mateu Beltran, fills Magdalena, Caterina, Gabriel, Sebastià i Joan.

1800 Pere Mateu Coll (+1811), esposa Joana Amengual Català, fills Pere, Joan, Joana Aina, Margalida i Jaume Amengual, cunyat. Gabriel Mateu Coll l'any 1801 va anar a viure a Son Canals.

El 3 de març de 1801 a la llista de moradors del lloc de Mancor, consta que a la casa número 135 hi habitava Pere Mateu i Joana Amengual, consorts, Pere, Joan, Margalida i Joana Anna Mateu, sos fills i Jaume Amengual, cunyat. (AMS-86)

Al padró de 1816 consta que a la casa núm. 143 de Mancor hi vivia Joana Amengual, vídua de seixanta anys, els fills Pere Mateu fadrí de vint-i-nou anys, curt de talla, Joan Mateu fadrí de vint-i-tres anys, conrador, i Gabriel Mateu Amengual, de tretze anys.

1820 Joana Amengual Català, Pere Mateu Amengual, Gabriel Mateu Amengual, Joan Mateu Amengual.

Al padró de 1824 de Biniarroí consta la unitat familiar formada per Joana Amengual, vídua, els fills Pere i Gabriel Mateu.

Al padró de 1831 de Mancor, consta que la casa núm. 175 estava habitada per Joana Maria Mateu, vídua de setanta-vuit anys, Pere Mateu casat de cinquanta anys, Joan Mateu de quaranta anys, Gabriel Mateu, fadrí de trenta-sis anys, Margalida Llompart de trenta-cinc anys, Pere Mateu de sis

anys, Joana Mateu de dos anys i Paula de tres anys.

Al padró de 1833 de Biniarroí consta la família formada per Joan Amengual, vidu de setanta-dos anys (el padrí de Pere), Pere Mateu de cinquanta anys casat amb Margalida de trenta-vuit anys, Joana Maria filla de quatre anys, Margalida filla de dos anys i els germans de Pere, Joan i Gabriel Mateu Amengual.

Padró de 1838. Consta la família formada per Joana Mateu vídua de vuitanta-dos anys, Pere Mateu de cinquanta-nou anys casat amb Margalida Llompart de quaranta anys, i els fills Pere de deu anys, Joana de sis anys, Paula de cinc anys, Joan Mateu Amengual de quaranta-quatre anys, i Sebastià fill de Pere de dos anys.

1840 Pere Mateu Amengual (1787-1873), l'esposa Margalida Llompart Muntaner, el germà Joan Mateu Amengual, els fills Joana Aina, Pere Mateu, Margalida, Paula, Antonina i Sebastià Mateu Llompart.

Padró de 1841. Mancor, casa 177. (Biniarroí, Son Nadal) hi vivia Pere Mateu Nadal amb la seva esposa Margalida Llompart i els fills Joana Aina de catorze anys, Pere de dotze anys, Margalida de nou anys, Paula de set anys i Sebastià de quatre anys més Joan Mateu, fadrí de quaranta-dos anys.

Padró de 1856, Biniarroí, casa 1. Estava habitada per Pere Mateu de setanta-un anys, casat amb Margalida Llompart de cinquanta-tres anys, i els fills Pere Josep de vint-i-set anys, Margalida de vint-i-dos anys, Paula de devuit anys, Sebastià de disset anys, Antonina de tretze anys i el germà Joan Mateu de seixanta anys.

1860 Pere Mateu Amengual (1787-1873), l'esposa Margalida Llompart Muntaner, els fills Margalida, Paula, Sebastià i Antonina Mateu Llompart.

Al padró de 1869 consta que a la casa núm. 9 de Biniarroí hi residia Pere Mateu, àlies, Nadal, de vuitanta-tres anys, juntament amb la seva esposa Margalida Llompart de seixanta-tres anys, i els fills fadrins, Margalida de trenta-quatre anys, Paula de trenta-dos anys, Sebastià de trenta-un anys i Antonina de vint-i-tres anys. Tenien dues cavalleries majors i una de menor.

Padró 1878. Biniarroí, casa 5. Sebastià Mateu, trenta-nou anys, fadrí, Margalida Llompart, setanta-cinc anys vídua, Margalida Mateu quaranta-sis anys, fadrina, Antonina Mateu trenta-cinc anys, fadrina.

1880 Margalida Mateu Llompart, fadrina, Sebastià Mateu Llompart, Antonina Mateu Llompart.

Padró de 1881 Biniarroi. *Consta que la casa núm. 15 estava habitada per Sebastià Mateu Llompart, de quaranta-quatre anys, fadrí, llaurador, Margalida Llompart Muntaner, vídua de setanta-nou anys, natural de Binissalem en un temps de residència de cinquanta-quatre anys, Margalida Mateu Llompart, fadrina de quaranta-nou anys i Antonina Mateu Llompart, fadrina de trenta-vuit anys.*

Dia 1 d'octubre de 1887. *Expedient possessori instat per Sebastià Mateu Llompart per inscriure al registre de la propietat la possessió Son Nadal que va descriure així: Una possessió dita Son Nadal, dividida en dues fraccions, composta d'olivar, garrovers, labrantia i part de regadiu, i una casa de planta baixa amb pati, tafona i altres dependències situada al lloc de Biniarroi. Una de aquestes fraccions de disset quarterades setanta destres, per la dita terra passa el camí que condueix al caseriu de Biniarroi, fa partió per l'Est amb la casa i possessió can Pau de D. Jaume Rotger Cànaves, al Nord amb l'indicat camí i terres de D. Miquel Fluxà i altres, a l'Oest amb la possessió Font Garrover, terres de Bernardí Alba i altres, i al Sud amb terres de D. Rafel Sitjar, hereus d'Arnau Mir, de D. Llorenç Armengol i amb la de Pere Mateu de sa Ferrereta. i l'altra part de quinze quarterades, un quartó i vuitanta-dos destres, composta d'olivar, alzinar i garriga, fa partió pel Nord amb terra dels hereus de Bartomeu Mateu, àlies, Ros i la de Sebastià Armengol i germà, a l'Oest amb la possessió Sa Font Garrover, al Sud amb la de Joana Morro, Sebastià Alorda i la Font Garrover, i a l'Est amb la de Jaume Rotger i Joan Morro. Valorada en 5.000 duros.*

Una peça de terra labrantia dita sa Quarterada de s'àvia amb la Sort de l'Oivera, en el paratge els Prats, amb caseta, d'extensió de dues quarterades i nou destres. Confronta per l'Oest amb camí de les Vinyes, al Nord amb terra d'Antoni Cerdà, a l'Est amb la de Bernat Vallori mitjançant síquia, i al Sud amb la de D^a Joana Aina Llabrés Gamundi. Es valorà en 500 duros. Va adquirir la primera el pare del recurrent Pere Mateu Amengual, com a hereu universal de son pare Pere Mateu Coll que feia vuitanta-tres anys que havia mort, i la darrera com a donatari universal del seu germà Joan, mort l'any 1846, de l'època esmentada a la seva mort les va posseir, quiet i pacíficament i sense cap interrupció. No tenia títol escrit. (AMS-974)

Padró de 1889, Biniarroí. Vivien a la casa núm. 15, Sebastià Mateu Llompart, de cinquanta-un anys, fadrí, conrador; Margalida Mateu Llompart de cinquanta-sis anys, fadrina; i Antonina Mateu Llompart de quaranta-cinc anys, fadrina. Tenien dos muls i una somera.

Padró any 1891, Biniarroí. Sebastià Mateu Llompart, de 20 de gener de 1840, fadrí, propietari, Margalida Mateu Llompart de 30 de setembre de 1830, Antonina Mateu Llompart de 14 de maig de 1850 i Francina Alorda Mateu, àlies, Llobera de 10 de febrer de 1860.

1895 Son Nadal estava habitat per Margalida Mateu Llompart, 74 anys.

1900 Sebastià Mateu Llompart (1840-1910) que es va casar el 8 de gener de 1902 i passar a viure a Mancor a la seva casa de la plaça de la Concòrdia. 1905 Sebastià Mateu Llompart tenia en cap una casa a Biniarroí de 150 m², planta baixa i sala.

Padró any 1910. Consta que vivia a Son Nadal, Margalida Mateu Llompart de setanta-quatre anys. També surten empadronades a Son Nadal les germanes de can Llobera Antonina Alorda Mateu de quaranta-un anys, vídua, i Margalida Mateu Alorda.

Padró 1924. Casa 2 Son Nadal. No hi vivia ningú (AMS-781) El mateix padró a un altre full diu que a Son Nadal hi vivia Sebastià Amengual Llompart nascut el 16 de març de 1874, Antonina Alorda Mateu nascuda el 17 de desembre de 1867 i Margalida Mateu Alorda. 12 d'agost de 1907.

El que és cert és que el matrimoni format per Sebastià Amengual i Antonina Alorda tenia el seu domicili a la plaça de la Concòrdia de Mancor, on avui és la casa de Son Nadal. Per informació oral sabem que anaven i venien de Biniarroí a Mancor.

3.2 Can Llobera

Can Llobera era de can Silis, formà part de l'heretat de Pere Alorda, àlies Cília, casat amb Caterina Llobera, a favor de Joana Alorda Llobera casada amb Bernardí Alorda Mateu àlies, Negret. Aquest darrer matrimoni va fer donació al fill Pere Alorda Alorda de la casa can Negret, i al fill Bartomeu Alorda Alorda unes cases mig enderrocades les quals ell va reconstruir creant can Llobera. L'any 1694 estaven en cap de Joana Alorda valor seixanta lliures i l'any 1710 estan en cap de Bartomeu Alorda Alorda baix la indicació de cases noves, valor setanta-cinc lliures.

1720 Bartomeu Alorda Alorda (1680-1723), l'esposa Caterina Fiol Pol, els fills Bernardí, Joana Aina, Jaume i Elisabet Alorda Fiol.

***Cadastre de 1723.** Bartomeu Alorda de Biniarroí tenia en cap unes cases noves, valor setanta-cinc lliures.*

***Capbreuació de 27 de novembre de 1729.** Caterina Fiol vídua de Bartomeu Alorda, àlies Llobera, fill de Bernardí i hereva usufructuària del mateix i Bernardí Alorda son fill i hereu propietari juntament amb Jaume Alorda pupil, cohereu propietari d'aquest, tots del lloc de Biniarroí, segons el testament que ordenà el dit Bartomeu en poder de Pere Antoni Amer notari als 6 de setembre de 1723 que per son òbit seguit als 8 del dits, fou publicat als 26 corrents, els qual denuncien tenir un trast de terra que al present es troben edificades cases amb un corralet situades al dit lloc de Biniarroí. Afronta d'una part amb quintana comuna del dit lloc, d'altre amb cases dels hereus de Bartomeu Reus Garcies, d'altre amb olivar de Joan Mateu i d'altre amb trast i corral de Pere Alorda fill de Bernardí, al qual tros de terra, ara cases i corral tenen i posseeixen dits denunciants en els dits noms com a hereus predits del dit qdm Bartomeu Alorda, conforme el de sobre citat son testament i aquell el tenia i posseïa en virtut de venda que a son favor feu Pere Alorda, son germà amb acte en la present Cúria, al 29 d'octubre de 1711. (ARM, T-55, 226) Bartomeu va comprar al seu germà el tros de terra on després va construir la casa coneguda com a can Llobera.*

***Cadastre de 1732.** Bernardí Alorda fill de Bartomeu de Biniarroí declarà posseir unes cases Noves, valor setanta-cinc lliures.*

1740 Bernardí Alorda Fiol (1711-1743), l'esposa Coloma Mateu Colom (+1790), la germana Elisabet Alorda Fiol, la mare Caterina Fiol, fills Bartomeu, Caterina i Andreu Alorda Mateu.

***Capbreuació de 26 de febrer de 1746.** Pere Alorda, àlies Sili, del lloc de Biniarroí en nom i veu de Caterina Fiol, tia sua, vídua i hereva usufructuària de Bartomeu Alorda, àlies Llobera, per raó de la sua malaltia i decrepita edat, denuncia tenir unes cases i corral situades al lloc de Biniarroí. Afronten d'una part amb quintana comuna del dit lloc, d'altre amb cases de Francina Massip, àlies Canonge, vda, i abans de Bartomeu Reus, àlies Garcies, d'altre amb olivar de Joana Mateu, muller d'Antoni Pol Carro, i d'altre amb cases de Pere Mateu Nadal i abans de Pere Alorda, àlies Llobe-*

ra, paraire, les quals cases té i posseeix la dita Catherina Fiol amb els títols de sobre calendats. (ARM, T-55, 303)

1760 Coloma Mateu Colom, vídua (+1790), fills Bartomeu.

Cadastre de 1762. Bernardí Alorda fill de Bartomeu, Ara= Bartomeu Alorda, son fill, tenien en cap unes cases noves, valor setanta-cinc lliures.

Cadastre de 1764 diu que Bernardí Alorda Fiol tenia unes cases novament construïdes a Biniarroí, conegudes amb el nom de ca na Coloma, el nom de la seva esposa.

1780 Bartomeu Alorda Mateu (1740-), l'esposa Francina Pons Frontera, els fills Coloma, Caterina, Francina, Bernardí i Bartomeu Alorda Pons.

1800 Bartomeu Alorda Mateu (1740-), l'esposa Francina Pons Frontera, el fill Bartomeu Alorda Pons, la nora Pereta Mir Garau i la filla Jerònima Alorda Pons.

3 de març de 1801. *Segons la llista d'habitants del lloc de Mancor consta que a la casa número 138 hi habitava Bartomeu Alorda i Francina Pons, cònjuges, més Bartomeu i Jerònima son fills.*

Al padró de 1816 *consta que a la casa núm. 140 de Mancor, hi vivia Bartomeu Alorda, vidu de setanta anys, llaurador, el fill Bartomeu Alorda de trenta-cinc anys i sa muller Pereta Mir de trenta anys, les filles Francina de quinze anys, Caterina de tretze anys i Bartomeu de dos anys.*

1820 Bartomeu Alorda Pons (1782-1848), l'esposa Pereta Mir Garau (+1866) els fills Francina, Caterina, Bartomeu i Pereta Alorda Mir.

Padró de 1824 *de Biniarroí consta la unitat familiar formada Bartomeu Alorda, vidu, Bartomeu Alorda i la seva muller Pereta Mir, més els fills Francina, Catalina, Bartomeu, Pereta i Coloma.*

Al padró de 1827 *consta la família formada per Bartomeu Alorda de vuitanta-set anys, vidu, més Bartomeu Alorda de quaranta-cinc anys casat amb Pereta Mir de quaranta-nou anys, i els fills fadrins Francina Alorda de devuit anys, Catalina de setze anys, Coloma de deu anys, Pere de vuit anys, Maria de quatre anys.*

Padró de 1838. *Consta Bartomeu Alorda de seixanta anys, casat amb Pereta Mir de cinquanta-nou anys, i els fills Bartomeu de vint-i-sis anys, Pereta de vint-i-dos anys i Coloma de setze anys.*

1840 Bartomeu Alorda Pons (1782-1848), l'esposa Pereta Mir Garau (+1866) els fills, Bartomeu, Pereta i Coloma.

***Padró any 1841.** Mancor; casa 179. (Biniarroí, can Llobera) hi vivia Bartomeu Alorda de seixanta anys amb la seva muller Pereta Mir de seixanta anys i els fills Bartomeu de vint-i-sis anys, Pereta de vint anys i Coloma de devuit anys.*

***Any 1846. Llistat de la riquesa dels béns immobles de Mancor.** Bartomeu Alorda, àlies, Llobera, de Biniarroí, tenia una casa i tancat.*

***Padró de 1852.** Consta la unitat familiar formada per Pereta Mir, vídua, de seixanta-quatre anys i la filla Coloma Alorda de vint-i-set anys.*

***Padró de 1856.** Casa núm. 5 de Biniarroí hi vivien Bartomeu Alorda Mir de quaranta-dos anys, casat amb Joana Aina Mateu de trenta-dos anys, i els fills Francesc i Pereta.*

1860 Pereta Mir Garau, vídua (+1866), el fill Bartomeu Alorda Mir, la nora Joana Aina Mateu Llompart, els nets Bartomeu, Pere, Pereta, Margalida i Joana Aina Alorda Mateu.

***Padró de 1869.** Consta que a la casa núm. 6, anomenada can Llobera, hi resideix Bartomeu Alorda Mir, de cinquanta-cinc anys, juntament amb la seva esposa Joana Aina Mateu de quaranta-dos anys i els fills Francesc de catorze anys, Pereta de tretze anys, Margalida de deu anys, Joana Aina de nou anys, Francina de set anys, Catalina de disset anys i Paula de cinc anys.*

***Padró de 1878 de Biniarroí.** Vivien a la casa 13. Bartomeu Alorda de seixanta-cinc anys, casat amb Joana Aina Mateu de cinquanta-quatre anys, i els fills fadrins, Francesc de vint-i-quatre anys, Pereta de vint-i-dos anys, Margalida de vint anys, Joana Aina de devuit anys, Francina de setze anys, Paula de catorze anys, Antonina de deu anys i Maria de set anys.*

1880 Bartomeu Alorda Mir (1814-1894), l'esposa Joana Aina Mateu Llompart (1827-1884), els fills, Pere, Pereta, Margalida i Joana Aina Alorda Mateu, Francina, Bartomeu, Paula, Antonina i Coloma Alorda Mateu.

***A la declaració de la riquesa urbana de 28 d'agost de 1880** consta que Bartomeu Alorda Mir tenia una casa al carrer Vicaria, de dues plantes, mil set-cents quaranta pams quadrats, valor quinze pessetes (AMS-923)*

Padró de 1881 de Biniarroí, consta que a la casa núm. 17 hi vivia Bartomeu Alorda Mir, de seixanta-sis anys, propietari, casat amb Joana Aina Mateu Llompart de seixanta-un anys, propietària i els fills fadrins, Francesc de vint-i-set anys, Pereta de vint-i-cinc anys, Margalida de vint-i-tres anys, Joana Aina de vint-i-un anys, Francina de dinou anys, Paula de disset anys, Antonina de quinze anys i Maria de tretze anys. Tenien una mula i una somera.

Padró de 1889, Biniarroí. La casa núm. 17 estava habitada per Bartomeu Alorda Mir, de setanta-tres anys, propietari, casat, juntament amb els fills fadrins; Francina de trenta-quatre anys, Joana Aina de vint-i-vuit anys, Francina de vint-i-sis anys, Paula de vint-i-quatre anys, Antonina de vint-i-dos anys i Maria Alorda Mateu de vint anys. Tenien una mula i un mul.

Padró de 1891. Vivia a Biniamar, al carrer de Selva, núm. 7, Pereta Alorda Mir, nascuda el 10 de maig de 1818, vídua.

Padró de 1895. Consta que Francesc Alorda Mateu vivia sol a Biniarroí, la data de naixement 24 d'octubre, tenia quaranta-un anys, estava fadrí i era propietari.

1900 Pere Francesc Alorda Mateu (1853-1909), la seva esposa Damiana Mir Martorell i les filles Joana Aina i Caterina.

Dia 23 de desembre de 1900. Consta a la relació de titularitat d'edificis i solars del terme de Selva, la declaració de Francesc Alorda Mateu, natural i veí de Biniarroí, casa de cent m², valor tres-centes pessetes. Planta baixa i sala habitada pel propietari. Lliure de càrregues. Confronta entrant per la dreta amb casa del Sr. Miquel Bestard, per l'esquerra amb pati d'aquesta, pel fons amb corral d'aquesta.

Any 1905. Consta a la relació de titularitat d'edificis i solars del terme de Selva, la declaració de 23 de desembre de 1905 de Francesc Alorda Mateu, Biniarroí, casa de 100 m², valor 300 pessetes. Planta baixa i sala habitada pel propietari. Lliure de càrregues. Confronta entrant per la dreta amb casa del Sr. Miquel Bestard, per l'esquerra amb pati d'aquesta, pel fons amb corral d'aquesta.

Padró de 1910. Consta que vivien a can Llobera de Biniarroí, Damiana Mir Martorell, vídua, de quaranta-vuit anys, Joana Aina Alorda Mir de tretze anys i Catalina Alorda Mir de deu anys.

Any 1915 Vivien a can Llobera Damiana Mir Martorell, Joana Aina Alorda Mir i Caterina Alorda Mir. Tenien una somera argelina. (AMS-781)

Padró any 1924 Casa 6 can Llobera. No hi vivia ningú.

3.3 Can Negret

1700 Pere Alorda Alorda (1674), i l'esposa Antonina Fiol Sampol.

Capbreuació de 28 de juliol de 1702. Comparegué Pere Alorda fill de Bernardí de la vila de Selva del lloc de Biniarroí, el qual denuncia posseir la meitat de les cases de les que foren de son besavi Bernardí Alorda i meitat de clos de terra o pati, placeta, quintana o era el mig, i hort i olivar contigu de pertinences de part de la possessió dita Biniarroí. Afronten d'una part amb la plaça o quintana del dit lloc, d'altre amb cases de Joan Alorda i d'altre amb cases de Bartomeu Reus i amb camí qui va del dit lloc a Lluc. La dita meitat de clos confronta amb terres de Joan Mateu, i de les restants parts amb llocs de terra de dites pertinences i amb terres del dit Joan Mateu. Lo hort emperò i olivar confronta d'una part amb terres de Joan Alorda d'altra part amb hort de les mateixes pertinences del denunciante, d'altra part amb hort de Joan Massip amb síquia al mig, i d'altra part amb camí que va de Biniarroí al lloc de Biniamar. Li pertany en virtut de donació causa mortis feta i firmada per Bernardí Alorda son pare, en poder d'Antoni Seguí notari el 10 de setembre de 1680. Al qual Bernardí Alorda fill de Bartomeu de dites propietats capbreuà en la present Cúria a 7 de febrer de 1673 i a 2 de gener de 1662. (ARM, T-55, 131)

Cadastre de 1710. Hereus de Bernardí Alorda, àlies Negret, Biniarroí, tenien cap una part de cases i clos, valor setanta-cinc lliures.

Els hereus de Pere Alorda, àlies Negret, paraire, tenien una part de cases i clos, valor setanta-cinc lliures. Pere es va quedar can Negret.

1720 Antonina Fiol Sampol, vídua, els fills Joan, Elisabet, Bernardí, Jaume, Caterina, Pere, Antonina i Francina Alorda Fiol.

Cadastre de 1723. Pere Alorda, àlies Negret, paraire tenia en cap una part de cases i clos, valor setanta-cinc lliures.

Cadastre de 1732. Pere Alorda, àlies Negret, paraire, Biniarroí tenien en cap part de cases i clos, valor noranta lliures. Són les cases de can Negret.

L'any 1733 Bernardí Alorda Fiol es va casar amb Damiana Villalonga Cape-

llà hi anaren a viure a Binibona, no hem pogut saber si la casa va estar habitada fins al moment que es va vendre a Pere Mateu, àlies Nadal, junt amb l'olivar i l'hort el 16 d'agot de 1754. Posteriorment no hi ha dades d'aquesta casa, pareix que es va enderrocar i al seu lloc es va construir l'església.

3.4 Can Ros

Can Ros també va ser coneguda com la casa petita de Son Nadal i després com a Son Lluc.

1800 Sebastià Mateu Coll, Coloma Alorda Pons, Joana Aina Mateu Alorda, Francina Mateu Alorda, Pere Mateu Alorda, Coloma Mateu Alorda, Bartomeu Mateu Alorda, Sebastià Mateu Alorda.

El 3 de març de 1801. Segons la llista de moradors del lloc de Mancor a la casa número 136 hi habitava Sebastià Mateu i Coloma Alorda, cònjuges, Joana Anna, Francina i Pere Mateu, sos fills.

Al padró de 1816 consta que a la casa núm. 142 de Mancor hi vivia Sebastià Mateu de quaranta-tres anys, llaurador, sa muller Coloma Alorda de trenta-vuit anys juntament amb els fills, Joana de quinze anys, Francina de disset anys, Coloma de vint anys i Bartomeu Mateu Alorda d'onze anys.

1820 Sebastià Mateu Coll, Coloma Alorda Pons, Joana Aina Mateu Alorda, Francina Mateu Alorda, Coloma Mateu Alorda, Bartomeu Mateu Alorda.

Al padró de 1824 consta la família formada per Sebastià Mateu i la muller Coloma Alorda, i els fills Francina, Coloma i Bartomeu.

Al padró de 1827 consta la família formada per Sebastià Mateu de seixanta-sis anys casat amb Coloma Alorda de seixanta anys, i els fills fadrins Francina de vint-i-sis anys i Bartomeu de vint-i-dos anys.

Al padró de 1833 de Biniarroí consta la família formada per Sebastià Mateu de setanta-un anys casat amb Coloma Alorda de seixanta-vuit anys, i els fills fadrins; Francina de trenta-un anys, Bartomeu de vint-i-nou anys, més Antonina Pol vídua de setanta-dos anys

1840 Sebastià Mateu Coll, Coloma Alorda Pons, Joana Aina Mateu Alorda, Francina Mateu Alorda, Coloma Mateu Alorda, Bartomeu Mateu Alorda

Padró any 1861. Consta Bartomeu Mateu, àlies Ros, però no indica que tingués cap cavalleria.

Padró any 1869 consta que a la casa núm. 10 de Biniarroí hi residia Bar-

tomeu Mateu, àlies Ros, de setanta anys, juntament amb la seva esposa Catalina Jaume de cinquanta-vuit anys, i els fills Coloma de vint-i-dos anys, Sebastià de vint anys, Catalina de tretze anys i Joan de deu anys.

1880 Any 1880 Declaració de riquesa urbana. 28 d'agost de 1880 (AMS-923). *Sebastià Mateu Jaume tenia una casa a Biniarroi de dues plantes, mil dos-cents pams quadrats i vint pessetes de valor.*

Padró any 1881 de Biniarroi. *Consta que vivien a la casa núm. 16, Catalina Jaume, vídua de seixanta-sis anys, conradora, Sebastià Mateu Jaume, fadrí de vint-i-dos anys, conrador, Catalina Mateu Jaume, fadrina de vint-i-vuit anys, Joan Mateu Jaume de vint-i-tres anys, conrador, assistent de carabiner i, Francina Mateu Alorda. Tenien una mula.*

Padró any 1895 *vivien a can Ros, Sebastià Mateu Jaume de cinquanta-vuit anys i la seva germana Catalina Mateu Jaume de cinquanta-quatre anys.*

Padró any 1910 *vivien can Ros. Sebastià Mateu Jaume i la seva germana Catalina Mateu Jaume.*

Any 1912. Bartomeu Mateu, àlies Ros, de Biniarroi, *traspassà una casa i corral a Biniarroi de catorze destres, un mul i una part de terra plànol 378, secció J, can Ros d'olivar de quatre quarteres, tres quartons i noranta destres a Sebastià Mateu Jaume per herència. L'altra part de tres quarterades i dos quartons d'olivar can Ros va passar en cap de Catalina Mateu Jaume, amb el mateix concepte.*

Francina Mateu, àlies Ros, *traspassà la seva part d'olivar can Ros, a Sebastià Mateu Jaume per herència.*

Catalina Mateu Jaume, àlies Ros, *va declarar l'alta dels següents béns: La part d'olivar can Ros que li traspassà el seu pare per herència i que va descriure de la següent manera: peça de terra de tres quarterades i dos quartons que fan partió pel Nord amb terres de Gabriel Mateu i possessió can Massip d'hereus de Joaquin Coll, Sud amb les del mateix Coll, Oest amb possessió ses Cases Noves del dit Coll, i Est amb part romanent de la finca que es descriu i que s'adjudicà al seu germà Sebastià Mateu Jaume. La va adquirir per divisió de Bartomeu Mateu Alorda, el 15 de desembre de 1901*

Sebastià Mateu Jaume, àlies Ros, de Biniarroi, *va donar d'alta els següents béns que li pertanyen per divisió de Bartomeu Mateu Alorda, 15 de desembre de 1901. Casa de planta baixa, sala sense número amb una porció*

de terra contigua de catorze destres al llogaret de Biniarroí. Terra d'olivar can Ros, quatre quarterades, tres quartons i noranta destres, d'aquesta procedència. Possessió can Massip de sis quarterades i dos quartons. Un Mul.

Padró any 1924 *vivien a can Ros. Sebastià Mateu Jaume nascut el 20 de setembre de 1848 i la seva germana fadrina Catalina Mateu Jaume nascuda el 3 d'octubre de 1851.*

3.5 Can Cabà

Els Reus de can Cabà s'instal·laren a Biniarroí l'any 1633 quan els Dezcallar cediren les cases i terres a la seva dona Mateva Garcia. El seguiment del padró comença així com s'indica a continuació.

1723 Bartomeu Reus fill de Jaume Cabà era el cap de família.

1735-1736 Bartomeu Reus, àlies Cabà, veí de segona classe era el cap de família.

1738-1740-1741-1742 Bartomeu Reus, àlies Cabà, veí de segona classe era el cap de família.

1751 Bartomeu Reus Cabà era el cap de família.

1761 Bartomeu Reus Cabà era el cap de família.

1799 La casa estava habitada per Jaume Reus, àlies Cabà, fill de Bartomeu i Antonina Moranta. Estava casat amb Caterina Macip. Les filles Antonina, Francina, Margalida, Aina i el fill Bartomeu. Jaume va morir el 19 de juliol de 1799. (ARM, NOT 4403, 87)

1814 Jaume Reus era el cap de família.

Padró any 1869 *consta que a la casa núm. 8 de Biniarroí hi residia Jaume Reus, àlies Cabà, de cinquanta-quatre anys, juntament amb la seva esposa Francina Aina Mateu i els fills, Josep de vint-i-vuit anys, Aina de vint anys, Antonina de tretze anys i Francina Aina de devuit anys. Tenien una cavalleria major i una de menor.*

Padró any 1856, *vivien a la casa núm. 6 can Cabà, Jaume Reus i la muller Francina Aina Mateu, els fills Bartomeu i Pere Josep, Apol·loni, Aina i Francina Aina.*

Padró any 1881 *consta que a la casa núm. 21 de Biniarroí hi vivien Jaume Reus Alorda, de 67 anys, natural de Mancor, casat amb Francina Aina Ma-*

teu Jaume, de seixanta-un anys de Mancor i els fills fadrins, Josep de quaranta-dos anys, Aina de trenta-dos anys, Antonina de vint-i-cinc anys i Francina de vint-i-tres anys. Tenien dues mules.

Padró 1891. Vivien a la plaça de Biniarroí a can Cabà. Jaume Reus Alorda de 1806, la seva esposa Francina Mateu de 1815 i els fills Pere Josep de 1830, Antonina i Francina.

Any 1899, el 18 de febrer Antonina Reus Mateu informava del domini dels següents béns: *Una casa amb un forn, composta la casa de planta baixa i sala situada al llogaret de Biniarroí assenyalada amb el núm. 21 de la plaça del dit llogaret. No indica superfície. Fa partió entrant per la dreta, és a dir, per l'Est amb solar de Sebastià Mateu, i per l'esquerra i fons, és a dir per l'Oest i Nord respectivament amb camí dit de la Font i per front o sigui Sud amb la plaça. Val 80 pessetes.* (AMS-658)

1915 Apol·lònia Reus Mateu, vídua, vivia a can Cabà. (AMS-781)

1924 Casa 10. Can Cabà. Hi vivia Apol·lònia Reus Mateu, vídua, nascuda el 29 de juny de 1842.

1895 Hi vivia Joan Moranta Munar de trenta-sis anys casat amb Antonina Martorell Reus de trenta-sis anys i els fills Josep Moranta Martorell de vuit anys, Jordi Moranta Martorell de sis anys i Llàcia Moranta Martorell de quatre anys.

1910 Hi vivia Apol·lònia Reus de seixanta-sis anys.

3.6 Can Silis

Can Silis és una de les cases més antigues de Biniarroí, devers l'any 1530 es casaren Berenguerus Delorda i Silia Coll i van viure en aquesta casa donant pas a les futures generacions.

Cadastre any 1710. Joan Alorda, àlies Sili, fill de Joan tenia en cap cases i corral valor cent lliures.

Padró de 1827 vivien a Biniarroí la família d'Antonina Aina Ferrer de seixanta-vuit anys, vídua i el seu fill Joan de vint-i-vuit anys, fadrí. Pareix que a la mateixa casa també hi vivien: Sebastià Alorda, de quaranta-sis anys, casat, Damiana Alorda, vint-i-quatre anys, casada, Pere Alorda quaranta-quatre anys casat.

Padró any 1831. Vivien a la casa núm. 178 (Biniarroí), Pere Alorda, vidu

de quaranta-sis anys, Sebastià Alorda de cinquanta-tres anys, Francina Alorda de sis anys, Pere Josep de tres anys Sebastià d'un any.

Padró any 1838 consta Pere Alorda de cinquanta-dos anys, Sebastià Alorda de cinquanta anys casat amb Francina Alorda de trenta anys, els fills Miquel de deu anys, Pere Josep de set anys i Sebastià de quatre anys.

Padró any 1878. Biniarroí, casa 11. Hi viva Miquel Alorda, de trenta-vuit anys, fadrí i Francina Alorda de vuitanta anys, vídua.

A la declaració de la riquesa urbana de 28 d'agost de 1880 consta que Sebastià Alorda Alorda tenia una casa a Biniarroí de dues plantes, dos mil pams quadrats, valor vuit pessetes.

Padró any 1841. Mancor, casa 180. Estava habitada per Joan Alorda de quaranta-anys amb la seva esposa Coloma Mateu de trenta anys i el fill Miquel d'un any.

Any 1846. Llistat de la riquesa dels béns immobles de Mancor. Joan Alorda, àlies Silis, de Biniarroí tenia una casa i corral més quatre quarterades d'olivar i bosc, porció de l'hort lo Abrissat.

Padró 1856 i 1852. Biniarroí, casa 7. Hi vivia Joan Alorda, Silis, de cinquanta-sis anys, casat amb Coloma Mateu de quaranta-dos anys, els fills Antonina de dotze anys, Coloma de deu anys, Miquel de set anys i Apol·loni de cinc anys.

Padró 1878. Casa 8 de Biniarroí hi vivia Miquel Alorda de vint-i-nou anys, fadrí, Coloma Mateu de seixanta-cinc anys, vídua, Apol·loni Alorda de vint-i-sis, fadrina.

Padró de 1875, Biniarroí. Vivien a la casa núm. 5, Sebastià Alorda Alorda de quaranta-un anys, la seva esposa Francina Jaume Castell, i els fills Sebastià Alorda de quatre anys, Francina d'un any. Posteriorment, s'augmentà amb Andreu Alorda, nascut el 4 de gener de 1877 i Miquel nascut el 1879. Tenien una somera.

Padró any 1881 de Biniarroí, consta que vivien a la casa núm. 20 Sebastià Alorda Alorda, nascut el 12 d'agost de 1834, quaranta-set anys, conrador, casat amb Francina Jaume Castell, de quaranta-dos anys i els fills Sebastià Alorda Jaume, nascut el 22 de desembre de 1870, deu anys, Francina de vuit anys, Andreu de quatre anys, Miquel, Margalida de quatre anys. Tenien una somera.

***Padró any 1895** estava habitada per Miquel Alorda Mateu de cinquanta-nou anys i l'esposa Margalida Mateu Reynés de quaranta-dos anys amb els fills Coloma de setze anys, Miquel i Gabriel d'onze anys. Aquesta família va passar a viure al carrer Nou, núm. 7 de Mancor.*

***Padró any 1899**, Biniarroi. Consta que a la casa núm. 20 de Biniarroi hi vivia Sebastià Alorda Alorda, nascut el 12 d'agost de 1834, de cinquanta-quatre anys, conrador, amb la seva esposa Francina Jaume Castell de quaranta-nou anys, i els fills fadrins; Sebastià de devuit anys, Francina de quinze anys, Andreu d'onze anys, Miquel de vuit anys i Margalida de quatre anys.*

Casa 1. Padró 1856. Joan Alorda "Silis" junt amb l'esposa Coloma Mateu i els fills Antonina, Coloma, Miquel i Apol·lònia.

3.7 Can Biel de na Coloma

1723 Pere Alorda Sili fill de Joan, casat, Apol·lònia Mateu, cap de família.

1732 Pere Alorda, àlies Sili, era el cap de família.

1735 Llúcia Pou, vídua, veïna de segona classe era el cap de família.

1738 Llúcia Pou vídua, veïna de segona classe era el cap de família.

1740-1741-1742-1744-1745-1746 Pere Alorda Sili, veí de segona classe era el cap de família.

1757-1761 Pere Alorda Sili, veí de segona classe era el cap de família.

1762 Hereus de Pere Alorda Cili, fill de Joan, ara Joan Alorda de Miquel Alorda Mateu

1814 Hereus de Pere Alorda Sili (vecindario 1814)

1840 Joan Alorda Ferrer (+1860), l'esposa Coloma Mateu Alorda de can Ros (+1891)

1850 Joan Alorda Ferrer (+1860), l'esposa Coloma Mateu Alorda (+1891) i els fills Antonina, Coloma, Miquel i Apol·lònia Alorda Mateu.

1860 Coloma Mateu Alorda, vídua, (+1891) i els fills Antonina, Coloma, Miquel i Apol·lònia Alorda Mateu.

***Padró any 1869** consta que a la casa núm. 1 de Biniarroi hi residia Coloma Mateu de cinquanta-vuit anys, vídua juntament amb els fills fadrins; Antonina de vint-i-sis anys, Coloma de vint-i-dos anys, Miquel de vint anys i*

Apol·lònia Alorda Mateu de disset anys.

1870 Coloma Mateu Alorda, vídua, (+1891) i els fills Antonina, Coloma, Miquel i Apol·lònia Alorda Mateu.

1880 Coloma Mateu Alorda, vídua, (+1891) i els fills Coloma, Miquel i Apol·lònia Alorda Mateu.

Any 1880 Declaració de riquesa urbana. 28 d'agost de 1880. Coloma Mateu Alorda tenia una casa de dues plantes a Biniarroí. (AMS-923)

Padró any 1881 de Biniarroí. Consta que a la casa núm. 19 hi vivia Coloma Mateu Alorda, vídua de seixanta-set anys, jornalera, i Miquel Alorda Mateu de trenta-tres anys, fadrí, jornal·ler. Tenien una somera.

1890 Coloma Mateu Alorda, vídua, (+1891) i Miquel Alorda Mateu junt amb la seva esposa Margalida Mateu Reynés.

1900 Miquel Alorda Mateu, àlies Coloma, (1848-1925), l'esposa Margalida Mateu Reynés (+1936), i els fills Coloma, Joan, Gabriel i Margalida Alorda Mateu.

Any 1905. Consta a la relació de titularitat d'edificis i solars del terme de Selva, declaració de 23 de desembre de 1905 de Miquel Alorda Mateu de Biniarroí; casa de cinquanta m², valor tres-centes pessetes, planta baixa i sala que habita el propietari. Lliure de càrregues. Confronta entrant per la dreta amb corral d'aquesta, per l'esquerra amb casa del Sr. Miquel Bestard i pel fons amb terra de Bernat Mateu.

Any 1908. A la relació de contribuents d'urbana consta que Miquel Alorda de ca na Coloma, vivia al núm. 38 de Biniarroí. (AMS 923) I Miquel Alorda, àlies Silis, vivia a s'Ametlla, núm. 38 (AMS 923). Segurament tenien les dues cases, la de Biniarroí i la del carrer Nou.

1910 Miquel Alorda Mateu, àlies Coloma, (1848-1925), l'esposa Margalida Mateu Reynés (+1936), i els fills Coloma, Joan, Gabriel i Margalida Alorda Mateu.

Padró any 1915. Vivien a can Silis de Biniarroí i també al carrer Nueva, 7 en Miquel Alorda Mateu, àlies ca na Coloma, la seva esposa Margalida Mateu Reynés i els fills Coloma de deu anys, Miquel de setze anys i Gabriel de catorze anys. Tenien en propietat la casa del carrer Nueva, núm. 7, l'hort de Biniarroí de trenta destres, Es Cocó de Biniarroí de vuit quartera-

des, El Puig de son Picó d'una quarterada, i un ase. També tributaven per la font de Biniarroi. (AMS-781)

Any 1924 Casa 12 de Biniarroi. Can Miquel Coloma. No hi vivia ningú. (AMS-78)

3.8 Can Patró

1700 Joan Alorda Llobera (+1713) la seva esposa Llúcia Pou Frau i els fills Caterina, Joana Maria, Pere Alorda Pou.

***Cadastrre any 1710.** Joan Alorda, àlies Sili, fill de Joan tenia en cap cases i corral valor cent lliures.*

1720 Llúcia Pou Frau, vídua i els fills Llúcia, Joana Ma. i Pere Alorda Pou.

***Cadastrre any 1723.** Pere Alorda, àlies Sili, fill de Joan tenia en cap cases i corral valor cent lliures.*

***Capbreuació de 27 de setembre de 1729.** Pere Alorda, àlies Sili, fill de Joan del lloc de Biniarroi tenir i posseir unes cases, corral i quintana situada en el dit lloc. Afronta d'una part amb el clos del dit Alorda paraire, d'altre amb terres del mateix Alorda, d'altre amb clos de Jaume Massip, d'altre amb cases del dit Pere Alorda, i d'altre amb carreró qui surt del dit lloc i va a diferents parts, les quals té i posseeix amb els títols de sobre expressats.*

1740 Pere Alorda Pou (1699-1759) la seva esposa Apol·lònia Mateu Morro (1714-1793) i els fills Llúcia, Joana Aina, Joan, Apol·lònia, Miquel Alorda Mateu.

1760 Apol·lònia Mateu Morro, vídua (1714-1793) i els fills Apol·lònia, Miquel, Magdalena, Pau i Caterina Alorda Mateu.

***Cadastrre de 1762.** Hereus de Pere Alorda, àlies Cili, fill de Joan. Ara, Joan Alorda fill de Miquel tenia en cap unes cases i corral, valor cent lliures.*

1780 Miquel Alorda Mateu (+1826), la primera esposa Margalida Coll Coll els fills Pere Alorda Coll.

1800 Miquel Alorda Mateu (+1826), la segona esposa Antonina Aina Ferrer, els fills Pere i Sebastià Alorda Coll, Margalida, Apol·lònia i Joan Alorda Ferrer.

***El 3 de març de 1801,** a la llista d'habitants del lloc de Mancor consta que a la casa número 139 hi habitava Miquel Alorda i Antonina Anna, sa muller.*

Pere, Sebastià i Miquel Alorda, son fills i Apol·lònia Alorda.

Al padró de 1816 consta que a la casa núm. 138 de Mancor hi vivia Miquel Alorda de setanta anys, jornaler, sa muller Antonina Aina Ferrer, de cinquanta anys, els fills Pere, fadrí de vint-i-nou anys, Margalida fadrina de vint-i-cinc anys i Joan Alorda Ferrer, fadrí de devuit anys, curt de talla.

1820 Miquel Alorda Mateu (+1826), la segona esposa Antonina Aina Ferrer, els fills Pere i Sebastià Alorda Coll, Margalida, Apol·lònia i Joan Alorda Ferrer.

Padró de 1824 de Biniarroí consta la unitat familiar formada Miquel Alorda, la muller Antonina Aina Ferrer, fills Sebastià, Pere, Joan i Margalida.

Padró de 1827 vivien a Biniarroí la família d'Antonina Aina Ferrer de seixanta-vuit anys, vídua i el seu fill Joan de vint-i-vuit anys, fadrí. Pareix que a la mateixa casa també hi vivien: Sebastià Alorda, de quaranta-sis anys, casat, Damiana Alorda, vint-i-quatre anys, casada, Pere Alorda quaranta-quatre anys casat.

Al padró any 1831 Mancor. Casa 179 (Biniarroí) hi vivia Antonina Ferrer, vídua de setanta-set anys, Joan Alorda fill de trenta-sis anys, Joana Reus, fadrina de vint-i-dos anys.

Padró de 1838 consta Antonina Ferrer, vuitanta-dos anys (està taxat), Joan Alorda fill, quaranta anys.

1840 Sebastià Alorda Coll (1786-1854), la seva esposa Francina Alorda Cànaves, els fills Pere, Sebastià, Paula i Miquel Alorda Alorda.

Padró any 1841. Mancor, casa 183. Estava habitada per Pere Alorda, de cinquanta-cinc anys, Sebastià Alorda de cinquanta-tres anys amb la seva esposa Francina Alorda de quaranta i els fills Pere Josep de deu anys, Sebastià de vuit anys, Paula de sis anys i Miquel de quatre anys.

Padró any 1856, Biniarroí, Casa 6. Hi vivien Francina Alorda de cinquanta-sis anys, Sebastià Alorda de vint-i-tres anys, Paula Alorda de deu anys, Miquel Alorda de disset anys i Bernardí Alorda d'onze anys.

1860 Francina Alorda Cànaves, vídua, fills Sebastià, Paula, Miquel i Bernardí Alorda Alorda.

Padró any 1869. Consta que a la casa núm. 7 de Biniarroí hi residia Francina Alorda Cànaves, de seixanta-set anys, vídua, amb els seus fills fadrins,

Sebastià de trenta-quatre anys, Miquel de vint-i-vuit anys i Bernardí de vint-i-cinc anys.

Padró 1878. *Biniarroí, casa 12. Sebastià Alorda, quaranta-tres anys, casat amb Francina Jaume de trenta-vuit anys, i els fills Sebastià de sis anys, Francina de quatre anys i Andreu d'un any.*

1880 Miquel Alorda Alorda (1839-1907), la seva esposa Francina Martorell Cañellas (+1925) i els fills Francina i Sebastià Alorda Martorell.

Padró any 1881, *Biniarroí. Consta que a la casa 23 hi vivien Miquel Alorda Alorda, llaurador de quaranta-tres anys, casat amb Francina Martorell Cañellas de vint-i-quatre anys, natural de Mancor, amb un temps de residència de cinc anys, i els fills Francina de tres anys, i Sebastià d'un any. Tenien una mula.*

Padró any 1891, *Biniarroí. Vivien Miquel Alorda Alorda de cinquanta anys, propietari, Francina Martorell Cañellas de quaranta anys, i els fills, Francina de tretze anys i Sebastià d'onze anys.*

1900 Miquel Alorda Alorda (1839-1907), la seva esposa Francina Martorell Cañellas (+1925), fills Francina, Sebastià i Guillem Alorda Martorell.

Padró any 1901. *Vivien al carrer Orient, núm. 7; Miquel Alorda Alorda de seixanta-dos anys, casat amb Francina Martorell Cañellas de quaranta-set i els fills Francina de vint anys, Sebastià de dinou anys i Guillem de quatre anys. El matrimoni i el fill Sebastià sabien llegir i escriure.*

Padró any 1910. *Vivien als afores a s'Amal-lara (Ametllarà). Francina Martorell Cañellas de seixanta-tres anys, vídua, Sebastià Alorda Martorell de trenta-nou anys i Guillem Alorda Martorell de vint-i-quatre anys. Una anotació indica que Sebastià i Guillem havien estat o estaven a França. (AMS-781)*

Padró any 1915. *Vivien a s'Ametllar, Francina Martorell Cañellas i els fills Sebastià Alorda Martorell (França) i Guillem Alorda Martorell (França). (AMS-781)*

La filla Francina Alorda Martorell es va casar amb Bernat Mateu, àlies Patró, i aquest matrimoni va quedar a viure a la casa de Biniarroí.

Padró any 1924 *vivien a la casa 14, Son Patró, Bernat Mateu Sastre, àlies Patró, amb la seva esposa Francina Alorda Martorell i els fills Bernat (Mò-*

naco), Miquel de 15 d'agost de 1908, Antoni de 20 de febrer de 1910, Francina de 13 de novembre de 1913, Sebastià de 20 de gener de 1916, Maria de 28 de febrer de 1920 i Joana de 27 d'octubre de 1922.

Rectificació de Padró 1930. Mancor. Els germans Sebastià Alorda Martorell, de cinquanta-anys i Guillem Alorda Martorell, de trenta-quatre se suposa que estan a França.

3.9 Son Patró

Son Patró abans era part de Son Macip.

1720 Andreu Mateu Campins (1664-1735) la seva esposa Jerònima Aina Colom Albertí (+1745) i els fills Bernat, Elisabet, Andreu, Coloma, Jerònima i Antonina Mateu Colom.

Cadastre any 1732 Andreu Mateu fill de Bernat de Biniarroí, ara Bernat Mateu Colom tenia en cap unes cases, hortet i terra, valor dos-cents vint-i-cinc lliures.

1740 Bernat Mateu Colom (1702-1750), l'esposa Antonina Morro (+1783) i la mare vídua Jerònima Aina Colom Albertí (+1745), les germanes Antonina i Jerònima.

1760 Antonina Morro, vídua (+1783), i els fills Jerònima i Andreu Mateu Morro.

Cadastre de 1769. Hereus de Bernat Mateu i abans d'Andreu Mateu fill de Bernat posseïa unes cases, hortet i terra contigua, 525 lliures.

1780 Andreu Mateu Morro (1738-1795), l'esposa Joana Aina Mateu Alorda (+1821) i els fills Bernat, Arnau, Antonina i Elisabet Mateu Mateu, i Antonina Morro sa mare vídua (+1783),

1800 Joana Aina Mateu Alorda, vídua, (+1821) i els fills Bernat, Arnau, Antonina i Elisabet Mateu Mateu.

3 de març de 1801. A la llista d'habitants del lloc de Mancor consta que a la casa número 142 (Biniarroí) hi habitava Joana Aina Mateu, vídua, i Bernat, Arnau i Elisabet Mateu, sos fills.

Al padró de 1816 consta que a la casa núm. 95 de Mancor hi vivia Joana Mateu, vídua, setanta anys, la filla Isabel Mateu, fadrina, de quaranta-quatre anys, el fill Bernat Mateu, de cinquanta-tres anys, jornaler, juntament amb sa muller Jerònima Alorda, de quaranta-vuit anys, fills Andreu de

tretze anys, Bartomeu de deu anys, Bernat de set anys i Joana Aina Mateu Alorda de cinc anys.

1820 Bernat Mateu Mateu (+1848), l'esposa Jerònima Alorda Pons (1786-1867) i els fills Andreu, Bernat, Joana Aina, Arnau, Bartomeu i Miquel Mateu Alorda. Joana Aina Mateu Alorda, vídua, (+1821)

***Padró any 1831** Consta que a la casa 187 de Mancor (Biniarroí) hi vivia Bernat Mateu de seixanta-vuit anys casat amb Jerònima Alorda de cinquanta anys, el fill Bartomeu de trenta anys casat amb Francina Jaume de vint-i-set anys, els fadrins Bernat Mateu de vint-i-sis anys, Joana Aina de vint-i-un anys, Arnau de devuit anys, Miquel de quinze anys, Bernardí de dotze anys i Nicolau de nou anys.*

1840 Bartomeu Mateu Alorda (1816-1896) i Francina Aina Jaume Moranta. Bernat Mateu Mateu (+1848), l'esposa Jerònima Alorda Pons (1786-1867) i els fills Bernat, Joana Aina, Miquel, Bernardí Mateu Alorda.

***Padrons anys 1852 i 1856.** La casa núm. 3 de Biniarroí estava habitada per Bartomeu Mateu Alorda, de cinquanta-dos anys, casat amb Francina Aina Jaume de quaranta-quatre anys i els fills Jerònima de vint-i-un anys, Bernat de devuit anys, Joana Aina de catorze anys, Francina Aina de deu anys i Llorenç de set anys.*

1860 Bartomeu Mateu Alorda (1816-1896) i Francina Aina Jaume Moranta els fills Bernat, Llorenç, Jerònima, Joana Aina i Francina Mateu Jaume. Jerònima Alorda Pons (1786-1867)

***Padró any 1869** consta que a la casa núm. 4 de Biniarroí hi residia Bartomeu Mateu Alorda, de seixanta-tres anys, casat amb Francina Aina Jaume, de cinquanta-nou anys, juntament amb els fills fadrins, Jerònima de trenta-tres anys, Bernat de vint-i-nou anys, Joana Aina de vint-i-cinc anys, Francina Aina de vint anys i Llorenç de vint anys.*

***Padró any 1875**, la casa núm. 9 de Biniarroí estava habitada per Bartomeu Mateu Alorda de seixanta-vuit anys, propietari, amb la seva esposa Francina Aina Jaume Moranta de seixanta-vuit anys, els fills fadrins Francina Aina de trenta anys, Llorenç de vint-i-sis anys i el fill Bernat Mateu Jaume amb la seva esposa Francina Pericàs de trenta-dos anys, natural de Lloseta, amb una residència de quatre anys a Biniarroí, més la filla comuna Francina Aina Mateu Pericàs de tres anys.*

Padró any 1878. La casa núm. 4 de Biniarroí estava habitada per Bartomeu Mateu de setanta-un anys, casat amb Francina Jaume de seixanta-tres anys, i els fills Bernat de trenta-nou anys, casat amb Francina Pericàs de trenta-un anys, Llorenç de vint-i-vuit anys i Joana Mateu de trenta-quatre anys.

1880 Bernat Mateu Jaume (1837-1908), la seva esposa Francina Pericàs Coll (1848-1935), i la filla Francina Mateu Pericàs. Bartomeu Mateu Alorda (1816-1896) i la filla Joana Aina Mateu Jaume.

Padró any 1881 de Biniarroí, consta que vivien a la casa núm. 24 Bartomeu Mateu Alorda, propietari de setanta-un anys casat amb Francina Jaume Moranta de setanta-quatre anys, els fills Joana Aina, fadrina de trenta-sis anys, Bernat, llaurador de quaranta-cinc anys casat amb Francina Pericàs de trenta-dos anys, natural de Lloseta i amb quatre anys de residència, més la filla Francina Mateu Pericàs de tres anys. Tenien una mula.

Padró any 1895. Vivien a Son Patró. Francina Pericàs, vídua de cinquanta-cinc anys i els fills Bartomeu Mateu Pericàs de vint-i-tres anys i Maria Mateu Pericàs de disset anys.

Padró any 1889, Biniarroí. Consta que a la casa núm. 24 hi vivia Bartomeu Mateu Alorda de vuitanta-un anys, casat. Joana Aina Mateu Jaume de quaranta-tres anys, vídua. Bernat Mateu Jaume de cinquanta-dos anys amb l'esposa Francina Pericàs de trenta-nou anys, i la filla comuna Francina Mateu Pericàs de deu anys.

1900 Bernat Mateu Jaume (1837-1908), la seva esposa Francina Pericàs Coll (1848-1935), i els fills Francina, Bartomeu, Joana Aina i Maria Mateu Pericàs. Joana Aina Mateu Jaume.

Declaració de 28 d'octubre de 1905, a la relació de titularitat d'edificis i solars del terme de Selva de Bernat Mateu Jaume. Era propietari d'una casa el lloc de Biniarroí, de cent m², valor sis-centes pessetes, planta baixa i sala que habitava el propietari. Confrontava per la dreta entrant amb la de Nicolau Mateu, per l'esquerra amb camí de Biniarroí i per fons amb casa del dit Nicolau.

Padró any 1910 vivien a Son Patró, Francina Pericàs Coll de Son Patró, vídua, i el fill Bartomeu Mateu Pericàs de Son Patró nascut el 31 de març de 1886 i Maria Mateu Pericàs de disset anys fadrina.

Padró any 1915 de Biniarroí. Vivien a Son Patró, Francina Pericàs, vídua,

i els fills Bartomeu i Maria Mateu Pericàs.

3.10 Can Xesc

Padró any 1869 a la casa núm. 3 de Biniarroí hi vivia Nicolau Mateu de quaranta-dos anys, fadri.

1870 Nicolau Mateu

Padró any 1878. Biniarroí, casa 6. Nicolau Mateu de quaranta-vuit anys, Antonina Frau de trenta-un anys i els fills Bernat de cinc anys, Jerònima de tres anys i Francesc de quinze dies.

1880 Nicolau Mateu, la seva esposa Antonina Frau i els fills Bernat, Jerònima i Francesc.

Any 1880 Declaració de riquesa urbana. 28 d'agost de 1880 (AMS-923) Nicolau Mateu, àlies Patró, posseïa dues cases a Biniarroí de dues plantes i mil pams quadrats, valor quinze pessetes cada una.

Padró any 1881 de Biniarroí. Consta que vivien a la casa núm. 23 (després passaren a viure al carrer Glòria, núm. 7 de Biniamar), Nicolau Mateu Alorda, llaurador de cinquanta-cinc anys casat amb Antonina Frau Alorda de trenta-set anys, i els fills Bernat, de nou anys, Jerònima de set anys, Francesc de tres anys i Nicolau d'un any. Tenien una mula.

Padró any 1889, Biniamar. Consta que aquesta família s'havia mudat de Biniarroí a Biniamar; al carrer Glòria, núm. 7. Nicolau Mateu Alorda de seixanta-dos anys, l'esposa Antonina Frau Alorda de quaranta-quatre anys, i els fills comuns Bernat de setze anys, Jerònima de catorze anys, Francesc de deu anys, Nicolau de vuit anys. Tenien una mula.

1870 Nicolau Mateu Alorda (1824-1908), l'esposa Antonina Frau Alorda.

Padró any 1875. Casa núm. 8 de Biniarroí. Nicolau Mateu Alorda de quaranta-nou anys, casat, llaurador; l'esposa Antonina Frau Alorda de trenta-un anys, nascuda el 24 d'agost de 1844, els fills Bernat de 3 de febrer de 1871, Francina de 4 de juny de 1874. Augmentà amb Francesc i Nicolau.

3.11 Can Pau Carro

Can Pau Carro primerament era coneguda com la casa de JOAN MATEU, i és que durant moltes generacions el cap de família nomina Joan Mateu.

El dia 18 d'octubre de 1799 els besnets de Joan Mateu acordaren legalitzar

l'herència del seu besavi, entre les propietats estava la casa coneguda en aquell temps com can Pol Carro, nom que va prendre del marit de l'hereva que nomina Joan Pol, àlies Carro, i era de Binissalem. Les cases tenien un olivar adjunt conegut com la Coma.

1700 Joan Mateu Alorda (1666) casat amb Joana Pou Castell, fills Joan i Joana Aina Mateu Pou.

1720 Joan Mateu Alorda consta com cap de família al vesindari, però Joana Pou estava vídua i s'havia casat amb Joan Estela Alorda. Fills Joan i Joana Mateu Pou.

***Cadastre any 1732.** Joana Mateu filla de Joan de Biniarroí tenia en cap unes cases i olivar de sa Coma, valor quatre-cents cinquanta lliures.*

1740 Joana Maria Mateu Pou vídua casada en segones núpcies amb Rafel Morro i els fills Joana, Joan Pol Mateu i Pere Morro Mateu.

1760 Joana Mateu vídua

***Cadastre any 1762.** Joana Mateu filla de Joan de Biniarroí tenia en cap unes cases i olivar de sa Coma, valor quatre-cents cinquanta lliures.*

1780 Joan Pol Mateu

L'any 1799 Joan Pol, àlies Carro, rebé la meitat de la finca Rota Nova del seu besavi matern, avui de la seva mare Joana Mateu. Des de llavors forma part de la finca dita can Pau Carro. La seva part incloïa unes cases dins Biniarroí amb un olivar adjunt dit la Coma, la finca dita la Cova dels Bous i la meitat de Canamunt.³

4. Taula resum de cases habitades

any	Son Nadal	Can Llobera	Can Ros	Can Cabà	Can Sitis	Biel coloma	Can Patró	Son Patró	Can Xesc	Pau Carro
1700										
1720										
1740										
1760										
1780										
1800										
1820										
1840										
1860										
1880										
1900										
1920										

Color verd clar,
casa habitada

Color blanc
casa no habitada

Elaboració pròpia

La casa va continuar habitada encara que no tenim informació dels cadastres fins a l'any 1915. Vivien a can Pau Carro Miquel Morro Rotger i Francina

³ FIOL MATEU, Gabriel. "Mancor, Massanella, Biniarroí, Biniatzent". Notícies històriques 1601-1800, pàg. 342.

Aina Morro Solivellas. Tenien un mascle i una somera. Era arrendatari de can Pau Carro propietat de Miquel Bestard Cañellas. (AMS-781)

1924 Casa 4 can Pau Carro. No hi vivia ningú. (AMS-781)

5. Conclusió

El famós cataclisme es produí l'any 1721, però com s'ha vist cap casa es va deshabitar. Més d'un segle més tard, l'any 1856, al llogaret de Biniarroi estaven computades un total de catorze cases amb trenta-vuit mascles i trenta-nou femelles.

Per tant, serveixi aquesta investigació per desmitificar la despoblació i abandonó del llogaret per causa de catàstrofes de causa major. La despoblació va ser progressiva possiblement pel procés d'industrialització i turisme que vivia l'illa.

6. Bibliografia

AMS. Arxiu Municipal de Selva (Padrons Municipals i cadastres)

FIOL MATEU, Gabriel. Mancor, Massanella, Biniarroi, Biniatzent. Notícies històriques 1601-1800 i 1801-2000. Impremta Politècnica. Palma.

GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA. Biniarroi. Pàgs. 131-132

VIQUIPÈDIA. Biniarroi.

Dones i cançó a Mancor de la Vall entre 1940 i 1960.

Margarida Rotger Martorell

Introducció.

Fins fa uns cinquanta anys a Mancor hi havia una segregació d'ambients i feines entre dones i homes. Aquesta segregació de sexes va generar espais on les dones podien intercanviar històries, versos i cançons. Així doncs, les dones varen ser el vehicle de transmissió oral de moltes cançons que cal recordar i que el present treball recull.

A més de la importància de deixar constància de les cançons, també hi ha un altre fet important, que és reflectir el moment històric i social que varen viure les entrevistades. Un moment històric, amb la dictadura franquista, en el que regnava la por i la repressió, fet que es veu reflectit en la temàtica i l'idioma del que cantaven les entrevistades sobretot a llocs on les institucions controlaven com l'església o l'escola. Un temps on va començar l'abandonament del camp amb la industrialització, però això no va significar l'abandonament del cant sinó que es va traslladar a altres llocs de feina. Hi ha dos fets que sí que condueixen a l'abandonament del cant, que són la consolidació del model capitalista i la introducció de la ràdio: el capitalisme intenta reduir els espais de cant per millorar la productivitat i la introducció de la ràdio va silenciar el cant. Tot i això, era molt important el cant en aquella societat, fet que hem perdut actualment, i per això aquest abandonament es va veure alentit per aquesta necessitat de cantar. En la franja estudiada, entre els anys quaranta i seixanta, el cant encara formava part de la vida social de les dones a Mancor de la Vall, fet que aquest treball arreplega.

Per tal de dur a terme aquesta recopilació, s'han fet un total de 10 entrevistes a dones que varen néixer entre l'any 1934 i 1954: Catalina Amengual de cas Ropit (1934), Catalina Martí Frontera de cas Pollet (1935), Joana Reinés de can Gallineta (1937), Antònia Morro Torrents de can Fressa (1938), Paca Martorell Martorell de ca na Francinaina (1938), Antònia Eulàlia Fiol Mateu de Son Nadal (1942), Joana Martorell Martorell de ca na Francinaina (1945), Catalina Vallori Martí de can Sereneta (1946), Antònia Vallori Martí de can Sereneta (1952) i Maria Martorell Vallori de sa Botiga Nova (1954).

A més s'ha inclòs també informació d'una entrevista que Jaume Gual li va fer a Margalida Martorell, nascuda el 1930, per la Revista Montaura en la que l'entrevistada recita unes gloses interessants pel treball. A més s'ha consultat i entrevistat a Gabriel Fiol com a historiador de Mancor.

A continuació s'explicaran cada un d'aquests ambients amb detall i el tipus de repertori que solien cantar les entrevistades o que sentien cantar a altres familiars; podreu escoltar les cançons escanejant el codi QR amb el vostre telèfon.

1. Ambient de feina

Les dones tenien marcades unes feines com: brodar, fer talls de sabates o repuntar o fer les feines de la casa. En el camp també estaven repartides les feines. Abans de la implantació del capitalisme, cantar i fer feina era la mateixa activitat; segons Samper és consubstancial. La gent no sabia fer feina d'una altra manera que no fos cantant. Així, la necessitat de cantar fent feina va endarrerir l'abandonament del cant fins la consolidació del capitalisme, en el que un model de gerència vertical on els obrers no tenien veu ni vot, va silenciar el cant de la comunitat. (Corbera i Febrer, 2016)

En època d'oliva i d'ametles, les dones s'encarregaven de triar l'oliva o el bessó de l'ametlla, se solien llogar per fer aquestes feines. També batien damunt s'era o collien oliva, les dones normalment collien d'en terra i els homes eren els que s'enfilaven als arbres. Les entrevistades conten que sobretot cantaven fent dissabte, o brodant, cosint, triant bessó o fent sabates. Joana Martorell diu: “A tothom senties cantar llavors, també senties la gent que seia defora i brodava o feia sabates. No és com ara que tothom està dins ca seva”. Antònia Morro diu: “Ses dones fent dissabte sí que cantaven, tenien obert i les senties que feien unes bones cantades”. Antònia Morro també recorda na Jeroni Tiana que es dedicava a anar a emblanquinar per les cases i diu “aquella sí que cantava, tenia una veu més alta, d'una hora enfora deien aquí hi ha na Jeroni llarga”.

El tipus de repertori que cantaven era divers. Antònia i Gabriel Fiol recorden un grup de dones que triaven bessó i que les solien sentir cantar cançons que sentien per la ràdio, sobretot de Sara Montiel i Antonio Machín, diu na Paca, però també cançons de tradició oral com *Jo tenia un buscaret*. Catalina Amengual conta que ja la seva mare, als anys quaranta, cantava fent les fei-

nes de la casa, ella diu: “Mumare era molt moderna, cantava cançons d'en Machín”. Catalina Vallori recorda que la que va sentir cantar més fent dis-sabte fou n'Antònia *de can Tià*, i cantava cançons inventades com “*Ai Juanito de mi vida...*” ja que el seu home es deia Joan. Segons Ayats (2001) els cantadors o cantadores no pretenien cantar un gènere o repertori concret, les cançons es cantaven a partir d'una memòria i l'espai les permetia cantar les darreres melodies de moda (boleros en els anys quaranta, cuplet des d'inicis de segle o una tonada de sarsuela en el segle XIX). Diu l'autor que la gran família de cançons de treball tenen un vincle directe amb els fets d'actualitat i amb la vida social de la comunitat.

Un altre espai de socialització fent feina eren els grupets de brodadores o cosidores que anaven a una casa particular a aprendre i a brodar conjuntament. Segons Ayats (2008) aquesta producció domèstica és la darrera reminiscència de fer feina industrial a casa dins un model precapitalista, que en el cas de les dones es va mantenir fins més endavant. Això permetia un esbargiment que en les condicions laborals quan es va consolidar el capitalisme, no hagués estat possible. Joana Martorell diu: “quan anaven a can Coleta amb na Catalina des Rafals fèiem pardalades”. També conta que quan acabaven de cosir moltes vegades anaven a menjar meló damunt s'era amb un ciri per veure-hi i que allà es contaven coses i que na Damiana cantava molt. Recorda que cantava *Ai Toni, Toni camí Toni* i na *Catalina de plaça*. Catalina *Polleta* recorda que cantaven brodant, diu “les demés dones eren molt beates però cantaven de tot lo que sentíem llavors”, des de versions com *Yo vendo unos ojos negros* o *Yo te daré* fins a altres cançons populars com *Jo venc per sa polla*. Conta que reien molt: “érem molt de la rialla, totes les joves anàvem juntes”. També recorda que cantaven cançons de l'església però no recorda quines. Recorda que na Catalina de cas Saig sempre xiulava.

Una anècdota interessant que conta Catalina Martí és que feien cors, diu “una feia l'alt i l'altre el baix”. Aquesta terminologia recorda el que descriu Jaume Ayats (2007) a Catalunya al llibre *Cantar a la fàbrica, cantar al cor*: cantar fent de baix, de primer o de segon. L'autor cita al músic Joan Baptista Roca i Bisbal (1830, pàg. 56) ja que explica com es repartien les veus al cant oral als anys 30, diu: “Es partia d'una melodia de referència (denominada cant, veu o tonada) i d'una part secundària que generalment es movia

paral·lelament a la melodia a una distància de tercera (tercera aguda en el model religiós oral i, normalment, inferior en el mecanisme més freqüent del cant laic del segle XIX), completades per un baix tonal o modal”.

Hi ha una evidència que a l'època estudiada les cançons anaven variant, sobretot la lletra. Un exemple n'és la cançó descrita abans com *Ai Toni, Toni, camí Toni* correspon a una versió de la cobla *Ai Tani, mi Tani*. No sabem com va ser aquest procés, pot ser degueren improvisar la lletra i la varen adaptar posant-hi paraules més properes mesclant català i castellà, o pot ser també, com que els altaveus eren més rudimentaris, era el que entenien i així ho reproduïen. A continuació es poden veure les diferències.

Lletra original de Los Churumbeles de España	Lletra cantada per Damiana a Mancor quan després que na Joana Martorell recordàs el fet, es posa a cantar-la.
Ay, Tani, Tani, mi Tani, ay Tani, Tani, mi Ta. Ay Tani, Tani morena, que corre en tus venas la sangre real. Una y una dos, Dos y una tres. No sale la cuenta porque falta un churumbel.	Ai Toni, Toni, camí Toni, ai Toni, Toni, camí To, ai Toni, Toni Moreno que passa en las venas de tu corazón. Uno y uno dos, dos y uno tres. No sale la cuenta porque faltan tirurue.

Una altra cançó cantada per Catalina Martí que recorda de quan brodaven també ha sofrit canvis, és el *Yo te daré* que varen compondre Ramón Aramburu Sarasola, Luís Tejedor y Ángel Abad Tárdez per la cantant *La Pitusilla*. En aquest cas Catalina Martí canta una estrofa que no correspon a la lletra de la cançó original i tampoc a cap versió. La lletra de l'estrofa cantada per na Catalina no té sentit amb la tornada, això fa pensar que algú va inventar la lletra només de l'estrofa, o que na Catalina no sabia més i per això afegia la tornada de la cançó original. A aquesta cançó també la recorden Joana Martorell i Catalina Vallori però la canten sense enllaçar-la amb el *Yo te daré*. Catalina Vallori recorda a la seva tia cantant aquesta cançó quan collia figues, diu: “Ben enfilada damunt sa figuera cantava això”, i la seva germana Antònia afegeix: “Aquella, no tenia por de res”.

L'evolució d'aquesta cançó és una conseqüència de la introducció de la ràdio a les cases. En aquest moment començava, segons Corbera i Febrer (2016), la transició del cant a l'espai de feina a l'escolta passiva de la música, anomenat per especialistes en aquest tema al Regne Unit com Korczynski, Pickering i Robertson com a “procés de silenciament”.

Lletra original de Pitusilla	Lletra cantada per Catalina Martí a Mancor
Una mañana temprano cogí mi canelo y me fui a navegar. Crucé la ría temprano, cogí mi caballo y me fui a pasear. Una mañana temprano cogí mi canelo y me fui a navegar. Tuve que cruzar la ría de Villagarcía que es puerto de mar. Yo te daré, te daré niña hermosa. Te daré una cosa, una cosa que yo solo sé, café.	Antes con cinco reales fumaba y bebía y tomaba café. Ahora con cinco duros ni bebo ni fumo ni tomo café. Yo te daré, te daré niña hermosa. Te daré una cosa, una cosa que yo solo sé, café.



Figura 1: Catalina Martí canta aquesta cançó a Mancor de la Vall (2022).

D'altres cançons no sofrien canvis tan grans sinó que variaven paraules o l'ordre dels complements, pot ser perquè el llenguatge era més proper. Tot i això hi ha una clara evidència que les cançons populars es transmetien oralment i que variaven la forma de cantar. Un exemple que demostra aquesta variació n'és una cançó popular cantada per Catalina Martí que al cançoner del pare Ginard hi varia una frase i a Pollença diu el mateix però canvia l'ordre del subjecte. Catalina respon a la pregunta de com aprenia aquestes cançons: “una la sabia, la cantava i tu l'aprenies”.

Lletra del cançoner del cançoner de R. Ginard (IV) a Lluçmajor	Lletra del cançoner del cançoner de R. Ginard (IV) a Binissalem	Lletra cantada per Catalina Martí a Mancor	Lletra cantada a Pollença, recopilada per Magdalena Rayó (2017)
Jo venc per sa polla si la'm voleu dar. Tenc un un gallet jove, comença a cantar. Canta tot lo dia com un rossinyol; cerca companyia per no estar tot sol (...)	Per sa polla venc, si la'm voleu dar, perquè es meu gallet comença a crestar. Canta tot lo dia com un rossinyol. Per no estar tot sol, cerca companyia (...)	Jo venc per sa polla si la'm voleu dar. Un gallet que tenc comença a cantar. Canta tot lo dia com un rossinyol; cerca companyia per no estar tot sol.	Per la polla venc si la'm voleu dar. (I) un gallet que tenc comença a cantar. Canta tot lo dia com un rossinyol per no estar tot sol cerca companyia.

*Figura 2: La cançó popular “Jo venc per sa polla”
cantada per na Catalina Martí a Mancor de la Vall (2022)*



Desperta curiositat que la lletra cantada per Catalina Martí de Mancor es pareix més a la lletra de Lluçmajor que a la lletra de Binissalem. Segons Gabriel Fiol (2005), cap a la dècada dels 30 molts de mancorins feien feina a les possessions de Lluçmajor com “Sa torre” i d'Artà o a fer carbó (a fer ranxo), pot ser fos el motiu. O també pot ser fos perquè una tia de l'entrevistada vivia a Lluçmajor i així ho varen aprendre a la família.

Antònia Vallori recorda que quan repuntaven hi havia madò Teresa a fer ganxet, la mare de Tomeu Ripoll, i com que era més major les cantava cançons com la següent:

“A sa plaça des toros
hi ha un guàrdia civil
que festeja na Pepa
i na Susaina des fil.
Vet aquí quatre cèntims
compraràs macarrons,
un i mig de mongetes
i un i mig de ciurons.”

*Figura 3: “Jota de sa potada”
cantada per Antònia Vallori,
Catalina Vallori i Maria Martorell
(2022) a Mancor de la Vall.*



Aquest tros de lletra l'he trobat a un cançoner amb cants recopilats per Miquel Julià Prohens el 1977, dins la cançó de revetlla: la Jota de sa potada. La lletra és quasi idèntica, excepte que elles diuen na Pepa enlloc de na Paca. En canvi la melodia és totalment diferent, l'únic semblant és el motiu principal als dos primers compassos. El ritme és ben igual però els motius no es mouen per quarts ni quintes com a la partitura següent. Això també fa variar el ritme harmònic, sent a la versió que ens han cantat les entrevistades, quatre compassos de tònica i quatre de dominant, en canvi a la següent partitura la melodia comença amb anacrusi, dos compassos de tònica i cinc de dominant.

La versió de les entrevistades és més senzilla de cantar i la melodia recorda més a cançons infantils. Aquest fet fa pensar que adaptaven les cançons al context on les cantaven. En aquest cas per cantar fent feina pot ser era més

fàcil canviar la melodia i fer el ritme harmònic de quatre i quatre compassos i enlloc d'anacrusi que començàs al temps fort.

33 - JOTA DE SA POTADA



Imatge 1: Jota de sa potada recopilada al cançoner "Mallorca, cançons tradicionals" (1977) per Miquel Julià i Prohens

Antònia Fiol i Antònia Morro recorden a dones que segaven cantant una cançó, popularitzada més endavant per Maria del Mar Bonet. Contenen que les dones segaven amb fússó i que després batien a s'era. Les quatre versions són bastant diferents, només tenen en comú: "l'any coranta vaig segar" i "jovençana".

Lletra del cançoner de R. Ginard (IV) a Santa Maria	Lletra de la versió de Maria del Mar Bonet (1971)	Lletra cantada per na Margalida Martorell a Mancor	Lletra cantada per Antònia Morro a Mancor, apresada del seu home que la va aprendre de Lluçmajor
L'any coranta vaig segar escarada a Son Siurana devora una jovençana: mai la vaig sentir cantar, només que sempre va anar de puput i mala gana.	L'any quaranta vaig segar, ai, devora una jovençana i de tota sa setmana, ai, no la vaig sentir cantar, sinó que sempre va anar, ai, de puput i mala gana. I l'any quaranta vaig segar.	L'any coranta vaig segar, devora una jovençana i de tota sa setmana no la vaig sentir cridar.	L'any coranta vaig segar a escarada a Son Fullana, hi havia una jovençana i mai la vaig sentir cantar i qui no sempre va anar de puputs i mala gana.

Margalida Martorell recorda les següents gloses dedicades a les brodadores, que recopila Jaume Gual (2012) en una entrevista a la Revista Montaura.

"A Mancor ses rodadores mos han pres un punt massa alt totes mos fan es malalt per no ser entre-cavadores"

"S'agulleta i es tambor sa corretja i es pedaç si hi ha un treballador, per no diguer-li que no, li diven ja tornaràs."

També recita un poema en castellà que diu que li va ensenyar “sa Morena de can Fressa” quan collien olives a Escorques. Per tant això deixa evidència que a l'època estudiada les dones no només cantaven per acompanyar la tasca de la feina de camp sinó que també eren espais de compartir cançons i poemes de tradició oral.

“Por las calles de amargura,
la Virgen se va llorando,
buscando su hijo hermoso
buscando su hijo amado.
Alrededor de una esquina,
vió una mujer que lloraba;
le dijo: mujer cristiana
has visto mi hijo hermoso
has visto mi hijo amado?
Sí, senyora, que lo he visto
que por aquí ha pasado;
una cruz lleva en sus hombros,
una cadena arrastrando,

una corona de espinas
i una lanza a su lado.
Me ha pedido un pañuelo
para limpiar su rostro
que lo tenía sudado.
Vamos, vamos, mi señora,
vamos, vamos al calvario
que por pronto que lleguemos
ya lo habrán crucificado.
Ya lo ponen en la cruz,
ya le clavan los tres clavos.
El maldito i cruel
ya le pega la lanzada
a su divino costado.”

2. Ambient educatiu

En el món educatiu les nines i els nins anaven a escola a llocs diferents, i quan coincidien els feien seure separats dins l'aula, com recorda Antònia Morro. A l'escola cantàvem poc, diu Paca Martorell, i el que cantàvem era en castellà i religiós. Les dues entrevistades diuen que a l'escola cantaven cançons de l'església, les feien resar el rosari i fer “ses labores” al capvespre. Na Joana Martorell diu, però, que al temps del pati sí que cantaven altres cançons com *Jo tenia un buscaret*, cançó que recorden i canten Maria Martorell, Catalina Vallori i Antònia Vallori. Les més grans diuen que a l'escola no cantaven res més que cançons de l'església. Paca Martorell diu: “segons quines cançons, ben alerta a cantar-ho”.

Les més joves sí que recorden que les fessin cantar qualche cançó en Català: *Quan el bon Jesús a l'escola anava*, una cançó popular belga que l'Orfeó Català de Barcelona titula com *Quan el nen Jesús a l'escola anava*. D'aquesta cançó només s'ha trobat referència al cançonero del cor infantil de l'Ateneu Igualadí de l'any 1923 en el que un desconegut publicà que era una cançó que cantaven quan anaven a tocar a les cases i cantaven nades. Per tant, és

de suposar que és una cançó que circulava entre el món orfeonista i coral. Segons Carme Sánchez (2022), l'Orfeó Català es va convertir en un model que seguiren la Capella de Manacor (1897) i l'Orfeó Mallorquí (1899). Aquests orfeons es varen abolir amb la dictadura franquista però l'interessant és que les cançons han perdurat dins la memòria del cant oral. Així ho exemplifica el fet que les nostres entrevistades ens cantassin una cançó del repertori dels orfeons que cantaven a l'escola damunt els anys 60. El repertori circulava i circula, actualment les entrevistades canten aquesta cançó juntes de tant en tant.



Figura 4: “Bon Jesús a l'escola anava” cantada per Antònia Vallori, Catalina Vallori i Maria Martorell a Mancor de la Vall (2022).

Una cançó que varen reconèixer la majoria de les entrevistades és una *Ave Maria* dedicada a la verge que contenen que solien cantar a l'escola, i Antònia Fiol recalca que sobretot la cantaven pel mes de Maria amb la mestra Sor Irene. Antònia Morro conta que a més de a l'escola també la cantaven a “sa doctrina”, l'equivalent a la catequesi d'ara. Paca Martorell la ubica més o manco als anys 50. De tota manera, la lletra no coincideix amb la lletra que he pogut trobar escrita a pàgines de cançoners de l'església. Aquest fet fa pensar que aquestes cançons s'ensenyaven per tradició oral i anaven fent variacions sobretot de lletra.

Figura 5 : “Ave María” cantada per Antònia Vallori, Catalina Vallori i Maria Martorell a Mancor de la Vall (2022).



Joana Martorell recorda una altra cançó que la ubica als anys cinquanta també. Després d'una recerca en línia, pareix que és una cançó religiosa ben popular a diferents comarques d'Espanya i de la regió hispanoamericana, ja que surt a diferents blogs d'aquestes regions esmentades.

“Hostia pura, hostia santa, hostia Immaculada
seas por siempre bendita y alabada”

Catalina Amengual conta que a l'escola, als anys quaranta, cantaven cada dematí la cançó “Arriba España”. Maria Martorell diu que elles cantaven el “Cara al Sol”.

3. Ambient d'oci.

Dins aquest ambient explicaré tres entorns on les dones cantaven. Primerament citaré les cançons de jugar, les nines solien fer una rotllana a la plaça de l'Ajuntament per cantar cançons, contar acudits i també per jugar a la corda, al *caso* (joc que ara es diu *piso*), o jugar amb rotlo. En segon lloc citaré dues cançons que Joana Reinés ha recordat que cantava amb don Miquel Bonafè a l'Acció Catòlica, cançons incloses dins una obra de teatre que representaven un grup de nines. Finalment citaré un poema d'amor que em va recitar Catalina Martí, una cançó que cantaven per carnaval que va recordar Margalida Martorell a l'entrevista que li va fer Jaume Gual per la Revista Montaura i algunes gloses que Antònia Morro recorda que cantaven a la Plaça de l'Ajuntament quan feien rotllanes.

Catalina Vallori recorda cançons que les altres entrevistades també recorden de quan jugaven, tan botant a la corda o a mitja corda com fent rotllo i fent un joc de girar-se o de voltar al rotllo. Joana Martorell, Catalina Amengual i Paca Martorell recorden jugar a caso, conegut ara com a xarranca, jugar a bolles i maquet. Amb aquests jocs cantaven cançons tipus *Arroz con leche*, *A sa plaça de toros* (descrita anteriorment), *Catalina catalana*, *Marieta, marieta*, *El ruedo de las patatas*, *Rei rei rei* i *Ara ve sa barca*. Jaume Ayats (2001) descriu les cançons de jugar com a eines que fan un servei i que adquireixen valor i significat quan es canten en la situació singular.

Lletra original del cançoner de R. Ginard (IV)	Lletra cantada per Catalina Vallori
Oh, Pepet, si vas a França passaràs per Mataró i veuràs n'Esperanceta, que se pentina al balcó! Sa pinteta li va caure i En Pepet la hi va coir: 'Capi's, 'capi's, Esperanceta, que t'acabis d'aclarir! (...)	Don Pepet si vas a França guanyaràs ses massions, i veuràs n'Esperanceta se pentina a n'es balcó. Sa pinteta li va caure, Don Pepet li va collir, tengui tengui Esperanceta que s'acabi d'aclarir.

La cançó *Don Pepet, si vas a França* cantada per Catalina Vallori té una lletra diferent de la que recull el *Cançoner popular de Mallorca (IV)* de Rafael Ginard (2017). A més, Antònia Morro afegeix que falta un fragment, diu: “una vegada li queia sa pinta i s'altra la veu” però no recorda la lletra.



Figura 6: “Don Pepet si vas a França” cantada per Antònia Vallori i Catalina Vallori a Mancor de la Vall (2022).

Amb la mateixa tonada Catalina i Antònia Vallori canten dues cançons més amb una lletra diferent. Tan elles com Antònia Morro les recorden com a cançons de botar.

Cançó recollida al llibre <i>1000 cançons per tocar amb ximbomba</i> (Cloquell, 2001)	Lletra cantada per Maria Martorell i Antònia Vallori
Catalina, catalana penja es llum a sa paret, i veuràs en Joanet, que se'n va cap a l'Havana.	Catalina catalana penja es llum a sa paret i voràs en Juanet que el se'n duen a l'havana, amb uns colçons d'andiana per s'hivern quan farà fred.

A l'anterior cançó Maria Martorell i Antònia Vallori afegeixen dues frases en comparació a la que recull el llibre *1000 cançons per tocar amb ximbomba* (Cloquell, 2001). Un altra manera d'evolució del cant oral, fent un afegit a la cançó original. A més, la darrera frase cantada té un motiu diferent de la resta, un motiu molt conclusiu musicalment parlant molt típic d'altres cançons populars. En canvi, la següent cançó que canta Antònia Vallori és més similar la lletra a la que recull Felip Munar i Munar a un article del Diari de Mallorca que va publicar el 14 d'agost de 2021, només canvia una paraula.

Cançó recollida per Felip Munar i Munar a un article del Diari de Mallorca (2021)	Lletra cantada per Antònia Vallori
Ara toquen el rosari i mumareta vendrà, no sabeu què me durà? Un ramellet de canari.	Ara surten del rosari mumareta vendrà i sabeu que me durà un rosari de canari. Sal niña que te vas a perder por la última vez sin permiso del rei.

Figura 7: Cançó de botar «Ara surten del rosari» cantada per Antònia Vallori a Mancor de la Vall (2022).



La següent cançó cantada també per Catalina Vallori, que la recorda com a cançó de botar. És de suposar que va ser inventada al poble ja que no se n'han trobat referències i conté dos conceptes de Mancor: Sant Joan, patró del poble, i el Carrer Nou que és un carrer de Mancor.



Figura 8: Cançó de botar “Per anar a nés carrer Nou” cantada per Catalina Vallori a Mancor de la Vall (2022)

“Per anar a n'es carrer nou
un pintor i una pintora
que pintaven Sant Joan
que se giri sa més gran”

Antònia Morro recorda una cançó que Maria Martorell i Antònia Vallori canten amb una lletra diferent, a més les dues darreres introdueixen al final el renou que fa l'indiot. Això és una evidència del procés d'evolució que fan les cançons de tradició oral, ja que Antònia Morro és 15 anys més major que n'Antònia i que na Maria. Jaume Ayats (2001, p. 53) ja en parla d'aquesta evolució, diu: “S'ha oblidat molt sovint el profund arrelament que tenien amb la realitat més immediata”. A continuació podem veure les diferències.

Lletra cantada per Antònia Morro	Lletra cantada per Maria Martorell i Antònia Vallori
Erri, erri, somereta anirem a Son Vivot, vorem n'Esperanceta qui pentina es seu al·lot.	Erri, erri, somereta anirem a Son Vivot, veurem (diuen el nom del nin o nina) que fa s'endiot, brlr.



Figura 9: Antònia Morro recita la cançó de botar “Erri, erri, somereta” a Mancor de la Vall (2022).

Aquesta cançó és, com defineix Jaume Ayats (2001), una quarteta estròfica típica de cançons infantils. És una melodia en tonalitat major i amb una estructura de quatre versos *abab* amb rima consonant al segon i quart vers.

Una altra cançó que canta na Catalina Vallori com a cançó de botar és una cançó popular en castellà que surt a cançoners d'arreu del món com al cançoner de Jujuy (Argentina) i a un article de María Jesús Ruíz sobre el repertori infantil tradicional de Cádiz (2009).

“Tres palomitas en un palomar
suben y bajan al pié del altar.
Tocan la misa rezan a Dios,
Santa Maria madre de Dios.
La virgen sube al cielo
se pone el manto azul,
se pone el manto negro,
la muerte de Jesús.”

*Figura 10: Catalina Vallori
canta aquesta cançó de botar
“Tres palomitas en un palomar”
a Mancor de la Vall (2022).*



Una altra cançó de botar que recorden Catalina Vallori, Antònia Vallori i Maria Martorell està recopilada al segon volum del cançoner del pare Ginard (recitada a Santanyí) també amb la mateixa lletra exacta, però elles afegien la darrera frase en castellà i sense cantar (per sortir de la corda).



*Figura 11: Antònia Vallori, Catalina Vallori
i Maria Martorell recorden aquesta cançó
de botar «Marieta, Marieta»
a Mancor de la Vall (2022).*

Marieta Marieta, Marieta de Sineu
tan si plou com si fa neu
has de jeure amb camieta.
Sal niña que te vas a perder
por la última vez, sin permiso del rei”.

De les cançons que cantaven en rotllo, Gabriel Fiol recorda haver escoltat gloses com les que recita Antònia Morro. Diu que en recorda una glosa que prèviament havia cantat Antònia Morro: “Mumare me diu bandera, jo li dic que té raó, ses banderes són honrades per anar a sa processó”.

Aquestes cançons són recordades com a cançons de botar, infantils, però moltes d'aquestes cançons segurament es cantaven a altres contextos o s'adaptaven cançons d'adults per cantar jugant, com s'ha descrit a la Jota de sa potada. Jaume Ayats (2001) diu que tot i que es pot parlar d'un gènere infantil, els infants canten cançons que són pròpies dels adults i que aprofiten elements de cançons de moda. Ayats també recalca la importància dels textos, vinculats a les actituds vitals que es volien transmetre. El text de la majoria de les cançons esmentades fan referència a la vida social del poble com

el fet de sortir del rosari, anar a la processó, o anomenar un carrer i el patró del poble, Sant Joan.

A més de cançons de jugar he recopilat dues cançons que es representaven a funcions teatrals. Al Teleclub, espai on es feien activitats majoritàriament a través de l'organització d'Acció Catòlica, es representaven funcions de teatre, s'escoltava música a través d'un fonògraf i també es cantava. Joana Reinés recorda que el capellà Miquel Bonafè els ensenyava cançons no religioses a un grup de nines que cantaven a cor i en recorda una en la que ella feia de solista inclosa en una sarsuela, segons ella compostes pel mateix Miquel Bonafè. Jaume Ayats (2008) també parla d'un cor de dones que es va organitzar al Ter Mitjà (Catalunya) per intervenir a una sarsuela de manera puntual el 1899, comenta que era molt típic a aquells anys i que la majoria eren en castellà.

“Les petites formiguetes a l'estiu
quan el blat està segat,
per damunt i escarcallat.
El duren amb les dentetes cap aquí, cap allà,
que per tot lo món n'hi ha.”
*(cançó cantada a cor per un grup
de nines als anys quaranta)*



*Figura 12: Joana Reinés
cantava aquesta cançó infantil
a Mancor de la Vall (2022)
original de don Miquel Bonafè.*



*Figura 13: Joana Reinés
cantava aquesta cançó
a Mancor de la Vall (2022)
original de don Miquel Bonafè.
Cançó emmarcada a l'obra
“Un día de campo”.*

“Pobre gitana, pobre de mí,
ni una alegría jamás sentí.
Yo soy la triste gitana que por éstos mundos va
sin consuelos ni alegría sin cariño y sin hogar.
Por las rayas de la mano yo descubro el porvenir
pero en cambio no adivino lo que puede ser de mí,
lo que puede ser de mí.
Cada vez que bailando toco el pandero, toco el pandero,
la gente se entusiasma con mi salero, con mi salero.
Y cuando pido, y cuando pido,
los que antes me alababan allí se han ido, allí se han ido.
Pobre gitana, pobre de mí,
ni una alegría jamás sentí.”

(Cançó que Joana Reinés cantava com a solista dins la sarsuela “Un día de campo”).

A la recopilació d'obres de teatre que anomena Gabriel Fiol al llibre *Mancor, Massanella, Biniarro i Biniatzent* (2005) no consten les obres que representaven les dones però Joana Reinés assegura que elles representaven obres cap a finals dels 40 i principis dels 50. D'altra banda, Joana recorda que també cantaven altres cançons com *Campanera o Lullaby* de Brahms en català. Ella conta que a aquestes dues cançons les va cantar a uns premis d'Inca anomenats *Cançó selecta* acompanyada per don Manuel, mestre de l'escola de nins, esdeveniment que se celebrava a la plaça de toros d'Inca. També recorda algunes altres obres que varen representar les nines com *La esclava de Fabiola*.

Als anys seixanta les parelles d'enamorats solien passejar per la carretera d'Inca fins el pont, devora el pou comú, on hi havia una figuera. Na Catalina Martí diu: “Als anys 50 les dones per trobar-se amb un enamorat havien de voltar, les dones caminaven per un vent i els homes per un altre”. Catalina Martí recorda uns poemes que li escrivia un almirall que la volia festejar però ella ja estava compromesa amb un altre:

Yo me marchó a San Fernando
y me marchó con buen fin,
con la ayuda de Dios
te quiero hacer feliz.”

“Tu Catalina dorada
te pido de corazón
cuando estás en tierra lejana
no te olvido mi amor.

Tu cariño con locura,
no te puedes comparar,
eres un poquito menos
que la virgen de su altar”

Gabriel Fiol (2005) conta que hi havia festes importants com els darrers dies de Carnaval en el que els balls eren abundants al local Amparo Mancorense (era una societat mutualista que tenia la seu a l'actual bar *can Bernat* i que a part d'assegurances metges organitzava esdeveniments com el ball de disfresses). Margalida Martorell, na *Guigueta*, recorda la següent glosa dels balls de disfresses a l'entrevista que li va fer Jaume Gual al núm. 100 de la Revista Montaura. És un poc diferent de la que va enregistrar Maria del Mar Bonet al disc *Cançons de festa*.

Lletra cantada per Maria del Mar Bonet en el disc “Cançons de festa”	Lletra cantada per Margalida Martorell a Mancor el 2012
Un vespre de ball de màscares un vespre de molt de fred, dins una sala molt ampla vaig passar per lloc estret. Després de ballar sa dansa amb una màscara així, després de ballar sa dansa la vaig convidar a sortir. Va voler que li compràs vins i peres ensucrades, set quartos, vuit ensaïmades, de gitano un tros de braç. Com vàrem ésser a defora, a la claror d'un fanal, li vaig dir: -Oh, mascareta, te vols llevar el mascaral? - Pensant que era una nineta blanca com la flor d'abril, se va llevar sa careta i va ésser un guàrdia civil.	Un vespre de moltes màscares un vespre de molt de fred, després de ballar una dansa vaig passar per lloc estret. Quan vaig haver ballat sa dansa la vaig convidar a sortir i li vaig dir mascareta te vols llevar sa careta. Quan sa llevar sa careta pensant que era una nineta guapa com la flor d'abril, sa va llevar sa careta i va ser un guàrdia civil.

La figura del guàrdia civil ja ha sortit a dues cançons en aquest treball. És una evidència de la por que generava aquesta figura. L'entrevistada Catalina Amengual conta que la gent que era d'en Franco vivia molt bé però la gent que era contrària al règim vivia amb por. Catalina Amengual diu: “*A un tio meu el varen venir a cercar quatre vegades per dur-lo a matar, però ell se sabia amagar i mai el trobaren. Una vegada es va amagar darrera l'armari*”.

Antònia Morro recorda algunes gloses que recitaven en rotllo a la plaça d'Alt, just davant *sa Botiga Nova*, les nines quan s'ajuntaven, algunes recordades també per Antònia Fiol. L'entrevistada diu: “Quan mos seiem en rotllo una cantava una glosa i l'altra li contestava amb una altra que aquella sabia i així les anaves aprenent, així fèiem aquell coro totes i dèiem: Amem qui en sap més!”.

“Mumpare i mumare són de Felanitx,
 quan mumare em pega, mumpare m'hi fix.”

“Mumareta no em pegueu, jo seré bonatloteta,
 vos faré sa cuina neta, sempre que vos volgueu.”

“Mos han duit una nineta i no sé si arribarà,
 i si arriba guanyarà es premit d'una pesseta.”

“Mumare me diu fill meu quan me duràs una nora,
 mumare encara no és hora jo esper que vengui de Déu”.

“Mumare me diu bandera, jo li dic que té raó,
 ses banderes són honrades per anar a sa porfessó.”

“Sant Vicens Ferrer treia aigua amb un paner.
 No en vessava cap gota. Ses monges dins una bota
 pareixien avellanes, ses al·lotes catalanes
 escorxaven un porcell, s'altre va perdre el capell
 per mig de la muntanya.”

“Soldadito tu q de la guerra vienes,
 has visto a mi marido en batalla de la guerra.
 No, no lo he visto y tampoco se quien es.
 Es un joven alto y rubio guapo como usted.”

El fet que dones (en aquest cas nines) s'atreïssin a fer un rotllo i glosar, segons Ayats 2010 i Corbera 2020, era bastant inusual. Ayats diu que fins als anys 70 gairebé sempre eren homes que glosaven al cafè o al teatre. I tot i que aquestes nines recitassin de memòria més que glosar, fer un rotllo i compartir gloses és un fet diferencial a la resta de pobles de Mallorca. Tot i això sí que s'han trobat referències de dones glosadores. Corbera (2020) també descriu, com a fet inusual, a Maria Antònia Salvà com a glosadora (feia gloses per companys i companyes a partir de correspondències).

4. Ambient eclesiàstic

En aquest ambient no he trobat tan rellevant citar i fer una comparativa de les lletres o evolució de les cançons, sinó contar l'evolució de la segregació de sexes a l'hora de cantar a les misses i alguna anècdota relacionada amb aquesta segregació.

A l'església hi havia segregació de sexes. Joana Reinés conta que cap als anys 40 les dones estaven a baix i els homes en el cor a d'alt, conta que era

quan hi havia Don Joan. Totes les altres ja recorden que les dones estaven als bancs de la dreta i els homes a l'esquerra. Aquest fet passava a la majoria de pobles de les Balears i també a Catalunya. Segons Amàlia Ametlló, Ester G. Llop i Jaume Ayats (2016), fins a les primeres dècades del segle XX a les cerimònies religioses cantaven un grup d'homes, cap a les dècades del 1910 i 1920 es varen començar a fer cors mixtes i cap als anys 50 es va consolidar la presència de dones fins al punt que a diversos llocs cantaven només dones. Els cantadors solien cantar al cor i les dones i nins solien ocupar la part baixa de l'església, així que el que explica Joana Reinés devia ser la transició cap al cor mixt. Joana Reinés conta que a algunes cançons com *Sa coroneta d'or* cantaven per parts les dones i els homes, diu que els homes cantaven “el cor de Jesús siau bon amor” des del cor i les dones contestaven “el cor de Maria siau ma salvació” des de baix.

Ametlló, Llop i Ayats (2015) al llibre *Los cantadors* també descriuen aquest fet a les comarques de les Garrigues, la Noguera, el Pla d'Urgell i l'Urgell. Descriuen que a les primeres dècades del segle XX hi havia un grup d'homes que cantaven a les celebracions religioses. A partir dels anys 1910 i 1920 hi va haver una primera onada de cors masculins o mixtes amb el nom de Schola Cantorum i cap a la dècada dels anys 50, ja era un fet general la presència de dones cantant, fins al punt que a alguns llocs han acabat cantant només dones.

Segons Jaume Ayats (2008) les confraries religioses i les societats corals eren un espai de socialització i d'ajuda mútua, fet que consistia en anar als oficis litúrgics i cantar a veus. Aquest fet a Mancor era en un principi només constituït per homes, com explica Joana, però a partir dels anys 50 va desaparèixer la segregació i es va formar un cor mixt. Ella ho associa a la partida de Don Joan però aquest fet passava per molts de llocs perquè la societat canviava.

Biel i Antònia Fiol recalquen que quan ells eren joves només varen veure cantar les dones i el cor d'escolanets, diuen que d'homes cantant n'hi havia pocs. I també recalquen que cantaven cançons per parts, els homes cantaven “Kyrie eleison” i les dones contestaven “Criste eleison”. Feien el mateix amb el Gloria o el Credo, entre d'altres.

Igual que els cantadors de Catalunya, Joana Reinés conta que aprenien les cançons d'oïda, en el cas de Mancor conta Joana que d'un principi aprenien

les cançons amb un capellà, Don Joan Ferrer que va estar de vicari a Mancor. En el llibre *Los cantadors* contenen que cap a la dècada del 1910 i 1920 les dones quan es casaven solien deixar d'anar a cantar. En el cas de na Joana, cap als anys 50 ella va seguir anant al cor però conta que na Magdalena Vallori, la meva padrina, tenia una bona veu i no hi podia anar per les feines de la casa.

Les entrevistades contenen que sobretot les dones cantaven pel mes de Maria, com també recopila el llibre anterior. Cantaven cançons dedicades a la Verge, Joana Reinés i Antònia Fiol recorden cançons que cantaven al mes de Maria, entre d'altres: *Enmig d'un rotllo d'àngels*, *Siau mon amor*, *Salve Madre* i *Siau nostre escut*. La més popular era *Oh Maria* de Mn. Cinto Verdader. Antònia Morro recorda un poema de Costa i Llobera que cantaven sobretot en el mes de Maria dedicat a la Mare de Déu de Lluc.

“Dins el cor de la muntanya,
Mallorca guarda un tresor.
Germans, amb santa companya,
pugem a la Casa d'or”.

Gabriel Fiol recorda que pel mes de Maria les dones cantaven les 12 corones que eren tres vegades quatre Ave Maries. Per Nadal cantaven *Noninó* o el *Vou verivou*. Joana Reinés recorda com a bones cantaires a dues dones que les anomena “*les dues Garroveres*”, de les que va aprendre cançons quan anava a casa seva. L'home d'una de les dues que cantava al cor d'homes així que tenien relació les cançons que elles cantaven amb les cançons que va aprendre. Joana també conta que llavors només cantaven la Sibil·la nins, tenia un cosí que la va cantar fins als 16 anys. Don Manuel li va insistir perquè la cantàs però ella no ho va voler fer perquè era dona i casada, no estava ben vist.

Alguns esdeveniments religiosos també eren motiu de bulla. Joana Martorell recorda que un any quan anaven amb la processó pel mes de Maria un grup d'homes i unes poques dones des de la terrassa del bar Can Bernat cantaven més fort una cançó no religiosa: *Hace un año* d'Antonio Aguilar. Al llibre de *Los Cantadors* també recopilen alguna anècdota com aquesta que va passar pel mes de Maria a Granadella: quan varen començar a fer cors mixtes, els homes cantaven més fort que les dones per molestar-les.



Imatge 2: Imatge que reflexa la segregació de sexes durant una processó en el març de l'any 1948.

5. Ambient familiar

Les dones eren les que se'n cuidaven de la criança dels infants, així elles han estat el vehicle de moltes cançons. Joana Reinés conta que cantava cançons per a dormir als infants tipus *Horabaixa post el Sol* o *Noninó li diu la mare* o *El tamborilero*, la majoria les recorden també com a cançons de bressol. Altres en recorden algunes com *El cocherito lere*, *Arri arri somereta* o *Jo vaig veure un moix*. Jaume Ayats (2001) relaciona les cançons de bressol amb les cançons de feina, segons ell, les dues eren entonades amb flexibilitat rítmica i alguns melismes.

Joana Reinés també recorda que la seva padrina sempre la feia cantar i cantava cançons de pel·lícules com *El último cuplé* de na Sara Montiel, *La violetera*, *Nardos* o *El cordón de mi cortiño*. Després de gran ella anava a cantar a diferents pobles juntament amb la gent que feia teatre i cantava aquestes cançons. Aquest fet a l'actualitat no sorprèn, però que als anys 50 una dona cantàs per amenitzar després de les funcions de teatre, no era comú.

Maria Martorell conta que, als anys seixanta, quan se seien devora el foc la seva padrina els cantava la Sibil·la i la seva mare els recitava sainets que aprenia quan anava a fer comèdies, com també la rondalla d' *En Pere de sa butza*.

Joana Reinés recorda que el seu padastre li cantava cançons tipus *Jo tenia un buscaret* davant la xemeneia i alguna rondalla. Aquesta cançó també la recorda na Maria Martorell que la cantava la seva padrina, i que el seu ger-

mà petit després anava a “*sa bodegueta*” a cantar-la i li donaven alguna pesseta.

Catalina Vallori també diu que cantaven aquesta cançó collint oliva. Si la comparem amb la versió que va recollir Rafel Ginard al volum II a Artà és molt similar, només varia la construcció d'una frase. Aquesta cançó té un clar doble sentit i n'és un exemple de cançó que segurament va començar sent cantada per homes i que es va popularitzar després als ambients de dones i infants.

Lletra del cançoner del R. Ginard (II) a Artà	Lletra cantada per na Maria Martorell i Catalina Vallori a Mancor
Jo tenia un buscaret qui volava pes carrer una dona el me va prendre i el me va fer sabater. Dones, si voleu sabates que es buscaret en sap fer fortes com una rabassa i fines com un paper.	Jo tenia un buscaret qui volava pes carrer una dona el me va prendre i el me va fer sabater. Au dones comprou sabates que es buscaret en sap fer fortes com una rabassa i fines com un paper.



Figura 14: “Jo tenia un buscaret” cantada per Maria Martorell, Antònia Vallori i Catalina Vallori a Mancor de la Vall (2022).

Catalina Martí recorda que als seus infants cantava cançons com *Ses ninetes quan són petites*. A aquesta li afegeix una estrofa que no està enlloc registrada: “*Se renten sa cara i amb cornes de xuia i es rissos se fan*”. I finalment l'enllaça amb una altra melodia a la que la lletra correspon amb el final de la cançó de *Oh Pepet si vas a França*, segons el cançoner del pare Ginard (volum IV): “*Mocadors de tres pessetes, mocadors de tres colors, sabatetes ripuntades i tacons de balladors*”. Aquest fet evidencia l'evolució de les cançons en el cant oral on no només canviaven les lletres, sinó que mesclaven cançons i aquest fet donava origen a cançons noves.

Lletra de la versió de Posidònia	Lletra cantada per na Catalina Martí a Mancor
Ses ninetes quan són petites cullen floretetes de dins un jardí. Ses ninetes quan són més grandes, no van de floretes sinó d'un fadrí Te faré besades si tu me dus flors que no se regalen ni són per tothom. Ay párate niña, niña párate! que si no te paras, yo me pararé.	Ses ninetes quan són petites cullen floretetes a dins es jardí, ses ninetes quan són més grandes no van de floretes si no d'un fadrí. Se renten sa cara i amb cornes de xuia, amb puntes d'agulla i es rissos se fan. Mocadors de tres pessetes, mocadors de tres colors, sabatetes ripuntades i tacons de balladors.

Figura 15: Catalina Martí canta una versió de
"Ses ninetes quan són petites"
a Mancor de la Vall (2022).



Catalina Vallori recorda que cantava als seus infants una cançó, que no està registrada al cançoner del pare Ginard. Aquesta té dues versions:

“Ara ve sa barca, anirem a la mar,
durem un peixito per demà dinar”
“Ara ve sa barca, ara ve es vapor
ara ve sa nina des meu corasón.”

Catalina i Antònia Vallori diuen que la seva mare les cantava cançons com *Dolores tenia un novio* i *Estudié para ladrón*. Aquesta darrera, en castellà, si la comparem amb la que cantà Moneo Modesto a Valladolid al 1982, la lletra és similar, excepte una frase, i la tonada és diferent. Sobretot varia el ritme en el que ho canten i també alguna frase que la canten transportada una segona amunt. Pot ser adaptassin les lletres a sonoritats de cançons que ja coneixien. A aquesta cançó Antònia Fiol diu que la solien cantar majoritàriament els homes quan feien bauxa, així i tot, les dones també la cantaven en diferents contextos.



Imatge 3: Melodia cantada per Moneo Modesto Martín al 1982



Imatge 4: Melodia cantada per Catalina Vallori i Maria Martorell al 2022 transportada a Re major.

Antònia Vallori recorda una cançó que cantava la seva padrina i cap entrevistada més la recorda. Pot ser l'aprengués per Palma ja que hi anava a fer net a una casa.

“Es usted señorito muy atrevido
me ha tocado la media con el cepillo.
Si señorita tengo un gran oficio
y es que limpiando botas no se que he visto.”



Figura 16: Antònia Vallori i Catalina Vallori canten aquesta cançó a Mancor de la Vall (2022), cançó que cantava la seva padrina.

Catalina Vallori recorda altres cançons que canten actualment als seus nets o netes i com que no recorden quan la varen aprendre, no es pot especificar exactament com a cant de les dones a l'època estudiada, pot ser fos posterior. Tot i això, he trobat important citar-la ja que és una cançó que anomena el poble més proper de Mancor i és de suposar que és una cançó que es canta a la comarca del Raiguer.

“Es rector de Caimari, ui ui ui
té gorradura triquitritritrí,
té gorradura, edò, edò, edò, edò!

La té per sa panxa, ui ui ui
tota madura triquitritritrí.
tota madura edò, edò, edò, edò, edò.

Els metge li receptà, ui ui ui
coca amb verdura triquitritritrí,
coca amb verdura edò, edò, edò, edò.”



Figura 17: Catalina Vallori canta aquesta cançó “Es rector de Caimari” a Mancor de la Vall (2022).

Una altra cançó que canten actualment als seus nets és la següent, que canvia la lletra segons l'origen o la generació. A continuació teniu una comparativa de la lletra de la versió d'Antònia Morro que és vuit anys més major que Catalina Vallori i la versió de Cucorba i Toni Jiménez.

Lletra de la versió de Cucorba al disc <i>Mamballetetes</i>	Lletra cantada per n'Antònia Morro	Lletra cantada per Catalina Vallori	Lletra de la versió de Toni Jiménez al seu disc <i>Cantans de Barcelona</i>
Jo he vist un moix dalt d'una teulada, que en sa boca duia una sobressada. I li vaig dir: Moix, da-me'n un bocí. Fet cent mil punyetes! No em basta per a mi!	Jo vaig veure un moix dalt d'una teulada, que en sa boca duia una sobressada. Jo li vaig dir: Moix, que me'n dones un bocí. Ai no nineta que no em basta per mi.	Jo vaig veure un moix dalt d'una teulada, que en sa boca duia una sobressada. Jo li vaig dir: Moix, da-m'en un bocí. Ves a fer punyetes, no em basta per mi.	Jo he vist un moix dalt d'una teulada, que en sa boca duia una sobressada. I li he dit: Moix, dóna'm un bocí. Fet ses mil anyetes! Jo no en tenc per mi!

Conclusions

A cada ambient es cantava un repertori diferent, tot i això, podem fer una classificació en dos grups ben diferenciats. A l'església i a l'escola es cantaven sobretot cançons de caràcter religiós i en castellà. En canvi, als ambients familiar, d'oci i de feina cantaven moltes cançons populars en català i cançons de moda en castellà que escoltaven per la ràdio. Tot i això, aquestes cançons circulaven i era ben comú que les dones cantassin cançons religioses mentre feien feina, o cançons de l'escola quan berenaven juntes.

La temàtica de les cançons són un reflex del moment social i històric en que vivien. Sobretot la temàtica de les cançons populars o de les lletres inventades reflecteixen la necessitat d'esbarjo però també la por de viure en represió.

Aquesta necessitat d'expressar cantant, actualment s'ha perdut per mor del procés de silenciament degut a la introducció de la ràdio i amb la consolidació del capitalisme. A més, avui en dia tampoc existeixen tants d'ambients on les dones es reuneixen i per tant no tenen un lloc per crear i compartir aquests cants. Tot i això, actualment encara queda alguna reminiscència d'aquest cant oral a Mancor, ja que la majoria de dones canten aquestes cançons als seus infants i algunes de les entrevistades encara recorden en grup pel mes de Maria quan berenen les cançons que cantaven quan eren nines.

Agraïments

Volia agrair especialment a Amadeu Corbera, el meu tutor, per guiar-me i acompanyar-me en la recerca d'aquest treball. També donar les gràcies a les deu entrevistades per deixar que les seves històries quedin com a font d'informació per les futures generacions.

Fonts d'informació

Arxiu de la Tradició Oral de la Fundació Joaquín Díaz. 1982. Referència catalogràfica: 3521c.

AMETLLÓ, AMÀLIA; G. LLOP, ESTER I AYATS, JAUME. *Los Cantadores. Cants religiosos de tradició oral de les Garrigues, el Segrià, la Noguera, el Pla d'Urgell i l'Urgell*. Col·lecció Toc de Gralla, 2015. ISBN 978-84-232-0815-9.

AYATS, JAUME. *Cantar a la fàbrica, cantar al coro. Els cors obrers a la conca del Ter mitjà*. La turbina, Museu Industrial del Ter 2, 2008. ISBN 8497662938.

BORGUÑO, MANUEL. *Concert pel notable Chor Infantil de les Escoles de l'Ateneu Igualadí*. Associació protectora de l'ensenyança catalana, 1923.

CLOQUELL I NOCERAS "ARTILLER", JORDI; PORTELLS I SASTRE, ISABEL. *1000 cançons per tocar amb ximbomba*. Ajuntament de Muro / Sa nostra, 2001.

CORBERA, AMADEU I FEBRER, EULÀLIA. *Música i industrialització a Menorca*. Revista d'Etnologia de Catalunya i Quadrivium. Octubre, 2016.

CORBERA, AMADEU I FEBRER, EULÀLIA. *El llarg camí de la musicologia industrial: l'exemple de Menorca*. Revista d'etnologia de Catalunya i Quadrivium. 2018. N° 43.

CORBERA, AMADEU. *Dues dones recol·lectores de cançons. La relació entre Maria Antònia Salvà i Palmira Jaquetti*. Revista d'Etnologia de Catalunya i Quadrivium 2020, 17-18.

DE LLANO, AURELIO; DO AMPUDIA ROZA. *Esfofaya de Cantares Asturianos*. N° 1186. Biblioteca virtual Museo de Cervantes

FIOL I MATEU, GABRIEL. *Imatges del passat*, 1986. Ajuntament de Mancor de la Vall.

FIOL I MATEU, GABRIEL. *Mancor, Massanella, Biniarroi i Biniatzent. Notícies històriques 1801-2000*. 2005.

GARÍ SALLERAS, BARTOMEU. *La repressió feixista a Mallorca durant la Guerra Civil (1936-1945)*. 2019. P. 203-206.

GUISCAFRÈ DANÚS, JAUME. *La recerca en folklore i literatura oral popular a les Illes Balears*. II Jornades de cultura popular i tradicional de les Illes Balears. Eivissa 2017. Universitat de les Illes Balears.

GUAL MORA, JAUME. *Margalida Martorell Martorell, na Guiguita*. Revista Montaura. 2012. Núm 100. Pàgs 18-21.

JESÚS, MARIA. *Repertorio tradicional infantil de Cádiz: texto, rito, gesto y símbolo*. Revista OCNOS, n° 5, pàg 69-86. 1998. ISSN 1885-446X

JULIÀ, MIQUEL. *Cançoner tradicional de Mallorca*, 1998. Documenta Balear, Menjavents. Núm. 25

MASSOT I PLANES, JOSEP. *Cançoner musical de Mallorca*. Sa Nostra, Palma, 1984.

RAYÓ, MAGDALENA. *L'obra del cançoner popular de Catalunya a Pollença*. Universitat de les Illes Balears. 2017. P. 61.

RUIZ, MARÍA JESÚS. *Repertorio tradicional infantil de Cádiz: texto, rito, gesto y símbolo*. Revista OCNOS n° 5, 2009, p. 69-86. ISSN 1885-446X.

SAMPER, BALTASAR. *Estudis sobre música popular*, 1994. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, S.A. Barcelona.

SÁNCHEZ, CARME. *Nam a cor*. Món de llibres. Premis ciutat de Manacor. 2022. ISBN 978-84-09-45151-7.

El curs de l'any. Mancor de la Vall a mitjan segle xx

Gabriel Fiol Mateu i Jaume Gual Mora

Introducció.

La segona mitat del segle XX comportà un canvi tan radical a la vida dels mancorins com ningú s'havia imaginat. Costums i treballs ancestrals, que tothom considerava inamovibles, desaparegueren totalment, com fer ranxos, es a dir elaborar carbó vegetal, batre a les eres, collir olives en la forma tradicional, fer oli a les tafones antigues, llaurar i tragar amb bèsties i carros, etc. Així com els canvis en les pràctiques religioses i en la vida familiar.

Amb aquest escrit volem deixar testimoni de com era la vida a la meitat del segle XX a Mancor quan encara persistia el modo de vida ancestral i que ha estat esborrat pel pas del temps. Sabem que es difícil, per no dir impossible, reflectir exactament com era aquella vida. Així per exemple si parlem dels jocs de nins i nines, tindria que dir que els carrers i places on jugaven estaven plens de pedres i pols, amb excrements de muls i altres animals que hi passaven, que molts infants duïen adobs en els seus calçons per perllongar el seu ús, que berenaven pels carrers de pa amb oli i els més afortunats de pa amb sobrassada, que molts en tocar les *Ave Maries* a l'horabaixa havien d'anar a ca seva per encendre el foc a fi que la seva mare en arribar del treball pogués coure el sopar. Retornaven les dones a casa, portant un poc de llenya per fer foc i seguides de les cabres que havien pasturat a la seva finca o dins algun torrent.

A mitjans d'aquest segle encara es notaven els efectes de la Guerra Civil. A principis dels anys quaranta anaven tornant els presos polítics que, simplement per les seves idees sense que els fos imputat cap fet punible, havien estat condemnats a trenta anys de presó, on el fiscal militar havia demanat la pena de mort. Compliren uns set anys a la presó. Els parents dels morts al front de guerra o dels represaliats, no podien dissimular la seva pena sense poder expressar-la públicament. La falta d'aliments era anguniosa ja que estaven racionats, però els que donaven amb els cupons d'aquella llibreta titulada *Colecciones de cupones de racionamiento* que havia entregat a cada habitant la *Comisaria General de Abastecimientos i Transportes*, no bastaven, ni de bon tros, per cobrir les necessitats alimentàries de la població.

Aquesta escassetat donà origen a un fenomen popularíssim en aquell temps. Era el que deien *Estraperlo*. Si bé el nom, originàriament, es referia a una ruleta fraudulenta que s'havia d'instal·lar a l'Hotel Formentor i que ocasionà un gran escàndol polític durant la República. La paraula estraperlo, llavors servia per designar tot tipus de comerç il·legal d'aliments com d'altres productes. Hi havia els petits i modestos estraperlistes que venien a Mancor a cercar petites quantitats d'oli que canviaven amb productes com sucre, arròs, o el pagaven en efectiu. El grans estraperlistes eren vertaderes organitzacions que portaven els productes més sol·licitats pel mercat, inclús medicines com la penicil·lina, però el producte rei era el tabac. Gairebé a tots els bars de Mallorca venien d'amagat tabac ros americà i unes pastilles de tabac per cigars que duïen retolat JORGE RUSSO- GIBRALTAR així com pursos i encenedors pels fumadors. Eren freqüents les requisicions de tabac per la Guardia Civil que comportaven multes pels infractors, encara que era públic i notori que molts de membres de dit cos col·laboraven amb els estraperlistes. Alguns missatges de possessions de muntanya properes al mar també participaven traginant paquets de productes des de les barques, que els deixaven a la vorera de la mar, fins a llocs més segurs de l'interior. Cal dir que els estraperlistes, sobre tot els que ho feien en notable volum, tenien una bona consideració social.

La base econòmica dels mancorins era bàsicament agrícola i ramadera, encara que el poble no donava feina a tothom, per això s'havien de desplaçar fora poble per fer carbó, exsecallar i altres treballs agrícoles. També hi havia sabaters que feien feina a ca seva a compte de fàbriques d'Inca i Lloseta. Igualment ja hi havia gent que anava a treballar com a sabaters i dones teixidores a Inca, cosa que anà augmentant en anys posteriors.

La gran gelada de dia dos de febrer de 1956, el dia més fred a Mallorca de tot el segle XX, i les nevades dels dies següents, foren un cop molt fort per l'agricultura que mai es va refer. Aquestes circumstàncies acceleraren el canvi del secular modo de viure, encara que més prest o més tard, s'hauria produït.

Hi ha moltes descripcions d'actes religiosos que llavors tenien molta incidència en la vida mancorina, que també són els que més han canviat i gairebé han desaparegut. Podríem descriure més minuciosament les tasques del camp, que eren gairebé iguals a la resta de l'illa.

En aquest treball volem donar una visió de la vida del nostre poble i els esdeveniments que es desenvolupaven en el curs de l'any, mes per mes. En un altre treball descriurem alguns temes específics, com defuncions, noces, eixides, etc.

Hem pres com a model el **Costumari Català** obra monumental de Joan Amades, però de forma molt modesta en comparació a tan important aplec.¹ Els costums que descrivim de temps passat són comuns o iguals a quasi tots els pobles de Mallorca. Així ho podem confirmar llegint les obres d'Andreu Estarelles² i d'Antoni Galmés.³

El nostre objectiu es donar una visió de la vida del poble de Mancor en conjunt, ja que el que pertoca a la vida particular i familiar dels mancorins ja està molt autènticament reflectit a les entrevistes que ha realitzat Jaume Gual Mora a la revista Montaura, que en part estan editades i amb el temps seran un document preciós per a les futures generacions per conèixer com era la vida dels mancorins a mitjans XX, ple d'autenticitat pel testimoni dels qui en foren protagonistes.⁴

Esperam haver salvat, encara que en petita part i amb poc art, allò que el temps s'ha emportat.

MES DE GENER

Cap d'Any. El dia primer de gener era una festa com un diumenge, No s'havia posat de moda això de sopar de marisc ni menjar dotze grans de raïm a les dotze de la nit. La majoria de gent anava a missa com a festa de guardar i el que notava diferent era que a l'altar major en el lloc que sempre ocupava un Sant Crist, hi havia la figura d'un nin amb el vestidet ricament brodat, perquè a l'octava de Nadal se celebra el nom de Jesús. També a les misses es donava compte del nombre de baptismes i defuncions de durant l'any passat que coincidia amb els realment registrats a Mancor, cosa que

¹ AMADES, Joan. *Costumari Català. El curs de l'any*. Salvat Editores S. A. Quarta edició. Barcelona 2003. (5 volums)

² ESTARELLES PASCUAL, Andreu. *L'essència de Mallorca*. Artígraf Balear. Palma 1985

³ GALMÉS RIERA, Antoni. *Cultura popular mallorquina*. Editorial Taller Gràfic Ramon. Palma 1982.

⁴ GUAL MORA, Jaume. *Gent de ca nostra. Mancor de la Vall. Homes i dones que han fet poble*. Edicions Documenta Balear. Palma 2010.

donava lloc a què la gent comentàs si hi havia hagut augment o disminució de parroquians.

També se solia visitar familiars i amics per felicitar-los amb la coneguda frase, "*Així com l'hem vist començar que el vegem acabar*".

Festa dels Reis, era la següent festa del mes. No se celebrava cap cavalcada el vespre anterior, cosa que no impedia que els nins esperassin durant la nit el pas dels Reis per ca seva. Per això deixaven una sabata plena de garroves o altres aliments pels cavalls de ses majestats. A l'estany i botiga de cas Miet solien dur joguines barates per proveir els Reis.



Representació dels Reis a plaça Concòrdia
(avui plaça de Dalt), abans de 1945

No sempre, però si bastant d'anys el capvespre del dia dels Reis es representava a la plaça Concòrdia, –avui plaça de Dalt– l'obra teatral, dita *Els Reis*, segons una versió que havia adaptat el rector Mn. Joan Femenia i transcrita per Mn. Miquel Bonafè Alorda, *es capellà Barraqueta*. Quasi cada any eren els mateixos que encarnaven els diferents personatges. La gent ja sabia els fragments més populars com:

*Que te pareix secretari? / ja hi puc estar confiat / amb un poble que està alçat / a favor del meu contrari.*⁵

El públic seguia la representació dempeus ja que no hi havia seients. Si plovia, es representava en el salonet de l' Acció Catòlica, suprimint-se el primer acte que sols es representava a l'aire lliure perquè hi intervenien cavalls.

Festa de Sant Antoni. Aquest dia a moltes cases es feien bunyols, cosa que era aprofitada per fer una broma als nins de casa. Se'ls deia que per fer-los necessitaven el bunyoler, per això els enviaven a casa d'un conegut per demanar-los si volien deixar el bunyoler. Se'ls advertia que no el destapassin perquè es podia constipar i no serviria. Dins la senalla o senalleta que portaven, hi posaven pedres que pesaven bastant, i quan arribaven a casa seva

⁵ BONAFÈ ALORDA, Miquel. *Representació dels Reis a la plaça de la Concòrdia*. Document inèdit. Mancor 1944.

cansats per l'esforç de portar tal pes, eren objecte de befes per l'engany sofert.

L'obrer de Sant Antoni, que era l'amo Antoni Sastre de Can Macip, era el principal protagonista de la popular festa d'aquest sant. Organitzava tots els actes, recollia les almoines i el que faltava ho pagava de la seva butxaca.

El dia anterior a la festa s'oficiaven a l'església les solemnes completes. A l'altar del Sant, tot il·luminat, dos escolanets en sengles cirials encesos, sentien els cantadors que des del cor començaven la funció amb el cant "*Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina*". Acabada la funció sortien els dimonis. Aquests portaven unes caretes que havia fet Gabriel Fiol Bullich, pare de Biel Fiol Mateu, amb fulles de diaris i cola damunt un motlle d'argila, i pintades adequadament. La part del darrera un tros de pell d'ovella amb la llana negra els tapava el clatell. També va fer les caretes de Sant Pau ermità i de Sant Antoni abat amb les corresponents barbes d'estopa. Els dimonis voltaven pel poble provocant el pànic en els nins i nines més petits. Després de sopar, l'amo En Toni es cuidava d'encendre la foguera davant el portal lateral de l'església que consistia en la crema de feixos de rama d'olivera que havia aportat de la seva finca de Can Macip. La gent sols contemplava l'espectacle, ja que això de les torrades a les brases de la foguera encara no s'acostumava i una llenya tan prima no feia caliu.

El dia del sant se celebrava una missa resada a les vuit del matí. A la sortida es feia la representació de la llegenda del corb que aportava pa a Sant Antoni i Sant Pau ermità. Per això l'obrer havia fet una barraqueta amb rames de pivora la casa llavors dita de cas Sabater Gros, on s'hi allotjaven els dos sants. Un cordill unia el campanar amb la barraca per on baixava per la força de la gravetat, un corb dissecat que portava en els peus una coca dolça que es menjaven els dos sants. Després els dos sants i els dimonis feien una volta pel poble. A les deu i mitja se celebrava l'ofici solemne amb ministres vinguts d'altres pobles, un dels quals pronunciava el sermó on es glosaven les virtuts del sant. A l'oferta l'obrer aguantava la bacina i oferia una estampeta que representava el sant, una xilografia de l'impremta Guasp de Palma.

A les tres del capvespre repicaven les campanes convocant la gent a les beneïdes. Damunt l'escalinata del portal lateral de l'església, llavors dit dels homes, el capellà anava beneint les carrosses que es presentaven, així com

els cavalls, muls i ases, que en aquell temps eren molts nombrosos, ja que a Mancor quasi cada casa tenia una o més bèsties pels treballs agrícoles. Eren els únics animals que es beneïen, ja que això de portar-hi cans, aucells i altres mascotes és un costum posterior. Les carrosses, altres participants i públic en general, passaven per la casa de l'obrer on eren convidats a menjar bunyols. En feien en gran quantitat.

Acabades les beneïdes, també era tradicional que els cafeters obsequiassin els participants a les carrosses i els seus clients amb bunyols i vi dolç.

A la nit se solia representar, encara que no sempre, una obra de teatre al salonet de l'Acció Catòlica.

Dia de Sant Sebastià. Era dia feiner, però a l'església se celebrava una solemne Eucaristia tal com ho havia ordenat el senyor Sebastià Mateu de Turixant, mort dia 3 d'abril de 1932. Com fos que a aquella hora es treballava, hi havia poca assistència de fidels.

Durant el mes de gener, més prest o més tard, depenent de l'abundància de l'esplet d'olives, les collidores, que havien acudit provinents del Pla de Mallorca a la recol·lecció d'olives a les principals possessions, sobretot Massanella, a guanyar diners i emportant-se certa quantitat d'oli que era tradició entregar, retornaven al seu poble. A més d'un jove del poble, que havia fet amistat amb alguna d'elles, els dolia aquest final de temporada.

MES DE FEBRER

Festa de la Candelera. Dia 2 de febrer se celebra la festa de la Purificació de Maria, més coneguda com la Candelera, perquè a una cerimònia es beneïxen candeletes que després es reparteixen entre els fidels. Com sia que la diada sol caure en dia feiner i que la cerimònia es feia en el decurs de la missa de les vuit del matí, no hi solia assistir gaire gent. Hi havia persones que es fixaven en la meteorologia d'aquest dia per veure si l'hivern acabaria aviat o que el bon temps tardaria en arribar, per aquella dita de que "*Si la Candelera riu, lluny es s'estiu i si plora, l'hivern es fora*", es a dir, que si aquest dia feia bon temps, l'hivern s'allargaria i si feia mal temps, aviat vendria la calor. En aquesta diada, a l'església es retiraven les neules que des del passat Nadal adornaven el temple i es tancava el betlem.

El dia 3, festa de Sant Blai, després de la missa matinal, es posava oli de

Sant Blai a la gargamella pel sacerdot celebrant. Després es beneïen aliments, sobretot caramels, que igualment que la imposició d'oli, eren tenguts com a remei contra el mal de coll. Tan a la imposició d'oli com a la benedicció de caramels, hi participava bastanta de gent.

El Carnaval. Era conegut com els *Darrers Dies*. La dictadura franquista havia declarat abolida aquesta festa, per això no tenia la popularitat que havia tengut abans de la Guerra Civil. Encara que el Governador Civil publicava cada any una ordre que manava que no es podien fer disfresses amb la cara tapada, ni anar vestits amb robes d'altre gènere, alguns gosaven disfressar-se amb la cara tapada, i a la vetlla d'un dels darrers dies anaven a casa d'amics i coneguts i amb una veu en falset, des del portal deien *Voleu mascarates?* intentant no ser identificats, cosa que originava rialles i gresca. El Dijous Llarder, el darrer diumenge i dimarts abans de començar la Quaresma, eren bastants els nins i nines que es passejaven pel poble disfressats. Durant aquests dies, en el passeig que es feia a l'horabaixa donant voltes per la plaça de Dalt, carrer Major, plaça de Baix i carrer Párroco Femenia, no era estrany que jovençans tirassin flor de bova als cabells de les al·lotes que els ocasionava molèsties quan es pentinaven. També se celebraven diversos ball d'aferrat, com llavors es deia, sobretot el Dijous Llarder i el darrer dimarts abans de començar la Quaresma, amb aferrissada oposició del rector de la parròquia. Per fer aquests balls, els promotors havien demanat al president de la societat *El Amparo Mancorense* que firmàs la petició al Govern Civil per poder celebrar-ho, amb el subterfugi de que seria gratuït i pels socis de la societat, cosa que era falsa ja que es cobrava i podia entrar tothom que pagàs l'entrada encara que en el Govern Civil, sabien que era una magarrufa. A més el batle havia de posar el vistiplau a la instància. Una vegada concedit el permís, havia que entregar-ho al cap del quarter de la Guàrdia Civil de Selva, pel seu coneixement perquè hi solien enviar una parella per vigilar que no es fes res il·legal. Els balls es feien al cafè de can Bernat.

A mitjans dels anys quaranta, no hem pogut precisar l'any exacte, es produí un fet vertaderament vergonyós. El darrer dimarts de carnaval, havent-se acabat el ball, la gent continuà al carrer la festa fent una corrandà al crit de "*L'escarabat xinxón*". Un purista, considerant que ja estaven a la Quaresma, anà fins a Selva, ja que encara no hi havia telèfon a Mancor, i va avisar la Guardia Civil d'aquell sacrilegi. Elements de la Guàrdia Civil es despla-

çaren a Mancor i amb vergues d'ullastre començaren a pegar, indiscriminadament, a tothom fins que es pogueren refugiar a ca seva.

El fet no tingué cap ressò als mitjans de comunicació, però durant molts d'anys ha estat recordada i comentada aquesta salvatjada.

Durant aquests dies en l'aspecte gastronòmic, era general a tots els domicilis confeccionar greixonera amb les parts del porc que s'havien salat a les matances pensant amb aquest destí, també es feien coques dolces de motlle, procurant consumir ambdues menjües abans del Dimecres de Cendra, per allò de l'abstinència quaresmal.

En aquesta època de l'any la principal activitat del camp era cuidar els sembrats que anaven creixent, com entrecavar favars que solien fer dones i que armades amb una xapeta removien la terra i llevaven les herbes dolentes. També era bon temps per exsecallar els arbres de fulla caduca aprofitant que estaven en letargia hivernal.

MES DE MARÇ

La Quaresma. La Quaresma tan pot començar pel febrer o pel març depèn del calendari lunar que fixa la festa de Pasqua. Eren quaranta dies que entre dejunis i falta de diversions, a la gent li pareixia llarga i mal d'aguantar. Si alguna cosa volien expressar que durava molt, ho expressaven amb la dita "*Això és més llarg que una corema*".

El primer indicatiu de què estava a punt de començar la Quaresma era la publicació de la Butlla de la Santa Croada, segons la qual, els adquirents sols havien de fer abstinència, o sia no menjar carn, els divendres, quan la norma era observar-la tota la Quaresma. Tenia l'origen la dita dispensa que el Papa concedia a alguns estats per dedicar el que es recaptava a lluitar contra els enemics de la fe catòlica, sobre tot musulmans, i que donava importants quantitats de diners a les arques reials. A causa de les expropiacions que afectaren a l'Església Catòlica a Espanya, segons el Concordat de 1851, l'Estat traspasà aquesta recaptació a l'Església per finançar el culte i la conservació d'edificis religiosos. El Concili Vaticà II abolí aquest privilegi. El dia de la publicació, a l'entrada de la rectoria damunt una tauleta, hi havia un exemplar de la Butlla entres dos ciriets. El capellà, revestit dels ornaments litúrgics i amb creu alçada, la transportava dins l'església on era proclamada, abans de començar l'ofici cantat dominical.

Després els que la volien comprar passaven per la rectoria a retirar-la.

El Dimecres de Cendra, els fidels veien que tots els sancristis dels diferents altars de l'església estaven tapats amb una tela quadrangular morada i el de la capella de les Ànimes ho estava amb un vel. També davant l'altar major, penjant de la volta hi havia una gran tela en forma triangular, que servia per tapar l'altar a una funció de la setmana de Passió de la que parlarem més envant. Coses que estaven així tota la Quaresma. El Dimecres de Cendra era de dejuni i abstinència. Després de la missa matinal, es procedia a la imposició de cendra. El capellà oficiant, després de beneir la cendra obtinguda de la crema dels rams que havien quedat de la diada del Rams de l'any anterior, l'imposava al front dels fidels, recitant la fórmula "*Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris*", recordat, home, que ets pols i en pols tornaràs.

Una funció pròpia de la Quaresma era el Viacrucis que se celebrava els divendres horabaixa després del res del rosari. Es recorrien les catorze estacions penjades a la paret de l'església llegint lectures apropiades al tema de cada estació cantant entre i entre cants propis de la Quaresma com "*Perdó o Déu meu perdó*", "*Damunt el Calvari*" i altres. Era preceptiu per guanyar les indulgències que s'obtenien amb aquest acte, si no es recorrien les estacions, moure's un poc entre estació i estació. També se solia, a cada estació, tocar el terra amb la mà i besar-la.

Llavors ja havia passat el costum de llogar quaresmer, abans molt popular, que pronunciava dos sermons cada setmana. En canvi se solien fer uns exercicis espirituals que duraven uns tres dies amb sermons a càrrec d'un capellà d'altra parròquia o convent, amb fama de bon orador.

El dia de Sant Josep, que era festiu, molta gent aprofitava per complir el que manaven el segon i tercer manament de la Santa Mare Església que obligaven a confessar-se una volta a l'any i combregar per Pasqua Florida. En aquesta festa a les dues misses resades que s'oficiaven a les sis i a les vuit del matí, hi havia un capellà o frare d'altre poble, de Lluc o de Sant Francesc d'Inca que abans i durant la celebració confessava, entregant a cada fidel un billar que acreditava el compliment d'ambdós manaments.

Acabada la missa, l'escolà tocava la campaneta de mà, i la gent s'acostava a la reixa de l'altar major on el celebrant, acompanyat d'un escolanet que por-

tava una espelma encesa i una bacineta que posava baix la boca del combregant per si l'hòstia caigués no tocàs a terra, els posava la forma dins la boca. No havien d'haver menjat res des de les dotze de la nit passada i no podien rosegar la forma, sinó enviar-se-la sencera.



Billet que acreditava el compliment Pasqual,
confessar una volta a l'any

Aquest dia de Sant Josep se celebrava i encara se celebra, el dia del Seminari Diocesà. Per tal motiu, un seminarista jove, net, a totes les misses pujava a la trona, vestit amb sotana negra, beca blava i bonet de quatre puntes,

per pronunciar un sermonet que duia preparat, demanant ajuda per les obres del seminari nou i el seu funcionament, passant després la bacina per recollir les almoines.

Les Primeres Comunions. Se celebraven un dia feiner de la Quaresma. Llavors, paradoxalment, es feien dues primeres comunions. La primera als set anys, simplement s'anava a combregar amb el millor vestit que es tenia i no es feia cap celebració. Es tenia noció del què representava l'acte perquè anaven a ca les monges, on una monja els ensenyava la doctrina amb una llibreta de preguntes i respostes escrit amb la nostra llengua.

Molts d'anys després, Francesc de Borja Moll va explicar que quan demanà el preceptiu permís a les autoritats competents per imprimir aquesta llibreta, li fou denegat perquè havia d'editar-se en castellà, però el bisbe de Mallorca, Josep Miralles, li digué que seguís endavant així com ho tenia preparat.

L'altra comunió, la solemne, se celebrava als deu anys. El capellà encarregat sotmetia els aspirants a combregants, a un examen, als quals qualificava com "aprobat" o "sobresaliente" segons els coneixements demostrats. Aquesta qualificació constava a l'estampa record que se'ls entregava el dia de la celebració de la cerimònia. No era costum encara fer pels nins vestits especials, sinó que estrenaven una mudada nova que després els servia per

anar ben vestits. En canvi les nines sí que ja duïen vestits blancs, dit de verge, fets a propòsit. A la cerimònia portaven un llibret més o menys luxós, un ciri i una creu penjada al coll. Se seien als primers bancs acompanyats dels seus pares i una vegada començada la cerimònia, amb els ciris encesos, anaven cap a la pica baptismal, vora el portal de les dones, on renovaven les promeses que els seus padrins havien fet quan foren batiats. Després seguia la missa i a l'hora de combregar, acudien en mig del pare i de la mare, baix l'altar on combregaven. La cerimònia acabava en l'entrega d'una estampa com a record de l'acte.

Seguidament, la majoria anaven a ca seva a berenar de xocolata amb ensaïmades, acompanyats dels familiars més pròxims. Després entregaven un recordatori que havien fet imprimir a una impremta d'Inca i que també repartien als familiars i amics que no havien acudit al berenar. Tots solien obsequiar el combregant amb un regal o en diners. La diada acabava anant a un fotògraf d'Inca, sobretot a can Payeras, per tenir una imatge de tan destacada diada.

A la primavera alguns, sobretot al·lots, feien més mengívol el berenar de pa amb oli acompanyant-lo amb uns allets salvatges coneguts com vitracs (*Allium triquetrum*) que recollien a llocs aigualosos.

Durant aquest mes se solia sanar els porcs que s'havien d'engreixar per a les matances. També es deia que era un bon temps per empeltar arbres.

MES D'ABRIL

Quan s'acostava la Pasqua a moltes cases emblanquinaven per preparar les festes. Per això les madones compraven les granerates necessàries i la calç, que fonien amb aigua dins un recipient, per quedar apta per emblanquinar i demanaven a algun familiar o amic que els deixassin alguna escala, perquè encara que en tenguessin una, en necessitaven més. El dia previst per fer la feina, una o dues de les dones que es dedicaven a aquest ofici, les més conegudes d'aleshores, eren na Jeroni *Llarga*, madò *Calivera* i madò *Bernadeta*. Ben prest treien els mobles al carrer i començaven la tasca. En el decurs del dia eren obsequiades amb galetes dolces i copetes de licor. La darrera tasca era fregar els llenyams i portes amb petroli que els protegia dels insectes xilòfags, tornar entrar i col·locar els mobles al seu lloc.

La setmana anterior a la Setmana Santa, dita de **Passió**, se celebrava una

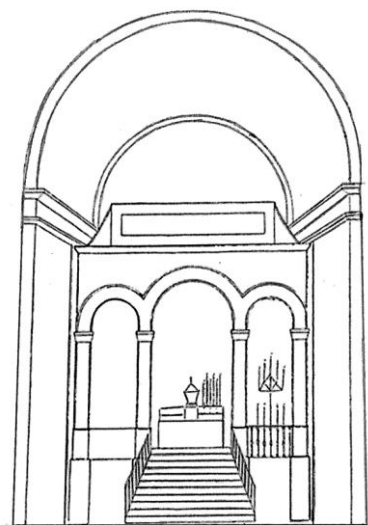
cerimònia a l'església poc participada pels fidels, ja que es feia a mitjans del capvespre i en dia feiner. En ella era venerada la Veracreu, una cerimònia que consistia en baixar i pujar diverses vegades el vel que penjava des de l'inici de la Quaresma a dalt des presbiteri, deixant el presbiteri tapat com si fos un teló de teatre.

Setmana Santa. El pòrtic a la Setmana Santa era el **dia dels Rams**. Tota la cerimònia es feia dins l'església, ja que la benedicció fora del temple i dirigir-se a ella en processó, es un costum posterior. Es preparaven dos tipus de rams. Els més alts, de rama d'olivera i adornats amb violetes eren per les autoritats, membres de l'ajuntament i del jutjat. Als fidels les n'entregaven un més curt, també d'olivera amb un brot de llorer. Els capellans en portaven un comprat, de palma i obra d'artesanía. Els fidels havien d'aguantar drets el llarg evangeli de sant Mateu llegit en llatí, *la Passio*. Un any al rector Mn. Joan Femenia li passà pel cap de què fos cantada. Mn. Miquel Bonafé feu llargs assajos amb l'escolania, però resultà tan llarg que molta gent es queixà i no es repetí més.

A la tarda era molt popular la funció dels **dotze sermons**. L'escolà major amb la creu alçada acompanyat de dos escolanets amb sengles cirials, es col·locaven davant cadascuna de les estacions del Viacrucis i el celebrant des de la trona pronunciava un sermonet al·lusiú al que representava l'estació. Les dues darreres que representaven la mort i l'enterrament de Crist, no es feien.

El Fas. El dimecres de la Setmana Santa, a mitjans capvespre, se celebrava la funció dita de les tenebres. Hi havia un canelobre en forma de triangle amb quinze candeles, amb una al cucurull, que s'anaven apagant de baix cap amunt i quan era apagada la darrera, la de més amunt, es feia el que es deia el fas. Altre temps, en aquest moment, es feia cridòria i esvalot per al·lots que amb branques de palmera pegaven a terra i als bancs per representar les tenebres que cobriren la terra quan va morir Jesús. Però com que era excessiu, el rector ho suprimí. Els al·lots ho substituïren portant davant el portal lateral de l'església, fulles de figuera de moro a les que havien donat forma de dimoni, esclafant-les amb cop de les branques de palmera dient que "*Mata-taven jodios*". Aquest acte donà lloc a què les branques de palmera siguin conegudes com fasos i las mateixes palmeres com fassers.

Dijous Sant. Aquest dia se celebrava la missa "*In cena Domini*", en referència al darrer sopar de Jesús amb els apòstols. L'altar major estava ocupat per



Esquema de la Casa Santa que es muntava a l'altar major abans de la reforma de la Setmana Santa de l'any 1955

la Casa Santa, on es guardaven les hòsties consagrades per a la comunió del Divesendres Sant. Un decorat amb tres arcs tapava el frontal del presbiteri. A l'arc central hi havia una escala i a dalt un altar i damunt d'ell una sumptuosa urna que contendria les formes consagrades. Al cantar-se el Glòria, tocaven la roda de campanetes del cor, la de sortida de la sagristia i la que es tocava durant la consagració. Des d'aquest moment aquestes campanetes i les campanes del campanar no tornaven a sonar fins el cant del Glòria a la missa del Dissabte de Glòria. Eren substituïdes per les maçoles, grosses les del campanar i petites la de l'altar en què es feien les senyals dels oficis. També emmudia

l'orgue. El final les formes consagrades es posaven dins un calze que ben embolicat era tancat dins l'urna. A dita solemne cerimònia hi assistia poca gent ja que era dia feiner. Durant el dia la gent més devota feia una estació a la Casa Santa. Aquest dia en entrar a l'església, en lloc de la reverència habitual amb un genoll, es feia amb el dos al mateix temps que es feia una inclinació amb el cap.

La celebració més popular era la processó del vespre. Després del res del rosari començava la desfilada. L'obrien la creu alçada amb dos escolanets amb fanals que sols s'usaven per la Setmana Santa. Seguien els homes amb dues files, la majoria amb un ciri encès, després les dones també amb ciris, la Verge Maria que havien vestida de dol a Son Simó on era guardada, un Santcrist baix pal·li, el clero i tancaven la processó les autoritats, ajuntament i jutjat. Durant la processó a intervals de temps sonaven les maçoles des del campanar. El recorregut era pel carrer General Goded (*Carrer Metge Josep Mateu*) carrer Biniarroi, carrer de Son Simó, carrer Sant Joan, plaça de Baix, Avinguda General Franco, (*Avinguda 2 d'Abril de 1925*) carrer del Bisbe

Nadal, camí de sa Font, carrer Nou Carrer Salvador Beltran, carrer Principal, plaça de Baix, carrer Major, plaça de Dalt, des d'on s'entrava a l'església. La majoria de cases estaven obertes de pinte en ample amb el llum de l'entrada encès i en algunes finestres ciris o llumeneres d'oli encesos. Llavors a l'església seguia un sermó al·lusiú a la diada. Acabat aquest es procedia a la veneració del Sant Crist i recollida d'almoines, iniciada per les autoritats que no sortien sinó que tornaven als bancs per ells reservats esperant que hi passàs tothom. Passaven els homes i finalment les dones i es donava per acabada la diada.

El Divendres Sant. Molt prest s'oficiava la cerimònia pròpia del dia on es venerava la creu i es retirava el calze de l'urna de la Casa Santa. Acabat l'acte es desmuntava l'aparatosa estructura del dia anterior i era substituïda per un vel negre que tapava tot el retaule de l'altar major, es muntava una plataforma amb una escala per accedir-hi on s'hi plantava un Santerist amb els braços articulats. Al vespre, convocats els fidels pel sonar de les maço-les, després de resar el rosari, començava el sermó. Quan l'orador pronunciava els noms de Josep d'Arimatea i Nicodemus, sortien de la sagristia dos joves, solien esser membres de l'Acció Catòlica, que anaven desclavant el Santerist d'acord amb el que es predicava cosa que es coneixia com "*Es Davallament*". Una vegada desclavat, el portaven a mostrar a la Verge Maria endolada que estava damunt una tauleta. Seguidament el col·locaven damunt la llitera, el tapaven amb un vel i ho fermaven perquè no caigués durant la processó. Aquesta s'iniciava a continuació en el mateix ordre que el dia anterior, però amb el Crist jacent portat per quatre homes i baix pal·li. Era més curta que al dia anterior ja que en sortir de l'església, anaven pel carrer Párroco Femenia (*Carrer sa Canaleta*) voltaven pel carrer Biniarroí cap el de Son Simó, i després seguien el mateix trajecte que el Dijous Sant. També a intervals sonaven les maço-les i l'escolania cantava cançons al·lusives a la diada com "*Perdona tu pueblo Señor*", "*Per vostra passió sagrada*", "*Miserere mei Deus*" i altres. Després d'entrar dins el temple, es venerava la figura de Crist jacent, com el dia anterior, mentre el cor cantava "*Stabat Mater*".

En acabar el dia no era estrany sentir des del corral de moltes cases, el belar dels xotets que el dia següent es convertirien en panades.

Dissabte de Glòria. El dia anterior a la Pasqua, abans de la reforma litúrgica de l'any 1955, es coneixia com el Dissabte de Glòria, i després com el Dissabte Sant. Abans era un dia d'alegria perquè acabava la Quaresma, es tornaven obrir els cinemes, que solien anunciar importants estrenes, els teatres i les sales de festa que havien restats tancades d'ençà de inici de la Quaresma. També les emissores de ràdio, llavors un entreteniment molt popular ja que encara no hi havia televisió, reprenien la programació habitual perquè el Dijous i el Divendres Sant sols havien emès música religiosa.

L'activitat a les cases començava ben prest amb la mort del xot, motiu que els matadors, sobretot en Guillem *pastor* i l'amo en Ramon anaven ben atropellats. Mentre una dona de la família feia els budells i la butza neta pel frit pasqual, tots els altres membres de la família es dedicaven a preparar la carn per les panades. Algunes cases feien les penades el divendres, però com que no en podien menjar perquè era abstinència, en feien algunes de pèsols per pesar-se les ganes de menjar-ne. Hi havia cases que ja feien frit el dissabte i no en menjaven fins el repicar de les campanes que anunciaven la resurrecció de Crist.

Llavors es feien moltes panades i si passat alguns dies "*Feien fil*" com es deia, les bescoïen amb una espècie d'un tambor de llauna, sense fons, amb tapadora i una reixeta a mitjan cos, damunt la qual es col·locaven les panades. Es posava damunt un fogó amb brases enceses un temps prudencial i així duraven més temps.

A l'església, on els Santscristos estaven ja destapats, amb molts pocs fidels perquè tothom estava atrafegat fent panades i rubiols, començava la llarga funció pròpia del dia: encesa del foc nou i benedicció i encesa del ciri pasqual i benedicció de l'aigua de la font del baptisme que en posaven a les piques dels portals que els últims dies estaven seques. Després començava la missa que tenia el moment culminant quan s'entonava el "*Gloria in excelsis Deo*". Repicaven totes les campanetes de dins l'església i les campanes del campanar anunciant a tot el poble el final de la Quaresma. Hi havia algun caçador que tirava algun tir en senyal de joia.

Molts de nins anaven amb gerretes a recollir aigua beneïda de les piques d'entrada a l'església i les portaven a ca seva on tothom es persignava amb dita aigua.

El Salpàs. A la tarda del Dissabte Sant sortia el Salpàs. El capellà vestit amb roquet, estola i bonet de quatre puntes, acompanyat per l'escolà major que portava una panera, un escolanet portador del poalet d'aigua beneïda i el salpasser, i un altre escolanet amb una agulla d'on penjava un fil per enfil·lar els bitllets que havien rebut quan es confessaren per "*Sortir de la parròquia*". Visitaven cada casa on solien tenir un ciri o una llumeta encesos, la



El salpàs també passava per les possessions, com es pot veure a la imatge visitant can Bajoca.

casa era beneïda i es resava una curta oració mentre espargia l'aigua i es recollien els bitllets que els residents a la casa reberen en confessar-se en el temps en què es podia complir el segon manament de l'església, bitllets que eren enfilats en el

fil descrit. Solien obsequiar al salpasser amb ous o amb algunes monedes que tiraven dins el poalet de l'aigua beneïda. A la setmana següent solien anar per les possessions i cases de camp a fer el salpàs. A l'horabaixa del dissabte de glòria, quan a moltes cases encara estaven coent panades i rubiols, era freqüent sentir homes externs que amb gran veus cridaven "*Sa pell des xot*" per comprar les pells dels xots que havien mort a la majoria de cases, per destinar-les a adobament.

El dia de Pasqua, ben prestat repicaven les campanes convocant la gent a la processó de l'Encontre i a la Missa Pasqual. Es formava la processó amb la figura de Crist Ressuscitat baix pal·li que baixava pel carrer Párroco Femenia, avui *carrer sa Canaleta*, fins a la plaça de Baix. Allà ja hi esperava la Verge Maria que a Son Simó li havien canviat el vestit de dol per un blanc ben brodat, acompanyada d'un penó color de cel. En trobar-se amb el seu fill la Verge donava tres botets, gràcies a què un home estirava una cordeta que sortia baix el baiard. La trobada era festejada amb molts de trons que

escopeters tiraven en senyal de joia, moment en què la música, que hi solia participar, interpretava l'Himne Nacional, seguit pel cant "*Regina coeli laetare*", continuant la processó per l'avinguda, carrer Salvador Beltran, carrer Principal, plaça de Baix, carrer Major i plaça de Dalt, entrant a l'església pel portal major. A aquesta processó anava tothom junt, xarrant amb un ambient festiu i alegre. A dins el temple, a segles tauletes que hi havia a banda i banda de altar major, a la dreta la Verge i a l'esquerra la figura de Crist Ressuscitat que hi romandria fins al dia de l'Ascensió. A la sortida de missa se solia berenar de frit, panades i rubiols a bastament, fins el punt que moltes famílies aquest dia no dinaven.

La segona festa de Pasqua. Aquest dia eren visitats els malalts que ho sol·licitaven per poder complir la confessió i comunió pasquals. A mitjan matí un grup no molt nombrós acompanyava el capellà que, baix pal·li, portava el copó cobert amb l'humeral. L'escolà major portava un gran fanal amb un ciri encès i anava tocant a intervals una campaneta per anunciar als vianants que es portava el Santíssim, tothom s'agenollava devotament. El capvespre es solien visitar parents per donar-los les bones festes.

Pancaritat a Santa

Llúcia. A la tercera festa, o sia el dimarts, era el pancaritat a Santa Llúcia. Fins que s'inaugurà la carretera, l'any 1948, des del campanar tocaven el primer toc de l'Ofici que s'havia de celebrar al Santuari, en tocar el segon toc, es formava una processó



La construcció de la carretera a Santa Llúcia a l'any 1948, revitalitzà la romeria del dimarts de Pasqua.

amb el clero, escolanets, i la figura de la Mare Déu de Pasqua portada per joves i amb els fidels pujaven pel camí vell. En arribar, amb la campana de la capella es tocava el que es deia darrer toc, i començava la missa amb ministres. En acabar, els assistents passaven pel cambril a venerar la imatge.

Moltes persones, després d'un temps d'estar allà dalt, baixaven a dinar a Mancor i la festa continuava a la tarda pel poble. Després de la inauguració de la carretera hi solien pujar cotxes, hi havia avellaneres que oferien els seus productes típics, n'hi havia que pujaven dinar que menjaven pels voltants, on aprofitaven per menjar les panades i rubiols que havien portat.

Era freqüent que el vespre, al cafè de can Bernat se celebràs un ball d'aferrat, que per ser primer que es feia després dels darrers dies, era freqüentat per gent dels pobles veïnats. Això si, molt criticat pel clero. També alguns anys, es representava una obra teatral a càrrec de joves d'Acció Catòlica en el teatret del seu centre.

El dimecres següent, que a Lloseta celebren la romeria del Cocó, a Mancor, la tarda, la anava al bosc de Massanella, al bosquet de darrera les cases, a berenar, donant així per acabades les festes de Pasqua.

Passat Pasqua, degut a què havien tret molts de bens i les ovelles podien esser munyides, a les possessions començava la **temporada de formatjar**, és a dir, manipular la llet adequadament per fer peces de formatge, feina especialment en mans de la madona de la casa. De la llet que en restava se'n feia brossat o s'emprava com a llet formatjada, en aquest cas, les possessions solien dur-la a alguna botiga que la venia per ésser preparada amb pell de llimona, canyella i sucre per fer sopes d'ensaïmada o coca dolça, essent unes postres molt típiques d'aquesta època de l'any.

El dia 25 d'abril, festa de Sant Marc, després de missa, es resaven les lletanies dels sants, dites també lletanies majors. Es formava una processó on sols hi participava el clero, l'escolà major i els escolanets cantadors. Sortia pel portal de les dones, anava pel carrer de Santa Llúcia, vora el cementeri voltava pel carrer de Biniarroí i pel carrer General Goded (*avui carrer metge Josep Mateu*) i tornava cap a l'església entrant pel portal dels homes. Es cantava la lletania dels sants, començant amb les innovacions al Pare, al Fill i a l'Esperit Sant contestades amb la fórmula "*Misere nobis*", seguia la llarga llista de sants que es contestava, si sols era d'un sant, amb "*Ora pro nobis*", i si eren més d'un la resposta era "*Orate pro nobis*". Seguien cantant demanant l'alliberament de molts de mals que es volien evitar, per exemple, "*A peste fame et bello*" (*de la pesta, la fam i la guerra*) i a cada un d'ells es responia "*Libera nos Domine*", (*Alliberau-nos Senyor*). Acabava amb la

llarga llista de desitjos que eren contestats amb la frase "*Te rogamus audi nos*", (*Et pregam que ens escoltis*).

També molta gent tenia el costum de menjar caragols en aquesta festa. Per això, si plovia abans de la diada, era habitual, a la nit, veure llumetes vora els marges i parets de cercadors d'aquests gasteròpodes i es permetien celebrar una caragolada, una vertadera festa familiar.

Inici dels ranxos. La paraula "ranxo" té dues accepcions: Lloc on el carboner té la seva barraca, la sitja de carbonar i el forn; i també la porció de bosc que un carboner té assignat per a tallar-hi llenya i fer-hi carbó. A Mancor moltes famílies es dedicaven a aquesta feina. Encara que tradicionalment el temps per fer ranxos es contava entre San Josep i San Miquel, la majoria el començava aquest mes d'abril. Ja tenien aparellat amb els senyors o amos d'alguna possessió, el tros de bosc de 3 o 4 quarterades, on passarien l'estiu fent carbó. Així que preparaven els utensilis necessaris (senalles, caves, aixada, destrals, verduc, escala, burjó, tiràs, tapadora, fanalets i estris de cuina). I ala, a fer la barraca i començar la dura tasca.

En aquest mes se solien sanar els porcs que servien per les matances, També era tingut com temps apropiat per empeltar arbres.

MES DE MAIG

Festa de la Creu. Dia 3 de maig se celebrava aquesta festa, es beneïen els fruits del camp. Ben prestet l'escolà major portava una tauleta que col·locava davant la creu d'entrada al poble, hi posava estovalles i dos canelobres amb un ciri cada un. Després de la missa, el capellà i escolanets hi anaven acompanyats de nins que portaven creus fetes de canya, engalanades amb adornaments de paper de seda de colors, i les nines duïen rams de flors. Allà es deïen les oracions pertinents i es beneïen els fruits, dirigint-se a cadascun dels quatre vents. Després es tornava a l'església.

Durant aquest més se celebraven les festes de l'Ascensió, Pentecosta i Corpus Cristi, encara que no sempre, ja que són festes variables i les dues darres poden celebrar-se pel juny.

L'Ascensió. Aquesta festa se celebrava quaranta dies després de Pasqua, era en dijous i no presentava cap característica especial, sols que els fidels notaven que havien retirat la figura de Crist Ressuscitat de l'esquerra de l'altar. t.

La Pentecosta o Quinquagesma. Festa coneguda popularment com “*Cin-cogema*”, i també com “*Pasqua Granada*” en contraposició a la Pasqua Florida, moltes cases tornaven fer panades, però en menor quantitat i no es mataben xots, sinó que es comprava carn a la carnisseria o es feien amb carn de conill.

Festa del Corpus. Era una festa destacada sobretot per la processó de la tarda. Era tradició que, sobre tot les al·lotes i dones, deixassin els vestits d'hivern, i les més afortunades n'estrenassin de nous, i sinó portaven el que



La processó del Corpus Cristi era una de les funcions més solemnes de l'any.

ja tenien per l'estiu. Els carrers per on passava la processó, estaven encatiffats de murta i a moltes finestres hi penjaven domassos. Obria la comitiva l'estendard del Santíssim, seguien els homes, les dones, els escolanets cantadors amb sotana vermella i roquet blanc, després el

capellà vestit amb capa pluvial blanca que portava la custòdia guardada per l'humeral baix el pal·li junt a l'escolà major que encensava contínuament i tancaven la comitiva les autoritats. Hi eren portats els cinc alts penons i també les banderes de les diverses associacions catòliques, com les de totes les branques d'Acció Catòlica, les de Mares Cristianes, Filles de Maria i Apostolat de l'Oració. Durant tota la processó les campanes repicaven a intervals i es cantaven cançons pròpies de la diada com "*Cantemos al amor de los amores*", "*Tu reinarás*", "*Cristus vincit*" o "*Pange lingua*". La gent que veia passar la processó sense participar-hi s'agenollava respectuosament. Una vegada entrats dins el temple, en esser l'oficiant baix el llanterner central, entonava el Te Deum que era cantat pels cantadors que acabava estant a l'altar major. Les banderes es col·locaven baix de dit altar, i quan es

donava la benedicció amb el Santíssim, s'inclinaven en senyal de submissió. L'acte acabava amb el cant "*Laudate Deo omnes gentes*" (*Alabau Déu totes les persones*).

Festa del Sagrat Cor de Jesús. Dos divendres després del Corpus se celebrava aquesta festa. Era dia feiner, però a l'horabaixa es feia una llarga cerimònia amb la repetició quinze vegades de la jaculatòria "*Dolç Cor de Jesús siau nostre amor*" essent contestada per "*Dolç Cor de Maria siau-me salvació*" això tres vegades, dues recitades i una cantada. Després seguia la processó que feia el mateix recorregut que la del Corpus portant una imatge del Sagrat Cor. No s'escampava murtra ni es posaven domassos a les finestres, però sí que hi havia persones que feien altarets davant ca seva amb quadres del Cor de Jesús.

En aquesta època de l'any, degut a que tenia molta importància la recollida d'olives i la confecció d'oli per l'economia local, ja es prestava molta atenció a si les oliveres tenien "*parella*", com es coneguda la flor d'aquests arbres. Això es comentava entre la gent, remarcant que si n'hi molta no voldria dir que hi hauria bon esplet perquè podien fallar moltes coses, però que ja era un bon senyal.

Per altra part, si la calor ja es notava, començava la tasca de tondre les ovelles. Els amics i parents solien ajudar a aquesta tasca de llevar la llana a les ovelles per millor passar l'estiu. Armats en grosses tisores apropiades, les anaven pelant una a una. Era un dia de treball dur, però també de festa i bauxa on no hi faltaven la cassalla i les herbes per agafar forces i un bon dinar com si fos un dia de festa.

MES DE JUNY

L'activitat agrícola més important d'aquest mes era el segar i batre. A la primera tan hi participaven homes com dones, aquestes amb maneguts que els tapava els braços i el damunt de les mans, perquè no els tornassin morenos, llavors era distingit tenir la pell blanca, també tots duïen capell de palmes. S'emprava sobretot la falç, encara que també falcelles aquestes sols manejades per homes. Hi havia algunes màquines bastant rudimentàries, estirades per un mul i que necessitaven de dos operaris: un que conduïa la bèstia i l'altre assegut a un seient de la màquina que anava retirant amb una

perxa adequada les plantes segades. Com que no es deixava perdre res, una vegada portades les garbes a l'era, les dones espigolaven les espigues que havien quedat en el rostoll. Després venia el batre. L'era es feia neta i es regava per deixar-la a punt i començar la temporada. Una diada de batre començava garbejant, es a dir, duent les garbes del que s'havia de batre, faves, blat, civada o ordi, ben prestet quan la rosada matinera les havia deixat humides i així no queien les llavors. Les deixaven ben escampades perquè el sol les ressecàs. Després anaven a berenar bastant bé perquè no dinarien fins haver acabat la tasca. La següent operació era fer rodar el carretó estirat per un mul, amb els ulls tapats per cucals perquè no es marejàs en donar tantes voltes, guiat per un home al centre de l'era que no parava de cantar perquè la bèstia sabés que l'estaven guiant i no s'aturàs. De tant en tant amb les forques giraven el que hi havia damunt l'era perquè tot quedàs ben batut.

Després es preparava la serra, segons la direcció del vent i en les forques els obrers anaven tirant enlaire el que s'havia batut, de manera que el vent allunyà la palla i el gra caigués a prop. Després es ventava el gra amb una pala de fusta per separar les miques de palla que estaven mesclades amb el gra. Hi havia algunes eres que tenien una màquina moguda manualment dita "*Maxina*" que alleujava bastant aquesta feina. Finalment s'arreplegava el gra amb el tiràs i es porgava amb l'erer aguantat per l'eradora, s'ensacava i es portava als graners. La palla era portada al sostre o peller que serviria d'aliment per les bèsties durant tot l'any. Finalment es dinava bastant bé i es donava la jornada per acabada.

Amb l'arribada de la calor era una costum molt arrelada el "*Prendre la fresca*". Els horabaixes, després de la posta del sol, a quasi tots els domicilis es treien cadires davant el portal per aprofitar la fresca després dels dies tan calorosos, on hi seia tota la família. Era un acte social ja que els passants es deturaven a saludar o fer un poc de tertúlia, veien passar els passejants sobretot els diumenges i festius que a aquelles hores feien voltes, com es deia passejar voltant per la plaça de Baix (*abans Plaza José Antonio*), carrer Major, plaça de Dalt (*abans Plaza Concordia*) i carrer Ample (*abans calle Párruco Femenía*). Els dies feiners veien passar els més tardans en tornar de les finques amb les bèsties, dones acompanyades de la cabra que havien pasturat, moltes vegades portant un feix de llenya per coure el menjar, al·lotes o

nins que anaven amb la lletera a cercar la llet, o els darrers clients de les botigues. En arribar l'hora de sopar, s'entraven les cadires i fins l'horabaixa següent. La popularització de la televisió va acabar amb aquesta tradició secular.

Festa del patró Sant Joan Baptista. Quan es veia ondejar la bandera espanyola a la teulada de l'església (que no en el campanar) sabien que faltaven vuit dies per les festes patronals de Sant Joan. Uns empleats de l'Ajuntament, gairebé sempre els mateixos, començaven a fer clots a la plaça de Dalt on hi plantaven pals que forraven de murta, després posaven uns fils de ferro d'un a l'altre per aguantar el paperí que donava el toc més festiu de tot el muntatge. També en posaven a la plaça de Baix i als dos carrers que unien les places. Es muntava una tarima per les orquestres i les bombetes necessàries per il·luminar el recinte.

També venien les atraccions habituals que eren barques per gronxar-se, instal·lades a la plaça nova (*Plaça de l'Ajuntament*), unes més grosses pels grans i unes més petites pels nins a baix de la plaça. També venia alguna caseta on es podien guanyar premis tirant amb escopetes d'aire comprimit. A la més assídua li deien "*Sa Muda*" perquè la madona tenia aquesta minusvàlua, que a més muntaven una sínia amb quatre barquetes que donaven voltes per la força d'un empleat. Altra era un espai rodejat de caselles numerades. Es venien bitllets amb aquests números i s'amollava un conill al centre de l'espai que s'amagava ràpidament en una d'elles el número de la qual obtenia premi.

El que no faltava mai eren les avellaneres, sobretot les inquieres dites "*Ses Rovell*". Venien avellanes, xufles, tallades de coco, caramels, petites i barates joguines i bombetes explosives que tenien molt d'èxit entre els nins i els no tan nins. Tampoc hi faltaven mai els el venedors ambulants de gelats.

Cada casa rebia el programa de festes, una fulla en paper de color imprès a can Duran d'Inca, sempre amb els mateixos clíxés il·lustratius.

El dia anterior al patró començava amb el primer acte que era sempre el mateix: "*Pasacalle con gaita y tamboril*" i l'amollada de "*coets y morterets*". Seguia la tomada d'olles a la plaça de Baix. Els al·lots feien cua per tomar-les. Al qui li tocava el torn, li tapaven els ulls amb un mocador, li feien dar unes voltes per desorientar-lo i podia pegar tres garrotades i sinó

s'aconseguia tomar-ne cap, era substituït per altre aspirant i això fins que quedaven olles senceres. Contenien caramels, alguna joguina petita i també serradís o aigua. A l'església se celebrava el cant de completes en honor al sant. Seguia la revetla amb balls mallorquins, "*Bailes tradicionales*" com deia el programa, amenitzats per "*gaita y tamboril*". El dia del sant, el sabut passeig dels xeremiers i la solemne missa amb assistència de les autoritats que ocupaven un banc més gros que els altres i que separava els homes de les dones. A l'esquerra mirant l'altar se situava l'Ajuntament i a la dreta el Jutjat. L'ofici era de tres, es a dir el celebrant, diaca i sotsdiaca. El sermó solia ser ampul·lós i erudit començat amb la fórmula sabuda: "*Reverents germans ministres de l'altar, magnífiques autoritats, reverenda comunitat de Religioses Agustines, germans i germanes...*"

A migdia se celebraven les carreres. Un grup de nins portaven canyes verdes on hi penjaven les joies que s'havien de disputar: joguines barates pels menuts i galls i conills pels majors. A la carretera, vora la popular figuera grossa, baix un sol de justícia, era el cos on s'hi celebraven les carreres. Era costum que les del dia del patró sols hi podien participar corredors del poble. Començaven pel més petits i acabaven amb els més grans. Aquests ho feien en les modalitats de velocitat, a botets amb els peus fermats i a parelles que duïen la cama esquerra d'un fermat amb la cama dreta de l'altre, els premis eren conills o pollastres. Es considerava guanyador el que agafava la canya verda que duia penjada la joia. Després, cadascú a ca seva i donà bon compte del dinar de festa.

A la tarda se solien fer jocs especialment dedicats als nins, un del quals, molt popular, era dos participants amb els ulls tapats que es donaven un a l'altre xocolata amb ensaïmades. El veure la cara bruta de xocolata divertia molt la gent. Si hi havia equip operatiu de futbol, es jugava un partit contra un conjunt estern, disputant-se un trofeu que donava l'Ajuntament. Alguns anys, a l'horabaixa, es feien corregudes de cintes que consistien en què els corredors, amb bicicleta i armats amb una punta de fusta, havien de ficar-la a una anella unida a una cinta de roba que era exhibida com un trofeu. Es deia que antigament eren brodades per al·lotes que eren complimentades pel qui l'havia despenjada, però a mitjans segle ja no s'acostumava.

A l'hora baixa, ben mudats, la gent passejava donant les sabudes voltes, els nins i joves gaudien de les atraccions, essent molt habitual anar davant al-

guns dels cafès del poble a prendre un gelat ja que era l'únic dia de l'any que en feien. Alguns anys, el passeig era amenitzat per una banda de música, sobretot la municipal d'Inca, que interpretava peces populars.

El plat fort de la nit era la verbena que no començava fins passat les dotze de la nit per no macular la diada patronal amb tan pecaminós divertiment, llavors molt combatut per certs clergues. Se solia fer a la plaça de Dalt, encara que en alguns anys com l'any 1946 i següents per ordre del Governador Civil, a instàncies del rector de la parròquia Mn. Joan Femenia, s'hagueren de fer a lloc tancat, per això es feren a un trast, dit es clos, o a un més gran de la urbanització de Turixant, vora el camí de Massanella. Les orquestres encara no tenien aparells electrònics, sols el cantant o la cantant, més coneguda com "*Vocalista*", ho feia amb un micròfon connectat a un únic altaveu. Les peces on sortia més gent al rotlo eren els pasdobles i els valsos.

La segona festa era semblant, excepte que les misses eren com un diumenge i a les carreres hi podien participar corredors d'altres pobles. En acabar la verbena es donava per acabades les festes patronals ja que encara no hi havia costum de finalitzar-les amb focs artificials i una traca, com es popularitzà bastants anys després. A partir de llavors ja se sabia: desmuntar les atraccions i les instal·lacions fetes per fer festa, i fins l'any que ve.⁶

En aquest mes començava el costum de fer la migdiada, es a dir, anar a dormir després de dinar. Aquí més comunament li deien "*El temps de les dues*". Els dies eren llargs i per esquivar les hores més caloroses, passar una estona en el llit feia més llevadors els rigors de l'estiu. Era un costum molt seguit, tan era així que el poble pareixia abandonat. Devers les tres retornava l'activitat i en arribar el mes de setembre, quan els dies s'acurçaven, es deixava aquest costum.

MES DE JULIOL

Era freqüent a l'estiu caçar aucells amb visc. S'untava amb aquesta pega brins d'espart, i de bon dematí els plantaven on corria l'aigua de les fonts. També es preparaven begudes artificials que s'havien fet dies abans perquè els aucells s'acostumassin a anar a beure allà, on hi quedaven enganxats. De

⁶ RIPOLL POU, Bartomeu. *Les festes patronals a la postguerra (Mancor, 1940-1955)*, Revista Montaura, núm. 108, pàgs. 16-18

tant en tant el caçador feia una volta per retirar els atrapats i esperar que n'hi anassin altres. En començar a encalentic el sol s'acabava la cacera. Els aucellets atrapats eren un menjar molt apreciat, però amb el temps aquesta activitat fou prohibida per la llei de caça vigent.

Es sequer. A finals d'aquest mes començaven a fer el que es deia "*Es sequer*", la recollida de figues que durava fins a finals de setembre. Ja es tenien preparats els canyissos fets d'albons i vergues d'ullastre. Les figueraleres, perquè sempre eren dones, amb un ganxo i una escala de peu, com li deien a l'escala triangular amb un peu a la part de darrera, anaven rodejant la figuera per omplir el paner que portaven. Després les estenien damunt els canyissos i les exposaven al sol. Els vespres els entraven dins la caseta que hi havia a cada finca amb figueres, per evitar la humitat de la nit. A primeres hores del matí eren trets i tornats a estendre al sol. Quan ja estaven bastant seques les figues, les aplanaven en diverses formes per guardar-les. Quan el temps es posava a ploure inesperadament, hi havia corregudes per entrar els canyissos i evitar que es benyassin les figues. En acabar la temporada es dedicava un dia a escaldar-les en aigua bullent i guardar-les ben col·locades amb llavors d'anís per disposar d'elles durant tot l'any. N'hi havia de més dolentes que es guardaven que les donaven als porcs i que en lloc d'escaldar-les, les passaven pel forn. També es feia pa de figa que consistia en moldre-les i amb la pasta donar-les forma de con embolicat amb fulles de figuera. Era un menjar molt apreciat.

A Mancor els figuerals no eren molt grossos, gaire bé tots familiars, excepte a la possessió de Massanella on hi havia una caseta especialment dedicada a aquest menester i on hi vivien les figueraleres.

MES D'AGOST

Festa de l'Assumpció de la Verge. Dia 15 d'aquest mes se celebrava aquesta festa, popularment dita la "*Mare de Déu d'agost*". A l'església es muntava un espectacular monument, que havia fet i regalat un popular fuster de Mancor en el segle XIX. Eren quatre escales que s'ajuntaven formant una plataforma on hi havia la caixa sobre la qual es posava la figura de la Verge jacent que es guarda a la capella del Roser. Quatre columnes aguantaven un alt envelat que cobria tot el conjunt. L'ornaven amb nombrosos cossiols d'alfabeguera que omplien de perfum tot el temple. A la tarda es feia

l'última processó de l'any on es portava la imatge jacent amb una llitera, recorrent els mateixos carrers que la del Corpus.

Hortalisses i conserves. En aquesta època de l'any els horts produïen abundants hortalisses de les que no disposaven tot l'any i s'havia d'aprofitar tot el que fos possible. Per això se solien fer conserves caseres. Una molt habitual era la de tomàtigues. Es pelaven, es capolaven i es ficaven dins botelles de vidre que es tapaven amb taps de suro que escaldats amb aigua calenta permetien ficar-los al coll de les botelles amb un aparatet de fusta adequat. Es fermaven amb fil i es ficaven al forn per facilitar la conservació, podent així durant la resta de l'any fer ús d'aquest producte. A més, per disposar de tomàtigues la resta de l'any, es feien enfilalls de la especialitat "*De remallat*". També es confeccionaven confiturers de diverses fruites, sobretot de codonys i prunes.

MES DE SETEMBRE

Dia 8 d'aquest mes, diada de la Nativitat de la Verge, més popularment dita "*la Mare de Déu de Setembre*", es donaven per acabats els lloguers de les pastures, es a dir, finques arrendades per pasturar ovelles i cabres, sense que fos necessària que constàs en cap document. Era costum consuetudinari observat escrupolosament.

Una activitat important d'aquest mes era la recollida de les ametlles. Amb canyes i garrots d'espolsar, homes pujats damunt els arbres i des de terra, tomaven els fruits que recollien sobretot dones i al·lots protegits amb capells de palmes del sol que encara picava.. Portades a casa s'havien de pelar i després d'un cert temps perquè se sacassin, eren portades a can Joan *Tallades* que amb una renouera maquinota les encetava. Després a casa, posades damunt una post eren triades, es a dir separats el bessons de les closques, tasca normalment femenina. Les closques eren molt útils a l'hivern per donar calor tan a les xemeneies, estufes o brasers.

També hi havia homes, dones i al·lots que anaven a Lluçmajor on hi estaven tota la temporada per recollir ametlles a les extenses possessions que allà hi ha. Les més concorregudes pels mancorins eren sa Torre i sa Llapassa.

Seguidament era la recollida de la garroves. També eren tomades amb canyes i amb un ganxo especial de ferro a la punta d'una verga llarga. Era una

feina més lleugera que la de les ametlles i en menys manipulacions, ja que es portaven a la garrovera, que a les possessions era una habitació on es guardaven. Es calculava les que necessitarien per alimentar les bèsties de casa, i les restants en tenir ocasió simplement les ensacaven i venien.

Era costum ben observat que les ametlles i garroves que queien en terra d'algun veïnat, podien entrar dins la finca a recollir-les perquè no se solien collir de damunt l'arbre. En canvi per les olives i altres fruits que se solien collir a dalt de l'arbre no hi podien entrar.

Comença el curs escolar. A principis de setembre començava el curs escolar. A Mancor hi havia la classe de nins a un pis de la plaça de Baix que havia estat un casino, durant molts d'anys regida pel mestre D. Manuel Caballer. A la seva classe allò de què la lletra amb sang entra, es complia estrictament i es repetien garrotades a mansalva amb el que ell li deia "*La tranca*". Els passants per davant de l'escola no s'estranyaven si veien alumnes agenollats a la finestra balconera perquè era un càstig molt habitual que sofrien els seus alumnes. Els llibres bàsics d'estudi eren d'un autor que millorà molt els llibres de text, Miguel Porcel Riera i començaven amb el "*Grado Preparatorio*" seguien amb el "*Grado Elemental*" milloraven amb el "*Grado Medio*" i uns pocs, perquè molts ja havien abandonat l'escola, acabaven amb el "*Grado Superior*". Per aprendre les operacions aritmètiques empraven 26 llibretes, dites Dos+Uno, impreses a la impremta Duran, d'Inca, de l'autor Llorenç Maria Duran i Coli, un mestre represaliat a la Guerra Civil, fill de Miquel Duran i Saurina. Aquestes llibretes abraçaven les quatre regles, operacions en decimals i diversos graus de problemes.

Les nines anaven a l'escola a un pis d'una casa del carrer de Biniarroí, amb freqüent canvi de mestres que feia que no es seguís una pedagogia definida. A la plaça de Dalt hi havia l'escoleta de pàrvuls, també a un pis que compartien amb la seu de la Falange.

Les monges tenien una classe de pàrvuls amb nins i nines, i una solament d'al·lotes que, a més de les matèries pròpies de l'ensenyança primària, eren ensinistrades amb el que deien "*labores*", o sia brodar, cosir, filar, etc.

No es donava cap certificació que acreditàs els estudis rebuts, simplement quan els pares consideraven que ja sabien prou, els posaven a fer feina.

El lloc de Biniamar celebra la seva festa patronal de Santa Tecla, dia 23.

Degut a què era la darrera festa de la comarca i per la proximitat amb Mancor i Lloseta, eren molts els joves que hi anaven per ballar a les darreres verbenes de la temporada. Era molt popular anar-hi a sopar de botifarrons i que eren els primers que es feien en haver-se mitigat els calors de l'estiu, temps en què no es feien matances i no n'embotien. Con fos que de Lloseta també hi pujaven molts de joves, les festes tenien fama de ser una bona ocasió per l'encontre dels dos sexes.

MES D'OCTUBRE

Durant aquest mes, les madones de casa es trobaven ben dedicades a accelerar l'engreixada del porc que feia temps que alimentaven perquè s'acostava el temps de les matances. Bullien figues i moniatos que molien amb una màquina aposta quedant reduït a una pasta que mesclaven amb segó i farina d'ordi que els golafres animals menjaven àvidament. Augmentaven de pes de forma visible amb notòria satisfacció de les madones.

La proximitat de fires, sobretot les d'Inca i Lluçmajor, motivava que es recollissin olives verdes per dur a vendre. El homes dedicats a recollir-les duïen una taleca penjada al coll que es mantenia oberta gràcies a un cèrcol de tanyada d'ullastre, pujant damunt les oliveres centenàries. Per arribar a les branques més primes i evitar que es rompessin amb el seu pes, les fermaven amb una gruixada corda a la soca o a una branca més robusta. Era un treball de cert perill i es registrà alguna caiguda. En tenir la taleca plena depositaven les olives dins coves que de dos en dos amb un mul, eren portats a casa. Allà unes dones les posaven damunt una post i les triaven, es a dir, separaven les fulles i les olives defectuoses, deixant les millors per dur a vendre. Posades dins canastres, eren portades als mercats i a les fires, especialment les d'Inca i Lluçmajor on es venien a almuds i, si era més quantitat, a barcelles. A més en collien de negres i pansides. Una part era destinada al consum casolà ja que era un producte que no faltava mai a la taula a l'hora de menjar tan trencades, senceres o pansides.

La nit del dia 21, festa de Santa Úrsula, més coneguda com dia de les Verges, no hi faltava la celebració de serenates baix la finestra de les al·lotes admirades. El dia següent els cantors solien esser recompensats amb bunyols i vi dolç. Hi havia algunes al·lotes que volien fer broma als joves cantaires i posaven estopa dins els bunyols, originant situacions molt divertides,

però ningú solia prendre-ho malament.

Al voltant d'aquesta festa eren molts el mancorins que escodrinyaven el cel per descobrir si veien volar qualche tord. Era l'hora de preparar els filats i fer el coll per la temporada de caçar tords que era tradicional que acabàs per Sant Macià que llavors se celebrava dia 24 de febrer, ara se celebra dia 14 de març. Era la caça de tords amb filats una afecció que movia molta gent, sobretot els matins. Quant encara feia fosca, els caçadors anaven cap al coll esperant que cantassin els rupits per desplegar els filats. A les converses del dia, era molt freqüent comentar el nombre de tords caçats, i si no n'havien agafat cap, es deia que havien fet "*Pola*", o celebrar si havien aconseguit atrapar alguna cega, cosa que passava rarament. A més del matí es caçava amb filats als colls de gran dia i a l'horabaixa. També es caçaven tords amb lloses fetes amb pedres i amb un cuc per atreure l'animaló que alguns s'hi dedicaven intensament enviant les captures a comerços de queviures de Palma. Altra modalitat era a la pala que es feia de nit als arbres on els tords dormien, eren enlluernats amb un llum i morts amb un cop amb una pala de fusta. Posteriorment tant la modalitat amb lloses, com amb pala, foren prohibides.

Cada any solien venir des d'Albacete uns caçadors que al bosc de Massanel·la atrapaven marts i genetes atrets a les trampes de ferro amb esquer d'entranyes de conill. Es destinaven a aprofitar llurs pells. La seva activitat ocasionà que aquests vivèrrids i mustèlids pràcticament han desaparegut de la fauna mancorina.

MES DE NOVEMBRE

Festa de Tots Sants. El mes comença amb aquesta festa, seguida del dia dels difunts. A la primera la gent, com actualment, acudia al cementeri a portar flors a les seves tombes. Eren flors cultivades a casa, ja que la precària economia familiar no estava per despeses innecessàries. Les misses a la parròquia eren com un diumenge, però es notava més assistència. A la tarda es podien guanyar indulgències amb les estacions, però per cada una d'elles havien de sortir i tornar entrar, es veien sobretot dones, que sortien per un portelló que tenen les portes i entraven per l'altre. També es feien el que deien absoltes en que la gent agenollada fent un cercle, el capellà resava una oració i es donava una almoina. Durant tota la nit, a intervals d'una hora

més o menys, les campanes del campanar tocaven a mort, cosa que donava una sensació trista i tènica oir-les en el silenci nocturn.

El dia dels morts era feiner, però molta gent anava a missa molt prestet per després anar a fer feina cosa que facilitava el que en aquesta diada el capellans podien celebrar tres misses.

Alguns nins tenien la sort que, els seus pares o familiars, anassin a Inca durant aquesta diada o a dies anteriors i es poguessin passejar ufanosos pel poble amb un rosari de panellets dolços i fruita confitada, penjats al coll provocant l'enveja dels qui no en tenien.

Temps de matances. La llarga i fastigosa tasca d'engreixar el porc havia arribat al seu fi i era l'hora de les matances, dit així en plural. Quan el porc arribava a un pes d'unes 15 arroves, es a dir uns 150 quilos, ja es considerava adequat pel seu sacrifici. La madona de la casa ja s'havia preocupat de preparar-ho tot. A la botiga havia comprat les espècies (bastava dir el pes del porc i la botiguera ja tenia una tabla per saber la quantitat de cada espècie) la sal, el fil pels fermar els embotits, les galetes i l'aiguardent per refresc, els pots pel saïm ben nets, la post per treballar les matanceres, la caldera pels botifarrons i averies, la màquina de moldre a punt, així com tenir avisades les persones que havien d'ajudar. L'amo de la casa ja tenia preparades les falles fetes amb tiges de càrritx ben seques per secorrar el porc. Ben dematinet compareixia el matador amb la taula especial per aquest menester i la senalleta amb les eines adequades. Els solien matar en el corral de la casa, encara que no era estrany matar-los al carrer davant la casa. Els carrers de terra i pols absorbien l'aigua i la sang que deixava l'operació. A l'acte hi compareixia un empleat de l'Ajuntament amb un trípode i una romana per pesar el porc i omplia el rebut que acreditava que s'havia pagat la taxa que gravava la matança segons el seu pes. Després el matador anava escorxant l'animal i en acabar es menjaven unes galetes maries i es bevia un glop d'aiguardent i cobrava per la feina feta

La primera operació de les matanceres era fe nets amb llimona i taronja, els budells i altres òrgans que havien de contenir els diversos embotits en que transformarien del porc. Era una feina bruta i enutjosa. Les matanceres anaven separant les diferents parts del porc segons a què havien de ser destinades. La pesada feina de moldre la carn, era normalment feta per homes amb

màquines *Elma*. Després venia fondre el saïm, pastar la pasta dels botifarrons, les sobrassades i les averies. Per comprovar si estaven bé d'espècies, es fregia un poquet de cada pasta i la testaven donant la seva opinió sobre si hi faltava un poc més de cada espècie o si ja estava bé. Després venia omplir els botifarrons, les sobrassades i les averies, fermar-les i coure els botifarrons i averies a la caldera preparada damunt del foc. Després venia penjar els embotits a la perxa, salar la xulla, els ossos i els cuixots.

Pels menuts, era un dia de bauxa. Les nines es passejaven pel poble amb un davantal propi de les matanceres i unes castanyetes penjades a la cintura, en senyal que a ca seva feien matances. Un entreteniment propi dels nins era posar un ganxet de filferro a la cua del porc i penjar-la per la part de darrera a les persones majors provocant fortes rialles.

La diada acabava amb un bon sopar on es reunien familiars i amics, que solien acabar amb una cremada de rom. Era molt freqüent que durant el sopar els sobresaltassin el renou de tests romputs, era que es deia "*Fer bulla*", que consistia en què al·lots tiraven tests davant del portal de la casa on es feien matances al crit de "*Bulla!*" Fugint després corrent per no ser atrapats.

El dia següent era tasca de la madona preparar el que es deien "*Presents*", que duïen als familiars més pròxims i molts també a les monges, uns quants botifarrons i un trosset de xulla i llom.

No hi faltaven supersticions a les matances, com per exemple que les dones que tenien la regla no podien manipular el porc perquè la sobrassada tornava blanca. També es mirava que el dia de les matances no coincidís amb un girant de fase de la lluna perquè els botifarrons o avaries si estaven dins la caldera, es rebentaven tots.

MES DE DESEMBRE

La recollida d'oliva. En aquest mes la recollida d'olives ocupava una part important de la població. A algunes possessions, sobretot a Massanella, llogaven dones procedents de pobles del pla, com Sineu, Llubí, Vilafranca i altres, on passaven la temporada que durava aquesta tasca. Els era molt delitós, a més de la soldada, la quantitat d'oli que en acabar la temporada se'n portaven, ja que llavors era un producte molt apreciat sobretot en els pobles que no en produïen. Com que moltes eren jovenetes feia que els missatges de les possessions i joves del poble, anassin alçurats, anant a les nits i de dia

els festius, a passar el temps amb elles. Això no era costum de feia poc ja que, a l'any 1747 Montserrat Fontanet a la seva obra *Art de conró* ja advertia, dels inconvenients d'aquestes vetlades, a un senyor a qui donava consells de com conrear les seves finques, amb aquestes paraules: "*L'amo o senyor hi te poc net permetre aquestes vetlades, trui i renou porque el que en treu es que l'endemà tant elles com ells van enxotxats, vesa que els fa el xubec i per conseqüent en fan poc i de mala gana. Ells i elles a voltes en tenen que han d'anar a fer xep a xep a la caseta de fusta o dins la sacristia a veure el senyor vicari*".⁷ Es a dir, que s'havien de confessar i pitjor, casarse.

Abans de la recollida d'olives pròpiament dita, es recollia el que deien torró que eren les olives no madures que havien caigut i que donaven un oli no comestible però aprofitat pels llums d'oli o per fer sabó casolà.

El tragí que ocasionava la recollida d'olives era notori. Les dones que les collien, el majoral que les guardava, els traginers que amb ases i muls portaven amb sacs les olives a les tafones privades o industrials. En aquestes eren tirades dins uns graners numerats fins que n'hi hagués suficients per fer una o mes trullades. Cada trullada es feia amb unes 16 barcelles d'olives. Aquestes tafones treballaven dia i nit de dilluns a dissabte.

La venda d'olives i d'oli era una de les entrades més importants dels camperols, per això tenien pànic a allò que en deien "*Es cupo*". En aquells anys tota la producció d'oli i altres productes estaven intervinguts per la Comissaria de Abastecimientos y Transportes. Per això, quan l'esplet ja es notava, passaven per les finques olieres uns homes coneguts com els "*estimadors*" que mirant els arbres calculaven a ull la quantitat d'oli que produirien. Era fama que els amos els afalagaven amb regals per esser més indulgents per la quantitat perquè aquest oli, per obligació entregat, era pagat molt més barat que els que podien vendre als estraperlistes. Aquests solien passar pel poble de la manera més dissimulada possible per comprar-ne o canviar-ne per productes com sucre, arròs i altres. Una dona venia amb dues maletes amb el tren i cotxe de línia, altres venien amb bicicleta vestits com excursionistes fent servir les motxilles per portar-sen l'oli. La Guardia Civil feia alguna

⁷ FONTANET, Montserrat. *Art de Conró, Mallorca 1747*. El Gall Editor. Col·lecció Els Fitters, 2.

denúncia que no aturaven l'estraperlo, com així era conegut aquest tràfec, Tant era així que el Governador Civil destituí un president i dos membres de la gestora que regia l'Ajuntament de Mancor. Això durà fins a principis dels anys cinquanta. Les gelades de 1956 donaren un fort cop a la producció d'olives, però fou a l'any 1968 que aturaren llur activitat les tafones industrials.

En acabar la temporada, era usual que vengués una monja i dues o tres nines, totes vestides de color vermell fosquet, membres d'un asil de nines popularment conegut com *ses Vermelletes*. Amb dos homes de Mancor, sempre els mateixos, amb una gerra de metall anaven a les cases on produïen oli a demanar una caritat per a consum de les asilades.

Dia 13 de desembre és la festa de Santa Llúcia que tenia poca ressonància ja que tothom relacionava la santa amb la tercera festa de Pasqua en què se celebra el pancaritat. Es puja-



El 13 de desembre de 1948 la processó fou més solemne perquè, s'inaugurà i beneí la nova carretera.

va a peu i a partir de 1948 amb alguns cotxes, se celebrava una missa i en acabar es feia una petita processó sortint per la porta principal de la Capella donant la volta fins a l'entrada a l'hostatgeria, travessant el pati i entrant a la Capella per la porta lateral. Finalment es passava pel cambril a venerar l'estàtua de la santa. I això era tot.

El dia 21 de desembre se celebrava a Sineu la Fira de Sant Tomàs on hi solien acudir alguns mancorins a vendre murtons ja que a aquella vila era típic menjar fruits de les murteres dolces en aquesta festa.

Festes de Nadal. El que destacava del desembre eren les festes de Nadal. El primer que es notava que s'apropaven era la confecció de torró casolà. Quan es venia l'esplet d'ametlles, es deixava una porció per les festes de Nadal tan per fer torró com per menjar torrades, molt usuals en els àpats nadalencs. S'escaldaven els bessons crus, es molien, es mesclaven amb igual quantitat de sucre i altres detalls i es confeccionaven les coques amb neules.

Eren bastants els que tenien dècims de la loteria de Nadal, o mes bé participacions, ja que els dècims eren un poc cars per l'economia de llavors. Amb il·lusió esperaven aconseguir "*Sa grossa*" o altres premis en metàl·lic.

El centre de la festa era la missa de la nit de Nadal dita "*Ses Matines*". Degut a què la funció començava prop de mitjanit i en aquells dies prest ja era fosc i encara no hi havia televisió, es feia molt llarga l'espera, per això es reunien familiars i amics el que deien "*Vetllar Matines*", es a dir, passar el temps vora el foc o més corrent a una camilla, jugant a cartes, a loteria, contant romanços, esperant que les campanes anunciassin el començament de la litúrgia. L'església estava adornada amb neules primorosament calades que penjaven de les llànties de les capelles. Al salomó central hi penjava un enfilall de neules sense calar, unes més grosses i altres més petites que indicaven les setmanes i dies que faltaven pel començament de la Quaresma. Abans de començar la missa pròpiament dita, era el punt culminant de la nit: els cant de la Sibila, sempre a càrrec d'un nin amb bona veu. La gent escoltava amb emoció aquella terrible descripció de la fi del temps que a força d'escoltar-la cada any, assimilaven amb l'esperit nadalenc. Posteriorment s'hi afegí el cant de l'Àngel que anunciava la bona nova als pastors, cantat en llengua castellana. A la sortida eren molts que prenien xocolata amb ensaïmades i testaven el torró que havien fet.

El dia de Nadal el dinar era un motiu de reunió de les famílies amb els pares i avis. Els plats més comuns eren la porcella rostida i els escaldums de pollastre o indiots. A la taula s'hi estava fins que moltes vegades s'havia d'encendre el llum.

Dia de Sant Esteve. L'endemà de Nadal és la festa de Sant Esteve, dita "*Sa segona festa de Nadal*", era costum anar a dinar a casa dels pares del membre de la parella matrimonial on no hi havien anat el dia abans.

Eren uns dies que se solien visitar altres familiars i amics per donar-los els molts d'anys i desitjar-los bones festes.

Quasi a cada casa es comprava el calendari per l'any vinent, dit popularment "*Es Parenòstic*" per saber en quin dia caurien les festes, les fases de la lluna, cosa que era molt important perquè es mirava molt si era la lluna apropiada per a cada una de les tasques agrícoles i també per altres coses. La lluna era molt important per a la pagesia. A més duïen altres consells útils.

L'última diada de l'any era el dia dels Innocents en què solien enganar amics i coneguts amb bromes innocents que solien esser preses amb humor, encara que no per tothom. I aquí acabava l'any vell i estaven a l'espera del any nou.

Bibliografia

AMADES, Joan. *Costumari Català. El curs de l'any*. Salvat Editores S. A. Quarta edició. Barcelona 2003. (5 volums)

AAV. Calendari de festes de les Illes Balears i Pitiüses. Editorial Alta Fulla. Barcelona 1992.

AAVV. *Resplendor de la Festa. Màgia i misteri de les festes antigues*. IEB, Conselleria d'Educació i Cultura. Taller gràfic Ramon. Palma 2006.

BONAFÈ ALORDA, Miquel. *Representació dels Reis a la plaça de la Concòrdia*. Document inèdit. Mancor 1944

ESTARELLES PASCUAL, Andreu. *L'essència de Mallorca*. Artígraf Balear. Palma 1985

FIOL MATEU, Gabriel. *Mancor, Massanella, Biniarroi, Biniatzent. Notícies històriques 1230-1600*. Segona edició. Gràfiques Rubines. Binissalem (Mallorca) 2019

FIOL MATEU, Gabriel. *Mancor, Massanella, Biniarroi, Biniatzent. Notícies històriques 1601-1800*. Impremta Politècnica. Palma. 2002.

FIOL MATEU, Gabriel. *Mancor, Massanella, Biniarroi, Biniatzent. Notícies històriques 1801-2000*. Impremta Politècnica. Palma. 2005.

FONTANET, Montserrat. *Art de Conró, Mallorca 1747*. El Gall Editor. Col·lecció Els Fiders, 2.

GALMÉS RIERA, Antoni. *Cultura popular mallorquina*. Editorial Taller Gràfic Ramon. Palma 1982.

GARAU I AMORÓS, Guillem. *A foravila antany. Artà Mallorca 1980-2015*. El Tall editorial. Palma 2015.

GINARD, Rafel. *Calendari Folklòric de Mallorca. Tardor*. Saïm Edicions i Fundació Mallorca Literària. 2020

GINARD, Rafel. *Calendari Folklòric de Mallorca. Estiu*. Saïm Edicions i Fundació Mallorca Literària. 2021

GINARD, Rafel. *Calendari Folklòric de Mallorca. Hivern*. Saïm Edicions i Fundació Mallorca Literària. 2022

GINARD, Rafel. *Calendari Folklòric de Mallorca. Primavera*. Saïm Edicions i Fundació Mallorca Literària. 2022

GUAL MORA, Jaume. *Gent de ca nostra. Mancor de la Vall. Homes i dones que han fet poble*. Edicions Documenta Balear. Palma 2010.

JANER MANILA, Gabriel. *Les festes llunyanes. Tradició i llegenda dels mallorquins*. J. J. De Olañeta, Editor. Palma. 1999

RIPOLL POU, Bartomeu. *Les festes patronals a la postguerra (Mancor, 1940-1955)*, Revista Montaura, núm. 108, pàgs. 16-18

Mancor, el nom i la història

Mateu Morro Marcé

Situació de Mancor de la Vall

Ramon Rosselló i Jaume Albertí, atenent la documentació del segle XIII, arriben a la conclusió que l'alqueria *Mancor*, en època islàmica ja tenia una provada entitat, com a mínim com a cohesionadora dels pagesos i pastors que es trobaven repartits per les diferents explotacions agropecuàries (ROSSELLÓ i ALBERTÍ, 2003). El nucli antic de la vila de Mancor de la Vall correspon a l'antiga alqueria de *Mancor* i al seu voltant es troben els barris que són resultat de l'expansió moderna, del segle XVIII al segle XX (com sa Vileta, Turixant, es Colomer, ses Planes, s'Ametlerar o s'Hort de Son Simó). La vila es troba en una ubicació singular, a l'ampit del puig de Santa Llúcia, de 347,92 metres al seu punt més alt. La pronúncia del nom de la vila és /mən'kə/ i els habitants de *Mancor* són coneguts com *mancorins*.

Primera documentació

1230 “*Mancor*” (ROSSELLÓ i ALBERTÍ, 2003, 27).

1267 “*Mancor*, 10 jovades e es del Senyor Rey, e donala an R. Lay.” en el còdex català del Llibre del Repartiment (SOTO, 1984, 54).

1267 “*Manchor* X jo.” en el còdex català del Llibre del Repartiment (SOTO, 1984, 149).

1361 “et op. Sante Lucie de *Mancor* decem solidos.” (FIOL, 1994, 25).

1370 “item capell Ste. Lucie de *Mancor* duos solidos.” (FIOL, 1994, 26).

1390 “Ste. Lucie de *Mancor* sex solidos.” (FIOL, 1994, 26).

La forma *Manchor* s'ha d'interpretar sols com una variant ortogràfica de *Mancor*, amb l'ús del dígraf *ch* per representar el fonema /k/. Al llarg de la història l'oscil·lació *Mancor*/*Manchor* representa la mateixa pronunciació, que és la que ha arribat fins avui.

Etimologia

En entrar a l'estudi de l'etimologia de *Mancor* topam amb la possible identitat amb *Manacor*. Hi ha estudiosos que la donen per segura i altres no

hi creuen, però per avançar en la comprensió de l'origen de *Mancor* hem de prendre en consideració per força algunes coses que s'han escrit sobre l'etimologia de *Manacor* o sobre la de *Mancor* i *Manacor* a la vegada.

Va ser Francesc de Borja Moll el primer que va pensar que *Manacor* podia ser una forma de genitiu plural de MONACHUS-MONACHORUM 'monjo'. Moll recordava també la coincidència amb el topònim italià de *Mannacora*, a la Pulla. De fet, a la butlla del Papa Inocenci IV el nom de *Manacor* apareix com *Monachor* (ONOMASTICON I, 1989, p. 196). Aquesta interpretació compta amb el reforç de l'existència de les formes italianes *Mònaca* (Troghi, Rignano sull'Arno, Florència); *Monicòro* (Vaggio, Reggello, Florència) –que l'any 1083 es documenta com *Monacorum*– i *Monacale* (S. Piero a Sieve, Florència). A tots aquests topònims Pellegrini els fa venir de MONACHUS 'monjo, solitari, anacoreta' (llatí vulgar MONICUS, llatí tardà MONACHOS 'anacoreta, frare'), que ha donat l'italià *monaco* 'monjo'. Les formes llatines vendrien del grec *monachos* 'únic, sol, solitari', derivat de *monos* 'un, u, sol'. MONACHORUM seria doncs 'pertinença, poder dels monjos' (PELLEGRINI, 2008, p. 224). A aquests topònims hi hem d'afegir *Punta Manaccora* a San Menaio, a la Pulla i *Monacore* a Còrsega, en el municipi de Zévaco. Aquest rossegall de topònims semblants als nostres a àrees geogràfiques de nul·la influència àrab, és un argument en contra de les interpretacions de *Mancor* i *Manacor* a través de l'àrab o el berber.

No es pot descartar que el turó rocallós que esmenta Gabriel Fiol (FIOL, 1994, p. 11), situat entre les alqueries de *Mancor* i Biniarroi, on s'hi ubicà la capella de Santa Llúcia des de tot just conquerida Mallorca, en el segle XIII, hagués aixoplugat un cenobi o edifici monacal en temps més reculats, anteriors a la dominació islàmica. Des d'aquest punt de vista, l'àrea que a l'actualitat ocupa la vila de *Mancor* estaria lligada a aquest centre religiós que li hauria legat el nom MONACHORUM 'dels monjos', en un sentit com 'puig dels monjos', 'turó dels monjos', 'alqueria dels monjos', 'domini dels monjos' o qualsevol altre de consemblant.

Per arribar de MONACHORUM a Mancor, hi va haver primer una assimilació vocàlica MONACHORUM>MANACHORUM, i posteriorment una sincopa de la segona vocal MANACHORUM>MANCHORUM (com a veremar>vermar). El nom de l'altre municipi mallorquí, *Manacor*, hauria

romà a la primera fase. El pas de *Monacor* a *Manacor* i després a *Mancor* és coherent lingüísticament i, a més, és útil des del punt de vista de la significació, ja que permet diferenciar el noms dels dos municipis.

La reflexió històrica que podem fer si seguim el fil de topònims semblants a *Mancor* a l'àmbit romànic més proper, és que es fa visible una clara vinculació cap a l'orient, cap a Còrsega i la península itàlica. Per explicar aquesta relació cal tenir en compte la llarga pertinença de les Illes Balears a Roma, però sobretot el període comprès entre la dominació bizantina de 534 i la conquesta musulmana de 902-903, que defineix quatre segles d'intensos contactes amb la cristiandat oriental i del nord d'Àfrica. Recordem, sols a tall d'exemple, les diverses basíliques cristianes datades en aquests segles i de manifesta influència oriental i nord-africana (Cas Frares, Son Peretó, Sa Carrotja, Fornells, Torelló, etc.).

Hi ha més exemples toponímics d'aquesta relació amb el món bizantí. Un del casos més significatius és el d'Escorca (Escorca prop de Lluc, Escorca de Llucmajor i Escorques –antigament Escorca– de Mancor), probablement procedent del llatí vulgar *SKULKA 'lloc de guaita, d'atalaia', relacionat amb el germànic SKULKAN, mot que va passar al toscà antic scolca i al sard antic iskolka, per via bizantina (ONOMASTICON I, 1989, p. 128-130; PÉREZ OROZCO, 2015, p. 617). En la història de les Balears hi ha 657 anys de permanència dins l'Imperi Romà d'Occident i 368 anys dins l'Imperi Romà d'Orient (un total de 1.025 anys de romanitat), però la relació amb Bizanci (que incloïa Còrsega, Sardenya, Sicília i part de la península itàlica) és la immediatament anterior a la conquesta musulmana.

Bernadí Mateu digué que el topònim *Mancor* derivava de *Mons Tauri*, paraules llatines que signifiquen 'muntanya del toro' i que amb el temps es va corrompre de *Muntaura* fins *Mancor*. (MATEU, 1924), però aquesta evolució no és possible, ni Montauire és el mateix que *Mancor*.

Antoni Maria Alcover digué que era un mot àrab *Mankór* 'picada amb el bec, cosa picada amb el bec', derivat de *mankár* 'bec', tot i que *Mankór* voldria dir 'usurpat, cosa que un s'apodera contra dret' (ALCOVER BOLLETÍ, 1925-26, p. 172), tanmateix són mots que no tenen un sentit que sigui avinent per a *Mancor* o *Manacor*.

Miquel Barceló (BARCELÓ, 1978, 240) va escriure que hi podria haver relació etimològica entre els dos noms de termes municipal (*Mancor* i

Manacor) i que podrien estar relacionats amb l'alqueria de *Mancorme Abeniara*, documentada el maig de 1253 (ROSSELLÓ, 1972) i amb el rafal *Abemenicor* que figura en el *Memoriale divisionis* d'Eivissa (MARÍ, 1976, p. 76).

El 1985 Miquel Barceló tornà sobre el tema (BARCELÓ, 1985, p. 35-36) dient que creia «haver trobat una forma anàloga al M.n.qur del Repartiment a les anomenades *Memòries* d'Abu Bakr b.'Ali al.Sanhaji, també conegut per al-Baidhak, a un dels itineraris de campanya fets per 'Abd al-Mu'min, a la zona de Todga, s'esmenta que uns Ait 'Ali u Sukkur u Mankur es sotmetien als almohades. L'oscil·lació entre la *raf* i la *gaf* no és obstacle per a la identitat de la forma. Ait és el plural de *u* (fill), que normalment introdueix etnonímies com el seu equivalent àrab *beni*. Això vol dir que aquests Ait 'Ali en darrer terme estableixen la seva provinença d'un ancestre Mankur. És un col·lectiu el que deriva de Mankur a través de Sukkur i no un personatge anomenat 'Ali.» (BARCELÓ, 1985, p. 36). El 2007, Rosselló Bordoy (ROSSELLÓ, 2007, p.137) digué que no es podia desatendre la proposta de Barceló de què el topònim *Mancor* o *Manchor* es pugui relacionar també amb el de *Manacor* recollit a la Remembrança, com a nom de persona, amb un possible origen berber. Però no hi ha cap documentació de l'existència d'aquests berbers, ni de què hagin originat topònims, ni a Mallorca ni a cap altra banda.

El 1984, Galmés de Fuentes proposà per *Manacor* l'etimologia àrab *bina qur*: *Benacor*>*Banacor*>*Manacor* (GALMÉS, 1984), molt forçada. En canvi per *Mancor* sostingué una explicació romànica o mossàrab, però no n'explicà l'etimologia (GALMÉS, 2004, p. 20).

Joan Coromines i Josep Mascaró, el 1989, tornaren posar sobre la taula per *Manacor* l'etimologia mossàrab VILLA MONACHORUM 'alqueria dels monjos' (ONOMASTICON I, 1989, p. 197). En canvi, *Mancor* podria ser un participi passiu aràbic. Potser *manqûr* '(lloc) enfondit, excavat'. Alhora deien que «Manqûr consta també com a nom de persona, epítet tret de l'àrab comú naqar 'batre, donar cops, gratar, fer sonar el tambor, excavar') i pensava que la coincidència entre *Manacor* i *Mancor* era secundària. (ONOMASTICON I, 1989, 196-199).

El 1996 Coromines rectificà aquestes consideracions i considerà falsos els fonaments de l'etimologia de MONACHORUM pensant que era incert

l'italià *Manaccore* (ja hem vist que és ben cert pel que fa a la Pulla i que, a més a més, hi ha formes semblants a Florència i Còrsega). Les etimologies aràbigues que proposa, totes molt forçades i sense un sentit gaire clar, són a partir d'una alqueria del districte de Montueri *Abenimonacal*, que interpreta com *Aben Umm an-naqqal* 'fill de la mare del veloç'. Segons Coromines *Ummannaqal* sonaria semblant a *Manacor*, cosa que no consona gens ni mica amb la forma documentada *Abenimonacal*. Reforça la seva suposició considerant que *Abemenicor* que apareix en el Repartiment d'Eivissa seria *Abu-‘umm-än-niqqor* 'pare de la mare de -al-nicor'. Si a les formes simples *umm an-naqqal* i *umm-an-niqqor* se'ls lleva la vocal inicial *u*, quedaria *Mannaqar* i *Menicor*. Però aquestes etimologies (*Abenimonacal* i *Abemenicor*) es refereixen a indrets diferents als ocupats per *Manacor* i *Mancor*, no està clara la seva relació amb els nostres topònims, les evolucions fonètiques grinyolen de per tot i no tenen lògica des del punt de vista del significat (ONOMASTICON V, 1996, 160-161).

Per últim, en aquesta sèrie de propostes hem de fer constar la de Santiago Pérez Orozco que proposa un paleobalear **man.ik-ór*, però no diu d'on treu aquest mot ni què podria significar (PÉREZ OROZCO, 2015).

Les diverses propostes són tan forçades i mancades de sentit que ens duen a concloure que *Mancor* i *Manacor* són pervivències del llatí vulgar MONACHORUM 'dels monjos', amb un procés fonètic coherent (Monacor>Manacor>Mancor) i amb una explicació vinculada a l'existència d'un monestir o centre religiós en els voltants immediats d'aquests dos nuclis de poblament. Els topònims, d'altra banda, tenen una vinculació itàlica (Còrsega, la Pulla, Florència) que s'explica per l'existència d'un llarg període de relació de les Balears amb l'Imperi Romà d'Orient (Bizanci).

Bibliografia

ALCOVER, Antoni Maria. Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana. Tom, XIV. Ciutat de Mallorca: Estampa de Mossèn Alcover, p. 172.

BARCELÓ, Miquel. Sobre la divisió administrativa de Mayurqa. BSAL 828-829 (1978) 238-245.

BARCELÓ, Miquel. Un topònim berber més: Manqur. Manqur> Mancor, Manacor. BSAL 41(1985) 35-36

BARCELÓ, Miquel i KIRCHNER, Helena. *Terra de Falanis. Felanitx quan no ho era*. Palma: Ajuntament de Felanitx i Universitat de les Illes Balears, 1995.

Códex català del Llibre del Repartiment de Mallorca. Edició a cura de Ricard Soto i Company. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear, 1984.- (Fonts Documentals del Regne de Mallorca; 1).

COROMINES, Joan; MASCARÓ PASSARIUS, J. *Onomasticon Cataloniae*. Vol. I. Curial: Barcelona, 1989.

COROMINES, Joan. *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial / La Caixa, 1989-1997. 8 vol. Amb la col·laboració de Max Cahner, Joan Ferrer, Josep Giner, Joseph Gulsoy, Josep Mascaró, Philip D. Rasico i Xavier Terrado. (Volum V, 1996).

FIOL MATEU, Gabriel. *Oratori de Santa Llúcia de Mancor de la Vall (Notícies històriques)*. Mancor de la Vall: Ajuntament de Mancor de la Vall, 1994.

FIOL MATEU, Gabriel. *Onomàstica de Mancor de la Vall*. Mancor: Ajuntament de Mancor de la Vall, 2021.

GALMÉS DE FUENTES, Álvaro. Etimología árabe del topónimo *Manacor* (Mallorca). A: Miscel·lània Sanchis Guarner, Vol. I. València, 1984. P. 125-129.

GALMÉS DE FUENTES, Álvaro. Sobre toponimia mozàrabe balear. *Anaquel de Estudios Árabes* III (1992) 303-319.

GALMÉS DE FUENTES, Álvaro. La toponímia mozàrabe balear. *Revista de Filologia Románica* 21 (2004) 9-79.

MARÍ CARDONA, J. *La conquesta catalana de 1235*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs, 1976.- ("Illes Pitiüses"; 1). , p. 76

MATEU, Bernardino. *Historia del pueblo de Mancor*. Palma: Establecimiento Tipográfico de La Esperanza, 1914.

PELLEGRINI, Giovan Battista. *Toponomastica italiana*. Milano: Editore Ulrico Hoepli, 2008.

PÉREZ OROZCO, Santiago. *La lengua de los baleáricos*. Tesi doctoral. UNED, 2015.

ROSSELLÓ, Ramon. *Felanitx a mitjan segle XIII*. Felanitx, 1972.

ROSSELLÓ, Ramon; ALBERTÍ, Jaume. *Història de Selva*. Selva: Ajuntament de Selva, 2003.

ROSSELLÓ BORDOY, Guillem. *Mallorca musulmana*. Palma: Universitat de les Illes Balears; 2007.

El fons fotogràfic de Gabriel Fiol i Mateu. Una proposta de sistematització.

Júlia Maria Muñoz Cabrera

Contingut

1. Resum.
2. Introducció.
3. Breu història de l'Arxiu Municipal de Mancor de la Vall.
4. Gabriel Fiol i Mateu.
5. Estat de la qüestió del fons fotogràfic. Preservació i digitalització.
6. Proposta de catalogació i conservació.
7. Conclusions.
8. Referències.

1. Resum.

Part del patrimoni documental està relacionat amb el material fotogràfic. El Pla Nacional de Conservació del Patrimoni Fotogràfic de 2015 inclou la necessitat d'investigar-lo, conservar-lo i difondre'l. Realitzar un projecte de gestió d'un fons fotogràfic sempre és un repte, independentment de l'abast del fons i les seves característiques. L'objecte d'estudi és el fons fotogràfic de Gabriel Fiol i Mateu, dipositat a l'arxiu municipal de Mancor de la Vall. La motivació de la recerca és inventariar-lo i posar-lo en valor. Per a això, s'han seleccionat les fotografies i s'ha realitzat un tractament documental.

El treball que es presenta és una proposta per a la selecció, inventariat i catalogació del fons fotogràfic de Gabriel Fiol i Mateu (Mancor de la Vall, 1938), historiador involucrat en la toponímia i història del seu poble natal. Es tracta d'un fons públic custodiat a l'arxiu municipal de Mancor de la Vall després de la seva donació el 2011. Està compost per unes 3.000 fotografies i un fons documental on destaquen fullets, butlletins i periòdics relacionats amb el desenvolupament d'aquest poble del Raiguer.

El municipi tenia un total de cent documents fotogràfics sense inventariar ni catalogar i, amb la donació del fons a l'Ajuntament de Mancor de la Vall, la documentació es va triplicar. Aquest estudi emergeix de la necessitat de

classificació documental. L'objectiu a curt termini és inventariar el fons, posar-lo en valor i donar-lo a conèixer. A llarg termini, es preveuen les tasques de catalogació i conservació del patrimoni fotogràfic, així com destacar la figura de l'arxiver.

La metodologia comença amb la consulta de bibliografia específica sobre patrimoni fotogràfic (Argerich, 2004; Boadas et al., 2001) i la creació d'un inventari de la documentació fotogràfica. Seguidament, s'ha avaluat si cada document ha de tenir-se en compte, s'ha catalogat i s'ha realitzat un condicionament del fons dins del context arxivístic per a fer que sigui accessible per a la comunitat. Quant a la descripció general del fons, s'han seguit les normes ISAD (G) i NEDA per a identificar i explicar el contingut i context de la documentació.

Paral·lelament, s'ha investigat el contingut del fons a través d'entrevistes amb Gabriel Fiol, en les quals s'ha obtingut informació sobre la procedència, representació de temàtiques populars i cronologia d'un poble. El resultat és una proposta que pretén donar valor al sentit de protecció del patrimoni i fomentar la seva difusió.

2. Introducció.

El començament d'un projecte de gestió d'un fons fotogràfic sempre és un repte depenent de l'abast del fons i les seves característiques. L'anàlisi del fons fotogràfic de Gabriel Fiol i Mateu s'ha caracteritzat per un pla de descripció on s'ha identificat el fons arxivístic, els serveis que ofereix i els usuaris. S'ha aconseguit gràcies a normatives arxivístiques com ISAD (G). Alhora s'ha volgut crear un focus de difusió per a donar-li continuïtat a l'arxiu fotogràfic.

El productor del fons Gabriel Fiol i Mateu va néixer el 1938 a Mancor de la Vall. La seva professió durant vint anys va ser a una fàbrica de calçat i els següents setze anys es va dedicar a la consergeria d'un institut d'educació secundària. Transversalment va ser activista polític i regidor a l'ajuntament de Mancor de la Vall. L'origen de la recopilació i creació d'aquest fons per part del productor va tenir el seu origen l'any 1953. La comissió gestora del municipi va inaugurar la plaça de l'ajuntament el 24 de juny i en aquesta inauguració es van fer unes fotografies. Després d'uns mesos d'aquesta inauguració, l'exèrcit franquista va empresonar la persona que va fer

aquestes fotografies i Gabriel Fiol, per por de la pèrdua d'aquestes instantànies, va demanar que les hi donessin per a la seva conservació. Així va ser com li va sorgir la idea de recopilar una memòria gràfica dels actes o esdeveniments popular. També realitzava fotografies de les obres públiques del poble per a observar l'abans, el durant i el després d'aquestes obres. Les fotografies són el reflex d'inauguracions, festes, processons, etc. També s'ha dedicat a la recerca de fotos dels habitants del poble i a recopilar-les per a participar en la història gràcies a aquestes fotografies populars. En general, el fons és un conjunt de fotografies pròpies de Gabriel Fiol més les fotografies recopilades durant tots aquests anys amb l'objectiu de compilar la memòria gràfica del poble.

3. Breu història de l'Arxiu Municipal de Mancor de la Vall.

Per a contextualitzar la història de l'arxiu, i per tant el fons, cal situar-lo geogràficament. Mancor de la Vall, és un municipi de la comarca del Raiguer, que limita amb Selva, Lloseta, Alaró i Escorca, de l'illa de Mallorca, a les Illes Balears. Segons les dades demogràfiques de l'INE de l'any 2020, té una població de 1528 habitants. El 1925 s'independitza del poble de Selva i l'ajuntament comença a generar documentació pròpia. És llavors quan es crea l'Arxiu municipal, on es conserven fons propis generats per l'ajuntament, però també fons d'arxius particulars, com el fons fotogràfic de Gabriel Fiol i Mateu. Les col·leccions fotogràfiques d'arxius municipals són freqüents ja que determinen la història del poble i poden mostrar el desenvolupament del municipi en imatges, així com festes populars i vestimentes de l'època amb un desenvolupament complementari respecte a la resta dels documents del fons.

Aprofundint dins de la documentació de l'arxiu, cercant la seva història, es varen trobar diferents documents relacionats amb la primera consciència que es va tenir d'arxiu a Mancor de la Vall. Exactament va ser el 27 d'abril de 1945, on deia:

“La documentación existente en el archivo municipal de este ayuntamiento, data solamente desde el año 1925, fecha de la creación del nuevo municipio; y no existiendo documento alguno anterior a dicha fecha, ha de ser considerado, en la sola aceptación de archivo administrativo”.

La següent data a tenir en compte en la història d'aquest arxiu municipal és el 9 de juliol de 1984; el Consell Insular de Mallorca va realitzar una enquesta destinada a conèixer la situació actual dels arxius i biblioteques municipals. Podem treure diferents conclusions de l'enquesta:

- No hi havia una persona encarregada de l'arxiu.
- La divisió en sèries de l'arxiu consistia en: govern municipal, hisenda municipal, llicència d'obres i padrons d'habitants.
- Hi havia un total de 30 metres lineals de documents conservats.
- Hi havia taula per a arxivers i investigadors.
- Faltaven deshumidificadors i control d'insectes.
- Els materials per a la conservació de documents eren lligalls i capsos.
- El sistema de classificació documental estava pendent de fer.
- No estava obert al públic.
- L'ajuntament es prestava a donar 25.000 pessetes per a la seva ordenació.

L'any 1990, dins del pla d'organització d'arxius municipals del Consell Insular de Mallorca varen fer un inventari provisional de l'arxiu municipal de Mancor de la Vall, però no es va arribar a publicar. I una vegada que es va fer aquest inventari l'arxivera, Catalina Llabrés, va sol·licitar assessorament per a crear el quadre de classificació amb la seqüència d'organitzar l'arxiu. Finalment, el 30 de maig de 2017, el Departament de Cultura, Patrimoni i Esports del Consell de Mallorca va realitzar un report de coneixement de la situació del moment de l'arxiu. Aquest informe va ser conduït per Miguel Gil Cuenca, cap de la unitat de la xarxa d'arxius d'informació i difusió i es va concloure que la documentació dels anys 1990 i 1991 estava ben ordenada, però no la resta del fons arxivístic. L'ajuntament genera constantment documentació i s'han anat acumulant i desordenant, per la qual cosa necessita actuació tècnica. Es va dictar que l'arxiu hauria de tenir les instal·lacions per a la custòdia i pensar a tenir espai suficient per al creixement ascendent de la documentació. En conseqüència, el Consell de Mallorca va dictar que les instal·lacions han de complir condicions de salubritat i higiene amb la finalitat de conservar aquesta documentació en bon estat. Novament, l'arxivera Catalina Llabrés, demana ajuda tècnica al Consell de Mallorca. Finalment, l'any 2022, gràcies al suport de la Universitat de les Illes Balears i a la subvenció del Consell s'ha realitzat un inventari i un quadre de classificació de la documentació més prioritària de

l'arxiu. Alhora s'han fet tasques de digitalització d'actes i del amillament de Selva. Tot està en accés obert en la web d'arxius històrics de la Universitat dels Illes Balears.

4. Gabriel Fiol i Mateu

El productor del fons, Gabriel Fiol i Mateu és un historiador que ha dedicat tota la seva vida a investigar la història local i la toponímia de Mancor de la Vall. Durant gran part de la seva vida, va anar recopilant i creant aquesta col·lecció fotogràfica. Fiol per por de la pèrdua d'instantànies, va compilar part de la memòria gràfica del poble. Al mateix temps anava demanant fotografies a la comunitat per a la seva preservació i estudis genealògics. Així va sorgir la idea de recopilar actes o esdeveniments populars del poble per a observar l'abans, durant i després d'aquests.

Una de les formes d'ingrés principals de fons de qualsevol institució és la donació. L'any 2011, Gabriel Fiol i Mateu va donar el seu fons fotogràfic documental a l'ajuntament de Mancor de la Vall. Segons Boadas (2001), “el fet de tenir un bé, no vol dir que sigui lliure d'ús, està subjecte a l'autor i a la seva autorització corresponent”. En el Ple de l'Ajuntament de Mancor de la Vall del dia 31 d'octubre de 2011, el punt tretze de l'ordre del dia fa referència al senyor Gabriel Fiol i Mateu com a donant dels seus fons fotogràfics i documentals. Aquests fons els dona a l'ajuntament. En la seva instància, del dia 26 d'octubre de 2011, exposa “en el curs de la meua vida he reunit un fons fotogràfic i documental relatiu a Mancor com a preparació dels llibres que he escrit i que, encara modestos, tenen un cert valor per a la nostra història i que crec que seria bo per als futurs investigadors que puguin ser consultats, per tot això, suplic que siguin acceptats per aquest ajuntament i col·locats com a la biblioteca com en l'arxiu municipal, allà on es cregui més convenient, i lloc a l'abast de tots”.

A l'Arxiu Municipal de Mancor de la Vall Hi ha al voltant d'un total de 100 documents fotogràfics encara sense catalogar. En 2011, en efectuar-se la donació, l'Arxiu gairebé va triplicar el seu fons fotogràfic. El fons de Gabriel Fiol i Mateu, té al voltant de 3.000 fotografies, entre les que destaquen les de la gent del poble, de les festes, de llocs de Mancor, etc. Dins d'aquestes 3.000 fotografies cal destacar que 500 són del Club Esportiu Montaura. Alhora, a part del fons fotogràfic, hi ha un fons documental que

va donar al mateix temps amb documents com a programes de festes, fullets, butlletins i periòdics relacionats amb Mancor de la Vall, llibres del consell i resolucions de l'Església de Sant Joan de Mancor, etc. El més curiós són la donació de tres fitxers de cartó amb fitxes referencials sobre història, places i carrers, bibliografia, sobrenoms de la gent del municipi i noms de llocs.



Figura 1. Fons Gabriel Fiol a l'arxiu. Font: elaboració pròpia

5.- Estat de la qüestió del fons fotogràfic. Oreservació i digitalització

Només s'ha arribat a inventariar 1.148 fotografies del voltant de les 3.000 unitats fotogràfiques existents. La distribució de les fotografies del fons de Gabriel Fiol i Mateu estan organitzades en capsos i a l'interior de cadascuna hi ha entre una i dues carpetes. Dins de cada carpeta hi ha una cartolina de mida A4, generalment són de color groc o rosa, en què es hi ha les fotografies adherides i, davall cada fotografia, sol haver-hi un text escrit de l'autor amb pinzellades històriques de la fotografia o fins i tot noms i sobrenoms de les persones que apareixen a cada fotografia. Cada imatge conformava l'esdevenir històric, polític, social i urbà del municipi. Per això, la disposició d'elements que afegixin informació al fons és essencial per al

caràcter d'una col·lecció fotogràfica. Gràcies a aquesta informació extra es poden extreure dades rellevants de cada època del poble. Aquesta informació textual és essencial per a basar el procés d'identificació de la imatge.

Cal dir que el productor del fons, Gabriel Fiol, va deixar un inventari escrit a bolígraf de gairebé tots els fons fotogràfics, encara que no van ser inventariats tots. Aquest inventari del productor es divideix pels anys i per numeració en les capses començant per l'1 fins al final. Aquesta divisió ha servit per a classificar el fons en sèries, subseries i unitats documentals.

De la sèrie 1 i les dues subseries que inclou s'ha realitzat un inventari específic.

L'inventari s'ha basat, segons Boadas (2001), en la proposta del Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI), incloent, alguns paràmetres i afegint uns altres:

- Nombre de registre (Catalogació ISAD (G).
- Nombre de registre del productor (Catalogació Biel Fiol).
- Tipus d'ingrés (donació).
- Data d'ingrés.
- Procedència (Gabriel Fiol Mateu).
- Descripció (resum del contingut).
- Tipus de document / unitats (positius o negatius. En cas de positius si es tracta de fotografia sobre paper, mesures ex: 18 x 24 cm.
- Drets (inexistents).
- Nou fons o col·lecció.
- Tipus de fons (fons personal).

A causa de la repetició d'alguns camps de l'inventari, al final, només es va afegir:

- Nombre de registre (Catalogació ISAD (G)
- Nombre de registre del productor (Catalogació Biel Fiol)
- Data de la unitat documental
- Títol
- Descripció
- Tipologia documental
- Mesures (alt per ample en cm).

La conservació del material fotogràfic és una tasca que s'ha de tenir en compte atès que és una de les funcions més importants de l'arxiver. Segons de Cia. i Arillo (1999), un professional que és capaç de detectar l'estat físic de les fotografies, a més de l'ús de tractaments de restauració i prevenir desastres amb vista al fet que es preservi el fons de curt a llarg termini és un bon arxiver, sigui com sigui el document del qual s'encarregui. Alhora, segons Salvador Benítez (2015), existeix la figura del conservador-restaurador, que la seva tasca no és només esmenar danys, sinó determinar la seva causa i sobretot, com prevenir-la. Aquests problemes de les entitats públiques de conservació o/i restauració, segons Tugores i Planas (2006), són: *“falta de recursos, escassa consciència social del valor patrimonial de la fotografia, i dificultat en la recuperació de col·leccions”*.

Les fotografies són materials fràgils, per la qual cosa el problema resideix en la seva pròpia naturalesa. Planificar la seva conservació requereix un pla tenint en compte factors de deterioració i costos. Podríem parlar, segons de Cia. i Arillo (1999), de diferències entre preservació i restauració:

- Restauració: dirigida a minorar els danys soferts per les peces deteriorades amb la finalitat d'acostar-les al seu estat original. Requereix materials, instal·lacions i coneixements molt especialitzats.
- Preservació: conjunt d'activitats que es duen a terme per a allargar la vida d'una peça o d'un conjunt. La seva funció és prevenir que es produeixi la deterioració o retardar-lo el més possible. Requereix un professional amb coneixements de com actua el fons i concerneix a tots els professionals que prenguin decisions al voltant del document a preservar en qüestió.

Les fotografies del fons de Gabriel Fiol i Mateu, en ser fotografies de tipus positiu en paper fotogràfic, tenen moltes patologies físiques, ja que les fotografies estan adherides a una cartolina. La persona que consulti el fons toca la cartolina i no fa malbé el document. No obstant això, segons Salvador Benítez (2015), hi ha algunes fotografies que mostren esvaïments a causa dels propis components intrínsecs de la fotografia.

En principi, en manejar el fons, s'ha detectat algun agent biològic actuant, com el peixet de plata, a causa dels alts nivells d'humitat de l'arxiu i, seria necessari controlar aquest aspecte per a evitar futurs atacs.



Figura 2. Consulta del Fons de Gabriel Fiol i Mateu. Font: elaboració pròpia

Seria recomanable la creació d'un pla d'emergència per a prevenir situacions de risc de manera eficient per als documents i a bon cost. Segons Boadas (2001), és bo fixar el pla per a integrar-lo en les rutines de la institució, com a instrument en la política de preservació.

Quant al tema de preservació, que anteriorment s'ha definit i comentat el seu abast, podem realitzar plans per a evitar la deterioració del fons fotogràfic. Segons Roosa (2004), existeixen diferents agents o condicionants que afecten el document: factors ambientals (humitat, temperatura, llum, etc.), factors resultats d'un mal emmagatzematge i la mala manipulació dels documents fotogràfics.

En el fons fotogràfic de Gabriel Fiol, hi ha diferents riscos:

- **Humitat:** els materials fotogràfics, pel seu valor intrínsec, manifesten danys a altes temperatures i a canvis d'humitats. Per a això seria recomanable l'ús d'un deshumidificador o de l'ús d'aparells de control de la humitat. Segons Boadas (2001), la temperatura adequada seria entre els 16 graus i els 21 graus i es recomana un 40% d'humitat relativa.
- **Llum:** tots els materials fotogràfics són sensibles a la llum. Una llarga exposició a la llum fa que les fotografies canviïn de colors i per tant es faci malbé. La recomanació és mantenir les fotografies a la menor exposició de llum possible. Segons Boadas (2001), *“no ha d'excedir els 150 lux en els*

dipòsits, de 300 lux en les zones de treball i de 400 lux en la il·luminació focalitzada del punt de treball o de consulta.”

- Agents biològics: microorganismes, insectes, rosegadors, amb efecte de desaparició de la fotografia. Les causes de la seva aparició és l'augment de la humitat relativa. En el nostre fons s'ha trobat l'actuació del peixet de plata per mor que no hi ha un control d'humitat. Davant aquesta aparició Boadas (2001) recomana: netejar regularment el dipòsit i de les zones sensibles a proliferació, condicions adequades de magatzematge i establiment de control de plagues.

Cal tenir en compte que el mètode primigeni del productor del fons de salvaguardar i preservar els fons ha estat, incorporar les fotografies a una cartolina de grandària A4, objecte que dèiem amb anterioritat. L'agent que pot provocar més danys a curt termini en la col·lecció fotogràfica és la cola o la cinta adhesiva amb la qual les fotografies han estat adherides a la cartolina. El primer mètode d'actuació per a la preservació del fons seria l'eliminació d'aquests elements adhesius de la part posterior de les fotografies, mitjançant cotó i algun producte que no espenyi el paper fotogràfic. Actuar organitzant el fons segons els principis del productor. Sempre que es pugui, si el productor o creador del fons ha deixat un sistema organitzat, en el nostre cas Gabriel Fiol ha deixat un inventari d'organització que durant aquest treball s'ha traduït en la inserció de sèries i subseries.

Parlant de les condicions adequades d'emmagatzematge, l'ús d'embolcalls (fundes, capsas, sobres...) són mesures preventives importants que segons Roosa (2004) , *“protegeixen la col·lecció de danys físics, estableixen el material fotogràfic i ofereixen cura bàsica a tots els materials de la col·lecció.”*

En el nostre cas, en separar les fotografies de la cartolina i retirar l'adhesiu, es recomana usar paper ph neutre alcalí adequat per a l'emmagatzematge d'arxius de fotografies. El paper alcalí ha superat la prova d'activitat fotogràfica (PAT) d'acord amb la norma ISO 18916. Per a adquirir aquest material es compraria en Klug conservation. En aquest paper s'inseriran les fotografies i es comprarien segons les mesures de les fotografies. Les fundes ens faciliten l'observació dels materials sense tocar-los directament. I aquests papers s'incorporaran en caixes de tancament hermètic adequat per a arxivar en forma de fulla, documents i taulers fotogràfics de 4 orificis. La

idea de l'ús d'aquests materials és conservar-lo i usar-lo el menys possible. L'ús de prestatgeries normalitzades amb materials en alumini i acer inoxidable, on col·locar les caixes seria l'idoni.

Segons Boadas (2001), les fotografies s'han d'ordenar de manera horitzontal i es recomana no amuntegar-les si no disposen de fundes.

En manipular les fotografies es recomana rentar-se les mans, usar guants de cotó i evitar tocar la superfície de la fotografia. La digitalització, segons Foix (2021), per a captar una imatge en format digital es precisa d'un escàner per a traslladar la imatge captada a l'ordinador. Una vegada que tenim la imatge a l'ordinador, es guarda el fitxer en un format específic, en aquest cas s'ha usat JPEG. La digitalització en el fons que s'està gestionant s'ha realitzat prèviament.

Per a poder fer la catalogació de les fotografies se n'ha realitzat la digitalització.

L'objectiu: conservació i difusió. Conservar per a obtenir segons originals i difondre per al seu accés i consulta. Segons Foix (2021), per al manteniment del fons digitalitzat és necessari seguir la normativa estandarditzada en la catalogació i en el format dels fitxers, així com l'ús de metadades quan es pengi la informació en línia.

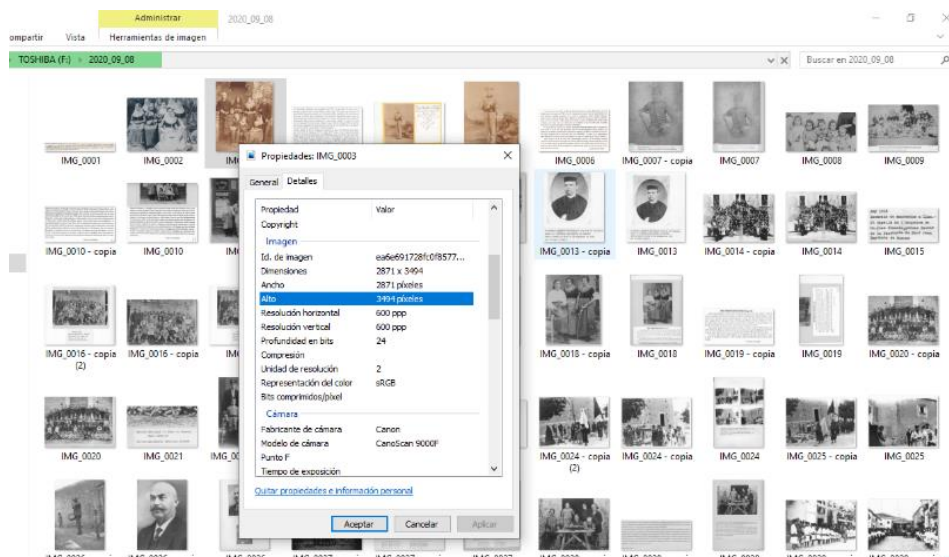


Figura 3. Resolució de la digitalització. Font: elaboració pròpia.

La digitalització té un gran inconvenient que són els recursos, ja que és un procés molt costós. I el segon gran inconvenient a tenir en compte és el tema dels espais, actualment ja existeixen fons catalogràfics en el núvol. Però per a institucions petites és impossible aquesta càrrega sense un plantejament del pla i els recursos.

6. Proposta de catalogació i conservació.

Una de les coses més importants en començar a treballar amb un fons és la creació d'un pla de descripció per a tenir bona percepció del patrimoni. Segons Salvador Benítez (2015) aquesta estratègia implica el diagnòstic dels fons, *“l'anàlisi de la documentació i, d'altra banda, la sistematització de la informació i el disseny dels instruments de descripció adequats per a la seva publicació i difusió”*.

Per a gestionar el pla del fons fotogràfic hem tingut en compte els tractaments que inclou una col·lecció fotogràfica:

- Inventari.
- Avaluació de cada document si ha de formar part del conjunt documental.
- Catalogació.
- Condicionament del fons (emmagatzematge apropiat).

En aquesta part ens hem enfocat en l'avaluació del document i la catalogació. En el fons de Gabriel Fiol, com que no hi ha cap element descriptiu, s'ha optat per treballar en l'opció més responsable i objectiva, que es tracta de donar accés al fons, crear nous usos i millorar la visibilitat del fons i el seu context arxivístic.

El fons fotogràfic és un fons tancat, com hem dit prèviament, amb suports establerts en forma d'unitats documentals fotogràfiques. En un primer lloc es va elaborar una descripció general dels conjunts documentals en manera de distribució del fons seguint la norma ISAD (G) dividint el fons en sèries, subsèries i unitats documentals.

Es va fer un estudi exhaustiu de normalització arxivística i es donà prioritat a aquesta mena d'eines perquè el fons estigui degudament descrit. En un primer moment es va analitzar el fons amb les normes ISDIAH, ISAD (G) i NEDA.

La norma ISDIAH fa que la normalització descriptiva de la institució de l'arxiu municipal de Mancor de la Vall sigui possible. Aquesta norma identifica les institucions que contenen arxius i posa en coneixement els fons d'arxiu. En ser una norma internacional, s'ha realitzat per a desenvolupar directoris en comú amb altres institucions i que l'arxiu s'hi pugui incorporar fàcilment. Aquesta estructura normativa servirà per a relacionar l'entitat amb els documents que es custodien.

Alhora s'ha treballat amb la norma ISAD (G) i la norma NEDA. L'objectiu d'aquesta descripció és identificar i explicar el context i el contingut dels documents d'arxiu per a fer-los accessibles. També es va realitzar aquesta norma amb l'objectiu de la integració de les descripcions procedents de diferents llocs en un mateix sistema d'informació, en ser una norma internacional, aquesta descripció es pot afegir a qualsevol sistema de descripció i normalitzar-se.

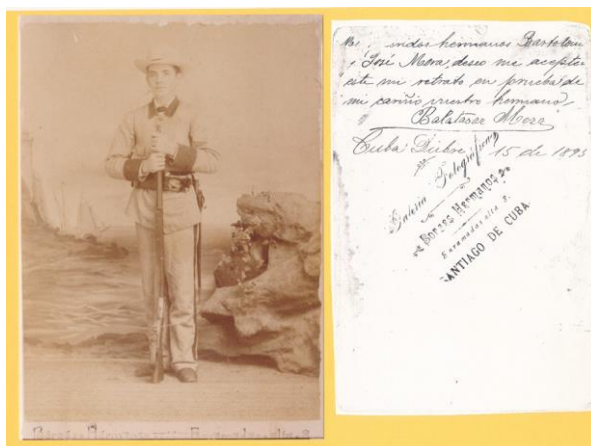
Després de normalitzar tot el fons, per a donar-li continuïtat a aquest projecte, s'ha realitzat el següent pas que consisteix en les fitxes catalogràfiques de les diferents fotografies, és a dir, seguint la normativa de ISAD (G), descriure cada unitat documental, és aquest cas, cada fotografia. A causa de la gran càrrega de normalització realitzada i al factor temps com a enemic principal, s'han realitzat dues catalogacions de fotografies per a tenir-les com a exemple i continuar treballant en la catalogació de tot el fons.

Exemple 1 de catalogació fotogràfica del fons de Gabriel Fiol



Signatura	ES. 70342. AMMV. 7.3.1.1.1.11
Títol	Tres bosseres
Data de creació	1918 ca.
Nivell de descripció	Unita documental simple. Fotografia
Volum i suport de la unitat de descripció	13,5x9 cm. Positiu
Autor / productor	Fiol i Mateu, Gabriel
Abast i contingut	A principi de segle, existia un ofici dedicat a la confecció de bosses de malla de plata artesanals, tant per a homes, com per a dones. Durant la guerra mundial (1914-1918), varen ser molt demandades per a transportar matèria primera. Acabada la guerra a causa de l'escassetat d'existències es van deixar de fabricar. Les tres bosseras són: asseguda Margalida Celià Alorda, a la dreta la seva germana Joana Aina i a l'esquerra la seva amiga.
Condicions d'accés	Accés prèvia instància
Estat de conservació	Bona. Patologia per agents biològics (peixet de plata).
Existència d'originals	Sí
Existència de còpies	No
Unitats de descripció relacionades	No
Bibliografia	
Notes	
Regles	ISAD (G)
Descriptors	Indústria textil; bosses de plata; bossa

Exemple 2 de catalogació fotogràfica del fons de Gabriel Fiol



Signatura	ES. 70342. AMMV. 7.3.1.1.1.3
Títol	Retrat de Baltasar Mora
Data de creació	1893/12/15
Nivell de descripció	Unita documental
Volum i suporta de la unitat de descripció	17,5x13 cm. Fotografia d'estudi. Albúmina amb tons groguencs
Autor / productor	Fiol i Mateu, Gabriel; Galeria fotogràfica BORGES HERMANOS
Abast i contingut	En el revers de la fotografia hi ha una dedicatòria de Baltasar Mora als seus germans Bartomeu i José Mora. Període de la "Guerra chiquita" a Cuba (guerra de la independència). Al peu de foto diu Borges Germans. Enramats alta, 8
Condicions d'accés	Accés prèvia instància
Estat de conservació	Bona. Patologia per agents biològics (peixet de plata).
Existència d'originals	
Existència de còpies	No
Unitats de descripció relacionades	
Bibliografia	
Notes	
Regles	ISAD (G)
Descriptors	Santiago de Cuba; Cuba; Cuba libre

7. Conclusions

Des de la definició de ciències de la informació d'on forma part el patrimoni fotogràfic, es constitueixen les bases teòriques dels processos de descripció arxivístiques i la seva normalització.

Un dels principals processos de gestió del patrimoni fotogràfic és la descripció del fons l'objectiu final del qual és la difusió de les fotografies per a afavorir-ne la consulta i l'accés dels usuaris.

El pla de gestió del fons de Gabriel Fiol i Mateu aborda l'elaboració d'instruments de descripció primaris per a conèixer millor els fons per a evitar les dificultats que tenen moltes institucions de temps i recursos.

En general, a l'Arxiu municipal de Mancor de la Vall se li recomanen les següents actuacions:

- Revisar la documentació que estava organitzada per si s'ha produït alguna pèrdua.
- Canvi de capsles antigues que ja estan deteriorades.
- Organitzar i descriure la resta de documentació produïda a partir de l'inventari antic a poder ser en una base de dades automatitzada.
- Aplicar el quadre de classificació existent de la documentació de l'organisme, institució o entitat perquè s'apliquin a tota la documentació i controlar tot el procés.
- Tenir una sala o espai per a la consulta pública de la documentació de l'arxiu municipal. Totes les consultes es realitzaran mitjançant sol·licitud escrita.
- L'accés als dipòsits i l'accés directe a la documentació es reserven únicament per al personal responsable de l'arxiu.
- Reparar les deficiències produïdes per les filtracions d'aigua en el dipòsit de l'arxiu

Després d'aquestes recomanacions generals, al fons fotogràfic de Gabriel Fiol se li recomana, quant a matèria de preservació, eliminar els adhesius de darrere de la fotografia i incorporar-les en capsles i materials adequats. Quant a digitalització es recomana realitzar un estudi de selecció de fotografies i realitzar-ne la digitalització.

Sí que és cert que aquestes recomanacions del fons de Gabriel Fiol serien a llarg termini, ja que el primordial seria que es conegués el fons per part dels ciutadans, és a dir, la difusió del fons i incloure'l com a projecte existent dins de la pàgina web de la institució. Encara que, sent realistes, és cert que el fons documental de l'arxiu necessita actuacions més urgents.

8. Referències.

ARGERICH FERNÁNDEZ, I. (2004). *Recuperación, preservación y difusión del patrimonio fotográfico*.

AYUNTAMIENTO DE MÁLAGA. Área de Cultura. Archivo Municipal. Archivo Fotográfico. Recuperado de:

<http://archivofotografico.cultura.malaga.eu/>. Consultado: 25 mayo de 2021.

BOADAS I RASET, J., CASELLAS, L. E., & Suquet i Fontana, M. (2001). *Manual para la gestión de fondos y colecciones fotográficas*.

BORKO, H. (1968). Information science: what is it?. *American documentation*, 19(1), 3-5.

CASADO DE OTAOLA, L., & PANIZO SANTOS, I. (2004). Descripción de los materiales fotográficos en el Fondo de Secretaría del Archivo Histórico Nacional (Madrid).

DE CÍA, Á. M. F., & ARILLO, J. R. (1999). *La identificación y preservación de los materiales fotográficos. Síntesis*.

DELGADO, A. N. B., BENKI, S. L. G., & ACOSTA, R. E. H. (2016, September). Clasificación archivística por procesos: una experiencia en la Universidad de La Habana. In *XIV. Congreso Internacional de Información Info'2016*.

DEPORTES, C. D. C. Y. (2005). Compilación de Manuales de Tipología Documental de los Municipios.

DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE SEVILLA (1981). *Archivística: estudios básicos*.

FERNÁNDEZ, E. (1995). LÓPEZ YEPES, José. *La documentación como disciplina. Teoría e historia*. Eunsa, Pamplona, 1995, 337 pp.

FOIX, L. (2003). *La gestión de fondos fotográficos en entidades no comerciales. Hipertext. net: Revista Académica sobre Documentación Digital y Comunicación Interactiva*, (1), 16.

GALLO, P. R. (2011). *Gestión documental en las organizaciones*. Editorial UOC.

HERRERA, A. H. (2007). *En torno al tipo documental*. *Boletín de ANABAD*, 32.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (INE). Cifras oficiales de población resultantes de la revisión del Padrón municipal a 1 de enero de 2020. Recuperado de: <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=2860#!tabs-ta0bla>

ISAAR (CPF). *Norma internacional sobre los registros de autoridad de archivos relativos a instituciones, personas y familias*, 2º ed., 2004

ISAD (G): *Norma Internacional general de descripción archivística*, 2º ed., 2000

ISDIAH: *Norma internacional para la descripción de instituciones que custodian fondos de archivo*, 1º ed., 2008

KLUG conservacion. Recuperado de: <https://www.klug-conservation.com/>. Consultado: 8 de diciembre de 2022.

Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español. Núm. 155, de 29 de junio. Recuperado: <https://www.boe.es/eli/es/l/1985/06/25/16/con>.

LÓPEZ-YEPES, José. (2004). *Diccionario enciclopédico de ciencias de la documentación*. Madrid: Síntesis

MOLINER, María. (1998). *Diccionario de uso del español*.

NASEIRO RAMUDO, A. (2012). *Evolución histórica de la descripción archivística en España en la época contemporánea: análisis de la transformación de los instrumentos de control y descripción: del catálogo manuscrito a los gestores web de objetos digitales culturales*.

OTLET, P. (2004). *El tratado de documentación*. EDITUM.

PEDROSO IZQUIERDO, E. (2004). *Breve historia del desarrollo de la Ciencia de la Información*. Acimed, 12(2), 1-1.

PINZÓN, I. S. (2012). *Historia y archivística: memorias del poder*. Revista Cambios y Permanencias, (3), 137-165.

RUIPÉREZ, M. G. (2016). LA DENOMINACIÓN DE TIPOS, SERIES Y UNIDADES

DOCUMENTALES EN ESPAÑA. *Aportación a la teoría archivística (2) 1/the designation of documentary types, series and units in Spain. a contribution to archival theory (2)*. Documenta & Instrumenta, 14, 41.

ROOSA, M. (2004). *El cuidado, manipulación y almacenamiento de fotografías*.

SALVADOR BENÍTEZ, A. (2015). *Patrimonio fotográfico. De la visibilidad a la gestión*. Gijón: Trea.

SÁNCHEZ VIGIL, J. M. (2002). *Automatización de los archivos fotográficos*. Modelos de fin de siglo: Oronoz y Scala. Biblos, (13).

SÁNCHEZ-VIGIL, J. M., & Salvador-Benítez, A. (2014). *Documentación fotográfica*. Editorial UOC.

TRAMULLAS, J. (1997). *Los sistemas de información: una reflexión sobre información, sistema y documentación*. Revista general de información y documentación, 7(1), 207-229.

VIGIL, J. M. S. (2006). *El documento fotográfico: historia, usos, aplicaciones*. Trea.

YEPES, J. L. *El documento fotográfico: historia, usos, aplicaciones*. Doxa Comunicación. Revista interdisciplinar de estudios de comunicación y ciencias sociales, (5), 257-259.

Notícies relacionades amb Mancor a la revista "El Magisterio Balear" (1873-1916)

Antoni Aulí Ginard i Joan Pons Julià

Introducció

La revista *El Magisterio Balear* (1873-1916), fou una publicació pedagògica especialitzada, que sorgí durant un període polític i social molt convuls i que pretenia accomplir una sèrie d'objectius que fins aleshores cap administració ni cap altra revista ofería. Aquesta publicació constituïa en primer lloc un canal d'informació i difusió pedagògica, a través de la publicació de conferències, articles, discursos educatius i, per altra part, passava a ser una mena de butlletí informatiu de l'administració del magisteri, ja que des dels seus inicis es publicaven les vacants de les escoles, provisions de places (interines o per concurs de trasllat), aspectes de política administrativa, reivindicacions professionals i salarials dels mestres; tot plegat en vies de dignificar la figura del docent i de donar prestigi social a tota la professió.

El primer número, editat el mes de gener de 1873, va donar veu a tots els professionals de l'ensenyament primari i, des dels seus inicis, constituí l'òrgan de l'Associació de Mestres de Primer Ensenyament de Balears. Va ser continuació de la publicació *El Fomento Balear*, que en el seu darrer exemplar havia reflectit la notícia de la creació d'una associació de mestres.

Tot i que va aparèixer com una publicació desenal, amb el temps es va convertir en setmanal i amb una de les de més llarga durada a nivell estatal. El seu tiratge fou sempre modest, no arribant mai als cinc-cents exemplars, i la seva hegemonia es perllongà durant gairebé cinquanta anys. Tant els lectors, com els redactors foren treballadors i treballadores de l'escola pública. Aquest fet va contribuir a un major enfortiment de la identitat professional de la figura del mestre i per extensió, de tot el col·lectiu de l'ensenyament. Entre els seus directors podem destacar: Antoni Umbert, Bartomeu Danús, Francesc Sancho, Joan Capó i Valls de Padrines i Francesc Rosselló Garí entre d'altres.

A l'inici del 1873, any del naixement de la revista *El Magisterio Balear*, la situació en la que es trobava l'Estat espanyol no era massa favorable per a

l'educació. La població de era de prop de 19 milions d'habitants, l'esperança de vida d'aquestes persones era de 34 anys, les famílies tenien 5 fills de mitjana i el 50% dels nins que naixien no arribaven als 5 anys. Els supervivents estaven condemnats a ser analfabets, en un país en el que el percentatge d'analfabetisme en algunes zones era del 64%. A nivell productiu no hi havia gens d'indústria excepte a Catalunya i el País Basc. El sou mitjà d'un treballador a les ciutats era de 3 a 4 pessetes al dia. Les dones guanyaven la meitat que els homes per una mateixa feina.

La situació a la part forana era encara pitjor. Vivien del camp quasi 13 milions de persones el que suposava prop del 70% de la població, en unes condicions per davall del nivell de subsistència, degut a que les terres estaven mal repartides, amb finques molt extenses en mans de terratinents o massa petites, la majoria d'elles poc fèrtils, les sequeres eren comuns i els sistemes de reguiu estaven mal planificats. Els jornals se pagaven a 1 pesseta per dia.

L'augment constant de població no es corresponia amb un desenvolupament socioeconòmic semblant, sinó més bé amb una situació de misèria econòmica i social, el que suposava un augment de l'emigració, dirigida primordialment cap a Amèrica. Aquesta situació econòmica provocà sovint agitacions populars. Les ciutats eren "trampes de fam" i de precarietat per a un gran sector de població que cobrava sous miserables, degut a l'excés d'oferta de ma d'obra.

Paral·lelament el país es trobava en una situació de guerra civil, amb el setge de la ciutat de Bilbao per part dels carlistes i una situació política molt inestable, en la que el regnat de *Amadeo de Saboya*, primer rei elegit per un parlament, es veia rebutjat per carlistes, republicans i per tota l'aristocràcia borbònica. Aquesta situació provocà que el 10 de febrer de 1873, el rei abdiqués, proclamant-se la I^a República. Les diferències entre els partidaris d'una república centralista amb un govern únic i els defensors d'una república federal amb estats autònoms, es va desbocar produint-se per tota la nació un alçament cantonal per el qual regions, ciutats i comarques es declararen repúbliques o cantons i es rebel·laren contra l'Estat, amb una gran violència. La república va durar poc més d'un any, entre el 11 de febrer de 1873 i el 29 de desembre de 1874, quan el pronunciament del general Martínez Campos donà pas a la restauració de la monarquia borbònica.

Posteriorment, entre 1874 i 1916, es succeïren el regnat d'Alfons XII, la fi de les guerres carlistes, la redacció de la nova constitució (vigent fins a la dictadura de *Primo de Rivera* l'any 1923). la planificació de l'agricultura per regions i la privatització dels espais naturals, sollevaments republicans i vagues repetides de treballadors durament reprimides per les forces de seguretat, la pèrdua davant la flota dels Estats Units de les colònies de Cuba, Puerto Rico, Filipines, Illes Guam i Marianes, la prohibició del treball a nins menors de 10 anys, el triomf del partit lliberal a les eleccions de l'any 1901, amb la incorporació del sou dels mestres als pressuposts estatals, essent ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts el comte de Romanones, l'assumpció al tron d'Alfons XIII l'any 1902, la declaració del diumenge com a dia festiu sense pèrdua del sou laboral, la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, la Setmana tràgica a Barcelona l'any 1909, pel decret d'Antoni Maura d'enviar reservistes a la guerra del Marroc (obers i pares de família que no podien pagar la quota que els alliberàs) on es cremaren esglésies i convents, i que es va saldar amb 78 morts, 500 ferits, 2000 detinguts i processats, 175 desterrats, 59 cadenes perpètuas i 5 penes de mort, entre elles la de Francesc Ferrer Guàrdia, creador de l'Escola Moderna; el naixement del sindicat CNT; l'assassinat del president *Canalejas* i el nomenament del comte de Romanones com a nou president del govern.

AÑO I.	Palma 10 Enero de 1873.	Núm. 1.
EL MAGISTERIO BALEAR		
PERIÓDICO DE PRIMERA ENSEÑANZA.		
Sale los días 10, 20 y 30 de cada mes.		
Puntos de suscripción.	DIRECCION Y REDACCION.	Precios de suscripción.
En la Administracion y en la Imprenta y Libreria de D. P. J. Gelabert.	Consolacion, n.º 18. ADMINISTRACION, S. Lorenzo, n.º 41.	Por trimestre. 1 1/2 pts. Por semestre. 2 1/2 " Por un año. 5 "

Primera
portada
de la revista
(1873)

Notícies recurrents

Escalafó general i provisional de mestres (25 notícies). Constitueix un sistema de categorització de les i els docents pertanyents a la carrera docent pública, segons les seves funcions, títols, desenvolupament professional, temps de servei i resultats en els processos d'avaluació, que determina la remuneració i els ascensos de categoria dels docents.

Nomenaments, preses de possessió i cessaments de mestres (20 notícies).

Són les tres dades que consten al full de serveis d'un mestre o d'una mestra. Aquestes poden influir a l'hora de pujar de categoria laboral.

Pressuposts d'escoles i pagament als mestres per part de l'habilitat (14 notícies). En general són notícies econòmiques relacionades amb escoles i mestres de Mancor de la Vall.

Notícies relatives a la Junta Local o Provincial de Primer Ensenyament (11 notícies). Era l'encarregada del control de les escoles i dels mestres de la província o d'un municipi i, en definitiva, l'organisme que controlava tots els aspectes relacionats amb l'educació.

Dades a tenir en compte

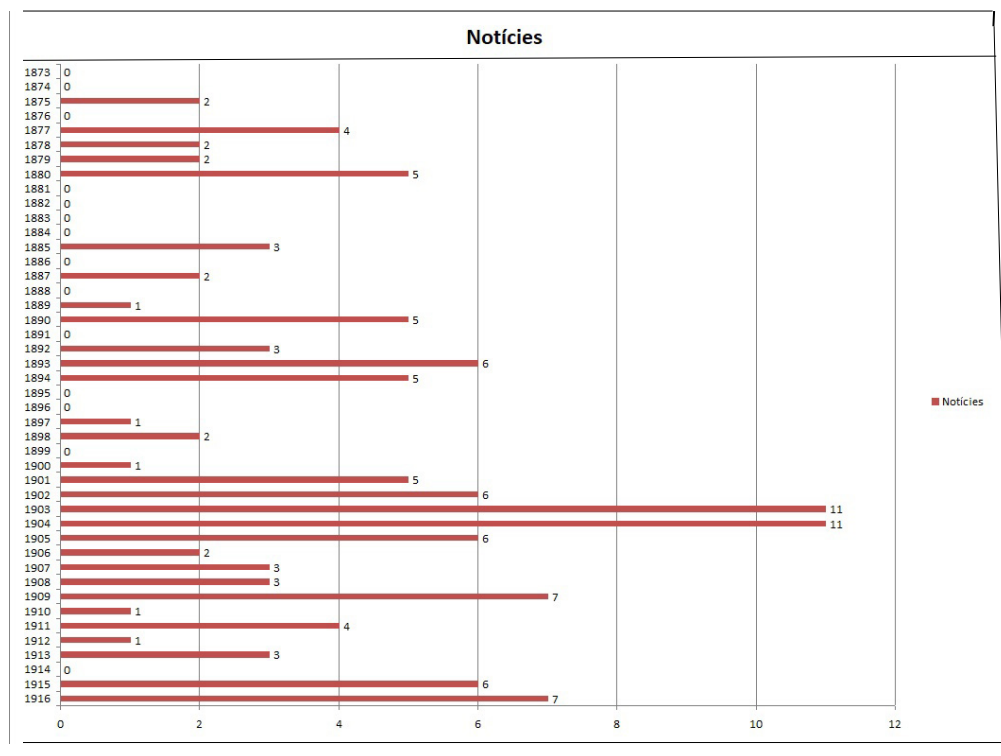
La recerca de notícies s'ha fet a través d'un cercador de la pàgina on apareix digitalitzada la revista des de 1873 fins 1916. Per aquest motiu hi pot haver alguna notícia que no s'hagi localitzat per algun error informàtic o perquè enlloc de Mancor apareix un altre nom mal escrit (Macor, Manco r, ...). En alguns casos fins i tot podem trobar Manacor en una notícia relacionada amb Mancor de la Vall.

També s'han seleccionat notícies que no tenen una relació directa amb el municipi però que afecten a alguna persona relacionada amb Mancor.

Finalment cal destacar que el mestre Miquel Canals Mir i la mestra Margalida Sintes Carbó acaparen bona part de les notícies publicades durant el període estudiat.

Mestres de Mancor de la Vall que apareixen a les notícies

Durant aquest període, Mancor de la Vall tenia una escola unitària de nins on exerciren els mestres Rafel Sitjar Garcías (fins 1884), Miquel Canals Mir (1884-1901), Bartomeu Gamundí (1901-1903), Joan Campins Ventura (no prengué possessió), Ramon Montañola (no prengué possessió), Bartomeu Company Marí (1903-1905), Pere Antoni Ginard Pons (1905-1909), Luis Gimier Darder (1909-1910), Antoni Adrover Marquès (1910-1914), Antoni Llull Mir (no apareix a la revista) (1914-1915) i Manuel Caballer Ribera (1915-1924). També existia una unitària de nines que va ser regentada durant aquests anys per les mestres Catalina Martorell Vallori (fins 1893) i Margalida Sintes Carbó (1894-1922).



Notícies relacionades amb Mancor 1873-1916

1875

25/09, núm. 39, pàg. 6. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 38 apareix el mestre de Mancor Rafel Sitjar Garcías.

25/09, núm. 39, pàg. 8. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 37 apareix la mestra de Mancor Catalina Martorell Vallori.

1877

21/07, núm. 29, pàg. 5. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe tercera i amb el núm. 16 apareix el mestre de Mancor Rafel Sitjar Garcías.

21/07, núm. 29, pàg. 7. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 6 apareix la mestra de Mancor Catalina Martorell Vallori.

25/08, núm. 34, pàg. 5. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 42 apareix el mestre de Mancor Rafel Sitjar Garcías.

20/10, núm. 42, pàg. 5. Pressuposts remesos a data de 16 d'octubre. Entre ells hi ha el de la mestra de Mancor.

1878

23/02, núm. 8, pàg. 7. La Junta Provincial informa que s'han aprovat els pressuposts presentats pels mestres de Mancor.

21/12, núm. 51, pàg. 7. Pagaments als mestres per part de l'habilitat¹. S'informa que els mestres de Mancor (entre d'altres) podran passar a cobrar el primer i el segon trimestre de l'any econòmic actual el proper diumenge de 10 a 12 del matí per la fonda de Can Gener d'Inca.

1879

23/08, núm. 34, pàg. 5. Homenatge a l'inspector provincial D. Higinio Mateo. A la llista de subscripció per oferir un modest record a l'inspector de la província, figura el nom de Rafel Sitjar, mestre de Mancor, que aporta 4 reals.

04/10, núm. 40, pàg. 6. Pagaments als mestres per part de l'habilitat. S'informa que els mestres de Mancor (entre d'altres) podran passar a cobrar el primer trimestre de l'any econòmic actual el proper diumenge al lloc de costum.

1880

31/01, núm. 05, pàg. 7. Pagaments als mestres per part de l'habilitat. S'informa que els mestres de Mancor (entre d'altres) podran passar a cobrar el segon trimestre de l'any econòmic actual el proper diumenge al lloc de costum.

27/03, núm. 12, pàg. 8. Pagaments als mestres per part de l'habilitat. S'informa que els mestres de Mancor (entre d'altres) podran passar a cobrar el tercer trimestre de l'any econòmic actual el proper diumenge al lloc de costum.

19/06, núm. 25, pàg. 5. Pagaments als mestres per part de l'habilitat.

¹ Persona encarregada de fer els pagaments als mestres i les mestres.

S'informa que els mestres de Mancor (entre d'altres) podran passar a cobrar el quart trimestre de l'any econòmic actual el proper diumenge al lloc de costum.

20/11, núm. 47, pàg. 8. Pagaments als mestres per part de l'habilitat. S'informa que els mestres de Mancor (entre d'altres) podran passar a cobrar el primer trimestre de l'any econòmic de 1980-1981 el proper diumenge al lloc de costum.

18/12, núm. 51, pàg. 8. Pagaments als mestres per part de l'habilitat. S'informa que els mestres de Mancor (entre d'altres) podran passar a cobrar el segon trimestre de l'any econòmic de 1980-1981 el proper diumenge al lloc de costum.

1885

05/09, núm. 36, pàg. 3. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 64 apareix el mestre de Mancor Miquel Canals Mir.

05/09, núm. 36, pàg. 4. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe tercera i amb el núm. 17 apareix la mestra de Mancor Catalina Martorell Vallori.

10/10, núm. 41, pàg. 4. La mateixa notícia anterior.

1887

21/05, núm. 21, pàg. 1 i 2. Article del mestre de Mancor Miquel Canals signat el 23 d'abril de 1887. Amb el títol: *Necesidad de aumentar la dotación de los Maestros (I)*.

24/12, núm. 52, pàg. 4. Llista d'aprovat als exàmens de revàlida realitzats a l'escola Normal de Palma. A la llista apareix Salvador Beltran de Mancor.

1889

06/04, núm. 14, pàg. 3 i 4. Article signat com a M. C. a Mancor dia 3 d'abril. Possiblement era del mestre Miquel Canals. Títol: *El intrusismo en la enseñanza*. Es queixa de forma contundent de la poca atenció que rep l'ensenyament públic a Espanya: mestres mal retribuïts, edificis escolars obsolets, ...

Los locales insaludables en su mayor parte sin condiciones higiénicas ni pedagógicas; los Maestros llenos de miseria y de privaciones por falta de

puntualidad en el cobro de sus mezquinos haberes, clamando inútilmente aumento en su reducido sueldo y puntualidad en el pago; todo parece en fin, que la enseñanza y sus apóstoles, están condenados á expiar un pecado que no cometieron, sufriendo con la resignación de un mártir, el desprecio por parte de unos, la falta de consideración por parte de otros, y hasta la persecución por parte de muchos.

Acaba denunciant l'intrusisme dins el món educatiu i proposa una solució:
... si por la autoridad correspondiente, se dictara una disposición encaminada á cerrar las puertas, hoy abiertas de par en par, al intrusismo en la enseñanza.

1890

13/09, núm. 37, pàg. 7. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 48 apareix el mestre de Mancor Miquel Canals Mir.

20/09, núm. 38, pàg. 6. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta, apareix dues vegades la mestra de Mancor Catalina Martorell Vallori. El motiu és el seu canvi de situació administrativa.

27/09, núm. 39, pàg. 7. Publicació de conclusions de la Junta de districte d'Inca del 14 de setembre de 1890. Els mestres i les mestres han de comunicar les seves opinions a tres mestres i un d'ells és Miquel Canals de Mancor.

16/11, núm. 44, pàg. 7. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 48 apareix el mestre de Mancor Miquel Canals Mir.

23/11, núm. 45, pàg. 4. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta, apareix dues vegades la mestra de Mancor Catalina Martorell Vallori. El motiu és el seu canvi de situació administrativa.

1892

24/09, núm. 39, pàg. 4. Interessant article del mestre de Mancor Miquel Canals amb el títol *Nuestro pensamiento*.

10/12, núm. 50, pàg. 3. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 45 apareix el mestre de Mancor Miquel Canals Mir.

17/12, núm. 51, pàg. 2. Escalafó General de mestres de primer ensenyament.

ment. A la classe tercera i amb el núm. 5 apareix la mestra de Mancor Catalina Martorell Vallori.

1893

14/01, núm. 02, pàg. 3. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 45 apareix el mestre de Mancor Miquel Canals Mir.

21/01, núm. 03, pàg. 2. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe tercera i amb el núm. 5 apareix la mestra de Mancor Catalina Martorell Vallori.

22/07, núm. 29, pàg. 3. Provisió d'escoles vacants per concurs d'ascens. Apareix l'escola de nines de Mancor.

30/09, núm. 39, pàg. 7. Provisió d'escoles vacants per concurs d'ascens (mateixa notícia del 22/07). Apareix l'escola de nines de Mancor.

30/09, núm. 39, pàg. 8. Calendari de visites ordinàries de l'Inspector de primer ensenyament als centres educatius. Dia 10 de novembre visitarà les escoles de Mancor.

07/10, núm. 40, pàg. 2. Provisió d'escoles vacants per concurs d'ascens (mateixa notícia del 22/07). Apareix l'escola de nines de Mancor.

1894

28/04, núm. 17, pàg. 4. Comunicació del mestre Canals de Mancor a la Junta. Es queixa que abans de donar medalles a alguns mestres distingits s'haurien de pagar els sous que encara deuen a la resta de docents.

30/06, núm. 26, pàg. 3. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 38 apareix el mestre de Mancor Miquel Canals Mir.

03/11, núm. 45, pàg. 8. Provisió d'escoles vacants per concurs d'ascens (mateixa notícia del 22/07/1893). Apareix l'escola de nines de Mancor.

10/11, núm. 46, pàg. 7. Contribució dels mestres per al monument a *Claudio Moyano*²:

Relación de los Maestros y cantidad con que cada uno contribuye para la

² Ministre de Foment durant el regnat d'Isabel II d'Espanya. Fou l'impulsor de la llei reguladora de l'ensenyament coneguda com a Llei Moyano que va reformar l'educació espanyola (1857).

erección de un monumento que perpetúe la memoria del Excmo. Sr. D. Claudio Moyano.

El mestre Miquel Canals aporta 1 pesseta.

22/12, núm. 51, pàg. 1. Nomenament de mestra per a l'escola de nines de Mancor. Margalida Sintès Carbó passa a ser la mestra de l'escola de nines. La junta dona l'enhorabona al poble per *la no pequeña fortuna de tener maestra ilustrada y virtuosa*.

1897

14/12, núm. 50, pàg. 8. Informació sobre un premi atorgat al mestre de Mancor Miquel Canals Mir pel seu treball *Apuntes de Agricultura*. A l'exposició celebrada a Manacor va rebre el Diploma de Menció Honorífica.

1898

26/04, núm. 17, pàg. 7. Subscripció *para atender al fomento de la Marina de Guerra y gastos de la Guerra*. Apareix el mestre Canals.

21/07, núm. 29, pàg. 5. Anunci d'una conferència pedagògica a càrrec del mestre de Mancor Miquel Canals.

1900

17/11, núm. 05, pàg. 20. Alguns mestres d'escoles públiques de Mallorca han informat a la Junta Provincial que han presentat els pressuposts de 1901. entre els quals apareixen el mestre i la mestra de Mancor.

1901

15/03, núm. 11, pàg. 8. La Junta Provincial d'Instrucció Pública ha rebut les credencials d'alguns mestres que canviaran de destí. Entre ells el mestre de Mancor Miquel Canals que passarà a Sencelles i per tant la seva plaça quedarà vacant.

20/04, núm. 16, pàg. 6. El Rectorat de Barcelona ha rebut els nomenaments de mestres interins. Bartomeu Gamundí per a l'escola de Mancor.

26/04, núm. 17, pàg. 3. El Rectorat de Barcelona ha rebut els títols administratius de mestres interins. Bartomeu Gamundí a l'escola de Mancor.

03/05, núm. 18, pàg. 8. El batle de Selva informa que el mestre Bartomeu Gamundí ha pres possessió de l'escola de nins de Mancor.

10/05, núm. 19, pàg. 3. La Junta Provincial d'Instrucció Pública informa

que Bartomeu Gamundí va ocupar plaça a l'escola de Mancor el passat 17 d'abril.

1902

11/01, núm. 02, pàg. 7. S'informa que Margalida Sintès, mestra de Mancor ha presentat a la Junta Local de Mancor el pressupost per a l'any 1902.

07/06, núm. 24, pàg. 3. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 25 apareix encara el que va ser mestre de Mancor Miquel Canals Mir.

07/06, núm. 24, pàg. 6. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 69 apareix la mestra de Mancor Margalida Sintès Carbó.

27/09, núm. 39, pàg. 6. Rendició de comptes de les escoles. L'assignació per a les escoles de 825 pessetes es de 34,38 pessetes. Entre aquestes escoles es troba la de nines de Mancor.

30/12, núm. 51, pàg. 8. Nomenament de mestres. Apareix Antoni Campins per a l'escola de nins de Mancor.

31/12, núm. 52, pàg. 2. Correcció de la notícia anterior. El nou mestre de l'escola de nins de Mancor nom Joan Campins Ventura i no Antoni.

1903

16/01, núm. 03, pàg. 8. S'informa de forma oficial el nomenament del mestre Joan Campins per a l'escola de nins de Mancor.

07/02, núm. 06, pàg. 6. S'informa d'una plaça vacant a l'escola de nins de Mancor.

14/02, núm. 07, pàg. 7. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 62 apareix la mestra de Mancor Margalida Sintès Carbó.

28/02, núm. 09, pàg. 4. Nomenaments de mestres interins. Bartomeu Company Marí per a l'escola de nins de Mancor.

28/02, núm. 09, pàg. 6. Es reitera el nomenament de mestre interí i s'informa que Bartomeu Company fins fa poc era mestre de l'escola d'Es Mercadal.

19/05, núm. 20, pàg. 7. La Secretaria d'Instrucció Pública informa que ha

rebut el títol administratiu com a mestre de Mancor de Ramon Montañola Monseny.

20/06, núm. 25, pàg. 5. La Junta Provincial informa que el mestre Ramon Montañola no ha pres possessió de la seva plaça a l'escola de Mancor (dins el termini legal).

03/10, núm. 40, pàg. 8. S'informa que la mestra de Mancor ha presentat la justificació de despeses de material a l'Habilitació dins el termini previst.

10/10, núm. 41, pàg. 6. S'informa que el mestre de Mancor ha presentat la justificació de despeses de material a l'Habilitació dins el termini previst.

24/10, núm. 43, pàg. 6. Resposta de la Junta Provincial a la petició de la mestra Margalida Sintès que demanava permís per comprar una col·lecció d'objectes naturals per 30 pta. que inicialment s'havien de destinar a la compra de la col·lecció *Grandes cuadros gramaticales*. La JP exposa que ho ha de demanar a la Junta Local i que aquesta farà oficialment la proposta.

09/12, núm. 49, pàg. 5. S'informa d'un comunicat del Rector de la Universitat de Barcelona. Manifesta que per falta d'aspirants no s'ha cobert la plaça de mestre de l'escola de nins de Mancor en el passat concurs de 1901. Per tant s'ha d'afegir de bell nou a la llista d'escoles vacants.

1904

02/01, núm. 01, pàg. 8. Resolucions de la Junta Provincial a la sessió del 15 de desembre de 1903 que afecten a Mancor:

- S'ha de proveir per concurs de trasllats la plaça de l'escola de nins de Mancor.

- La mestra de Mancor diu que la seva escola presenta males condicions higièniques.

- El batle de Selva comunica que, per malaltia, la mestra de Mancor ha de sortir de l'escola dues vegades cada setmana. La Junta insta al batle que informi a la mestra que no pot deixar l'escola i que si està malalta iniciï un expedient de substitució per impossibilitat física.

02/01, núm. 01, pàg. 10. S'informa que durant les festes de Nadal les nines de l'escola de Mancor van fer una representació teatral: *El Nacimiento del Divino Redentor*. Va ser tot un èxit i hi va assistir molta gent.

16/01, núm. 03, pàg. 8. Degut a les males condicions de l'escola de nins de

Caimari i la de nines de Mancor, denunciades pel Sr. Company, el batle de Selva ordena les reformes necessàries per millorar les condicions d'aquestes escoles sota la inspecció del metge titular de Selva. Acabades les obres s'haurà d'informar a la Junta Provincial

05/03, núm. 10, pàg. 2. La Junta Provincial d'Instrucció Pública acorda remetre a les escoles de Selva i a les del *suburbio* de Mancor els pressuposts escolars aprovats.

05/03, núm. 10, pàg. 5. El batle de Selva comunica a la Junta Provincial que ja té l'informe del mèdic, així com les reparacions que s'haurien de fer a les escoles i es compromet a iniciar el procés de reforma.

05/03, núm. 10, pàg. 7. Proposta de nomenament de mestra auxiliar. Es proposa a Francesca Sintès Carbó, que havia estat mestra de Mancor, però la Junta Provincial no ho autoritza.

26/03, núm. 13, pàg. 13. La Junta Provincial demana al batle de Selva si ja ha fet les reformes a l'escola de nines de Mancor, tal i com es va acordar després de rebre l'informe del metge.

16/04, núm. 16, pàg. 6. Associació Provincial de mestres. Llista de socis. Amb el núm. 45 i al districte d'Inca apareix el mestre de Mancor Bartomeu Company.

23/04, núm. 17, pàg. 7. Comunicació del batle de Selva informant que l'Ajuntament ha acordat el trasllat de l'escola de nines de Mancor a un altre local en millors condicions. La Junta Provincial demanarà a l'Inspector que visiti l'edifici per veure si està en bones condicions.

29/10, núm. 44, pàg. 4. Estadística escolar. Dades de Mancor. Edificis: 295. Habitants: 928. Població escolar: 61. Adults assistents: 25. Escoles de nins: 1. Escoles de nines: 1. Escoles que hauria d'haver: 1+1. Escoles privades: 0. Sou dels mestres: 825.

09/12, núm. 50, pàg. 15. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 56 apareix la mestra de Mancor Margalida Sintès Carbó.

1905

14/01, núm. 02, pàg. 7. S'informa que falta proveir de mestre l'escola de nins de Mancor.

18/03, núm. 11, pàg. 6. La Junta Provincial informa que s'ha assabentat de la comunicació del Rectorat de Barcelona comunicant que l'escola de nins de Mancor no està proveïda per falta d'aspirants.

06/04, núm. 14, pàg. 7. El Rectorat de Barcelona notifica que l'escola de nins de Mancor ha de ser proveïda amb un mestre comprès en el RD de 31 de maig de 1902.

21/04, núm. 16, pàg. 7. Nomenament de mestre. En virtut del Decret de 31 de maig de 1902, Pere Antoni Ginard es nomenat mestre propietari de l'escola de nins de Mancor.

27/05, núm. 21, pàg. 6. El Rectorat de Barcelona assenyala el torn pel qual ha estat proveïda l'escola de nins de Mancor.

03/06, núm. 22, pàg. 7. La Junta Provincial d'Instrucció Pública queda assabentada del nomenament de Pere Antoni com a mestre propietari de l'escola de nins de Mancor.

1906

14/04, núm. 15, pàg. 6. Llista de socis de l'Associació de Mestres 1 de gener de 1906. A la secció de mestres d'escoles públiques del districte d'Inca apareix amb el número 47 Pere A. Ginard.

20/10, núm. 42, pàg. 6. La Junta Provincial informa que el mestre de Mancor ha començat les classes nocturnes per a adults.

1907

11/05, núm. 19, pàg. 3. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 7 apareix el mestre de Mancor Pere Antoni Ginard Pons.

11/05, núm. 19, pàg. 7. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 53 apareix la mestra de Mancor Margalida Sintes Carbó.

24/08, núm. 34, pàg. 6 i 10. Escalafó General de mestres de primer ensenyament. A la classe quarta i amb el núm. 7 apareix el mestre de Mancor Pere Antoni Ginard Pons. A la classe quarta i amb el núm. 53 figura la mestra de Mancor Margalida Sintes Carbó.

1908

12/09, núm. 37, pàg. 6. S'informa de la resolució del Rectorat de Barcelona

incoant un expedient governatiu contra el mestre de l'escola de nins de Mancor. Se li imposa la sanció d'amonestació privada i li ordenen que es faci un reconeixement mèdic i en cas de seguir malalt s'instrueixi un expedient d'impossibilitat física com preveu el Reial Decret de 20 de desembre de 1907.

17/10, núm. 42, pàg. 6. La Junta Provincial, després de veure els informes mèdics emesos sobre el mestre de Mancor, acorda passar-los a l'Inspector de Sanitat i a l'Inspector Massanet.

14/11, núm. 46, pàg. 6. Es transcriu una notícia del diari *Heraldo de Inca* on s'explica la festa de fi de curs celebrada a les escoles de Selva. Conta que es reuniren alumnes i professorat de les escoles del municipi (també les de Mancor) i destaca un discurs d'una alumna de Mancor elogiant la tasca de la Junta Provincial d'Instrucció Pública.

1909

29/05, núm. 22, pàg. 8. La Junta provincial informa que el mestre de Mancor ja ha estat substituït i també que la nova escola de nins de Mancor ja té l'informe favorable de la Inspecció i, per tant, es pot formalitzar el contracte de lloguer.

12/06, núm. 24, pàg. 6. Escoles vacants. S'informa que, entre d'altres, l'escola de nins de Mancor es troba sense mestre.

03/07, núm. 27, pàg. 7. Nomenament de mestre substitut. A proposta del substituït, Luis Gimier ha estat nomenat com a mestre de l'escola de Mancor amb un sou de 412,50 pta. anuals.

30/10, núm. 44, pàg. 8. Medalla d'or per a la mestra de Mancor Margalida Sintes Carbó de part de les seves alumnes i les respectives famílies:

La distinguida Maestra de Mancor doña Margarita Sintes ha sido obsequiada por sus agradecidas alumnas y familias de éstas con una medalla de oro, en prueba de la estima en que tienen los desvelos de la celosa profesora y el aprecio que conceden á la enseñanza que de ella reciben.

Sumamos nuestra felicitación á las que han sido dirigidas con tal motivo á la laboriosa Sra. Sintes y deseamos que el hecho de que nos hacemos eco tenga imitadores en nuestra provincia.

06/11, núm. 45, pàg. 9. La mestra de Mancor informa que en el festival escolar de Selva, una nina de la seva escola en nom de les altres i de les fa-

mílies, li va lliurar una medalla d'or *en prueba de afecto y gratitud*. S'acorda que quan l'Inspector visiti les escoles de Mancor aconseguixi més informació.

27/11, núm. 47, pàg. 7. La Junta Provincial informa que la Junta Local de Selva havia concedit deu dies de permís a la mestra de Mancor sempre que deixés l'escola atesa per una mestra amb títol elemental.

27/11, núm. 47, pàg. 7. S'informa que el 18 de novembre havia mort Joana Sintes Cardona, mare política del mestre de l'escola de nins de Mancor.

1910

26/03, núm. 13, pàg. 7. Presa de possessió de mestres interins. Antoni Adrover per a l'escola de nins de Mancor.

1911

11/02, núm. 06, pàg. 8. Llista de socis de l'Associació de Mestres a dia 1 de gener de 1911. A la secció de mestres d'escoles públiques del districte d'Inca apareix amb el número 49 Antoni Adrover.

20/05, núm. 20, pàg. 2. Article del mestre de l'escola de nins de Mancor Antoni Adrover. Parla sobre la situació dels mestres interins i el signa a Mancor el dia 11 de maig de 1911.

20/05, núm. 20, pàg. 8. Escalafó provisional de mestres de la classe sisena elemental. Apareix la mestra de Mancor Margalida Sintes Carbó amb el número 763.

18/07, núm. 29, pàg. 8. La Junta Provincial Acorda els tràmits que ha de realitzar la mestra de Mancor Isabel Terrés perquè li concedeixin els quatre mesos de llicència que demana.

1912

21/09, núm. 38, pàg. 4. S'informa del nomenament de mestres interins, entre els quals destaca el d'Antoni Adrover Marquès per a l'escola de Mancor.

1913

18/07, núm. 30, pàg. 4. Relació d'escoles vacants que s'han de proveir per concurs general de trasllats corresponent a l'1 de gener de 1914. Entre elles apareix l'escola de nins de Mancor.

18/10, núm. 41, pàg. 7. Anunci del proveïment de places per concurs de trasllats. Entre elles la de l'escola de nins de Mancor.

07/11, núm. 46, pàg. 8. Moviment de llibres de la Biblioteca Circulant. *Sambraun, Gimnasia sueca* per a Margalida Sintes i *Binet, Las ideas modernas sobre los niños* per a Antoni Adrover (mestra i mestre de Mancor respectivament)

1915

08/05, núm. 19, pàg. 8. Moviment de llibres de la Biblioteca Circulant. *Fernández, Gramática Castellana* per a Margalida Sintes (mestra de Mancor).

08/06, núm. 24, pàg. 2. Adjudicacions d'escoles per concurs de trasllats. L'escola de nins de Mancor ha estat adjudicada al mestre Manuel Caballer.

11/09, núm. 38, pàg. 1. S'informa de la mort del mestre de Mancor jubilat Pere A. Ginard Pons. Es publica l'esquela a la primera plana de la revista.



Esquela amb motiu de la mort del mestre jubilat de Mancor Pere A. Ginard

11/09, núm. 38, pàg. 7. Notícia sobre la defunció del mestre jubilat de Mancor Pere A. Ginard Pons. Explica a quines escoles havia fet feina i també que es va jubilar essent mestre de Mancor.

09/10, núm. 42, pàg. 8. Moviment de llibres de la Biblioteca Circulant. *Compayré, Historia de la Pedagogía* per a Margalida Sintes (mestra

de Mancor).

06/11, núm. 46, pàg. 7. Moviment de llibres de la Biblioteca Circulant. *Lozano, La enseñanza de las ciencias físico químicas y naturales* per a Margalida Sintes (mestra de Mancor).

1916

19/02, núm. 08, pàg. 11. S'informa que alguns mestres i algunes mestres han deixat establerta la mutualitat escolar dels seus centres. Entre elles la mestra de Mancor Margalida Sintes.

27/04, núm. 18, pàg. 8. Llista de socis de l'Associació de Mestres a dia 1 de gener de 1916. A la secció de mestres d'escoles públiques del districte d'Inca apareixen amb el número 48 la mestra de Mancor Margalida Sintes.

25/08, núm. 35, pàg. 7. Moviment de llibres de la Biblioteca de l'Associació. *Compayré, Historia de la Pedagogía* per a Margalida Sintes (mestra de Mancor).

29/09, núm. 40, pàg. 6. S'informa de l'assistència de mestres al festival escolar d'Alaró. Entre elles la mestra de Mancor Margalida Sintes.

09/11, núm. 46, pàg. 6. Informacions diverses de la Inspecció educativa. S'informa a la mestra de Mancor d'un error aparegut a la Gaceta de Madrid. Havien posat Manacor enlloc de Mancor. També es comunica que s'ha transferit el crèdit corresponent a la mestra nacional de Mancor

14/12, núm. 51, pàg. 8. Moviment de llibres de la Biblioteca de l'Associació. *Novelas, Tomo IV* per a Margalida Sintes (mestra de Mancor).

28/12, núm. 53, pàg. 8. Moviment de llibres de la Biblioteca de l'Associació. *Davidson, Una historia la Educación* per a Margalida Sintes (mestra de Mancor).

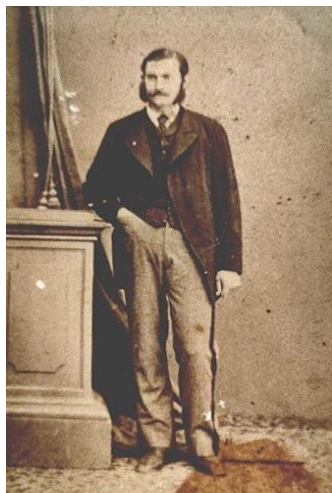
Francesc Puigrrredó i Macià 1836-1906. La seva relació amb Mancor.

Jaume Fontanet Martorell

Introducció.

L'objecte d'aquest treball és donar a conèixer un personatge totalment desconegut que va viure al segle XIX i part del XX a Mancor de la Vall a causa del seu casament amb una mancorina, Francisca Martorell Mairata.

Quan anava a veure els meus padrins materns, Antoni Martorell Mairata, *Bufera*, 1879-1958 i Francisca Amer Alba, *Guixa*, 1891-1986 al carrer Metge Josep Mateu, 3, sempre em fixava amb un quadre molt petit. Es tractava d'una fotografia d'un senyor ben vestit amb unes patilles pròpies de segle XIX. Jo li demanava a la padrina si sabia qui era aquell senyor tan enigmàtic i sempre em responia que era en Puigrrredó, i aleshores no demanava res més.



Molts d'anys després, quan amb els meus pares vàrem passar a viure a la casa de *can Bufera*, remenant calaixos vaig trobar una pila d'escriptures, testaments, contractes, certificats de naixement, i de defunció. Tot relacionat amb en Francesc Puigrrredó.

Qui era Francesc Puigrrredó?

Francesc Puigrrredó i Macià va néixer l'any 1836 a Sant Salvador d'Alentorn, diòcesis de l'Urgell (Lleida) i era resident de Cervera, diòcesi de Solsona. Era fill legítim de Blai Puigrrredó i Salvia i de Maria Macià i Maluque, residents de Cervera. El seu pare era cirurgià de professió.

En Francesc Puigrrredó, quan era jove, inicia la seva vida professional com a confiter, suposadament a alguna confiteria de Cervera.

El 30 de maig de 1860, a l'edat de vint-i-quatre anys, Francesc Puigrrredó es va casar a la catedral d'Osca amb Josefa Periu i Gonse de vint-i-tres anys, natural de Barcelona. No tenc constància de la data de la seva arribada a

Palma, però sembla que amb els seus pares es varen traslladar a Palma i anys després la seva dona Josefa Periu hi va morir el 22 d'agost de 1895, a l'edat de 58 anys, per la qual cosa hi varen residir aproximadament uns 40 anys.

Estaven domiciliats al carrer de la Corderia, número 5, de Ciutat. No varen tenir fills, però si a 12 de desembre de 1875 varen adoptar una nina de la Inclusa Provincial, Petra Faldilla, que com és lògic va agafar els cognoms dels pares.

En Francesc Puigrradó i el seu pare Blai, regentaven dues llibreries-papereria al carrer Unió 63, i al carrer Conquistador 16, de Palma. A més de la venda de llibres i papereria, tenien un centre de subscripcions i es dedicaven a la tenidoria de llibres, és de suposar que es dedicaven a la venda d'aquests llibres de comptabilitat que s'empraven aleshores.

He pogut constatar que Puigrradó gaudia d'una situació econòmica benestant. Aleshores tenia un crèdit hipotecari de 9.000 pessetes, amb accions de la "Sociedad de vapores la isleña", de Ferrocarriles de Mallorca, del Banco Mercantil de Lleida i del Foment agrícola de Mallorca, a més tenia en propietat tres cases al carrer de Son Espanyolet de Palma.

Les seves proeses

He trobat dos episodis molt destacables de la vida professional de Francesc Puigrradó. A continuació explicaré la primera.

Puigrradó regentava dues llibreries-papereries, a més de llibres venien també llibrets de fumar, que aleshores era un producte que es venia molt. De fet, el seu èxit era gràcies al fet que aquest producte es venia amb "*corteros de tabac*" que resultaven més barats que comprar les conegudes capsas de cigars.

La primera proesa va ser la falsificació de tres marques de fàbrica de llibrets de fumar que aleshores eren les més conegudes "*dos quartos*" "*el violón*" i "*medio real*". Arrel d'aquest fet els propietaris de les marques registrades li interposaren una querella criminal. L'escrit de demanda diu: "*Roca e Hijos como propietarios de la marca promovieron querella criminal ante el Juzgado de Instrucción del Distrito de la catedral de esta Ciudad, sobre la falsificación de las marcas de fabrica de los libritos de fumar "dos quartos"*"

“el violon” “medio real”.

La querella va acabar amb una multa, decomís i crema o destrucció de tots els llibrets que tenien preparats per a la venda que eren unes onze *“gruesas”* que se han convertit en cenizas en una casa de campo en el término de Son Espanyolet.

La segona proesa, que he pogut constatar, es tracta d'un contracte:

“En Ciudad de Palma, capital de la provincia de las Islas Baleares, a los tres días del mes de junio de 1893: esta escritura privada tendrá la fuerza o valor de escritura publica.

Reunidos de una parte: Don José Rosselló y Don Francesc Puigrrredó y de la otra, Don Juan Barnils i Roure el primero es autor y propietario de los GRANDES CUADROS INTUITIVO GRAMATICALES ILUSTRADOS y el segundo el costeador y director para la construcción de los aparatos, impresiones y demás gastos que se necesitan para el objeto de presentarlos a las escuelas públicas de este país que deseen adquirirlos, lo mismo en la Península, como así en las posesiones españoles de Ultramar, excepto la provincia de las Islas Baleares.

Los mismos señores Don Jose Rosselló y Don Francesc Puigrrredó han convenido en lograr una Real Orden o circular para que se obliguen a las escuelas públicas de ambos sexos adquirir los mencionados cuadros. Dichos señores se comprometen en abonar a Don Juan Barnils y Roure 20 pesetas por cada aparato que se cobre de cada escuela en la Península y 80 pesetas por cada uno que se vaya a Ultramar, viniendo obligados los señores Rosselló y Puigrrredó en dar cuenta exacta dos veces al año de la venta de los mismos, llevando un registro para la contabilidad de la venta especial de los citados cuadros con sus aparatos.

Convenidas las bases de todo lo antedicho, se ha convenido con los señores Don Jose Rosselló y Don Francesc Puigrrredó conceder a Don Juan Barnils y Roure el tiempo precisada para lograr las Reales Órdenes de España y Ultramar, excepto las Islas Baleares, concediendo las primas de cuantos ejemplares se vendan después de la Real Orden.

Se concede un plazo de tres meses a Don Juan Barnils y Roure para que presente la Real Orden y si el gobierno actual del señor Sagasta desapareciera, quedarán libres para no privarse de gestionar por el conducto que les

convenga y emplear cuantos medios de influencia y recomendaciones para el buen éxito de la empresa.

No he trobat dades de com va anar aquesta empresa, suposadament creada en benefici de l'educació pública.

Francesc Puigrradó i la seva relació amb Mancor.

Poca cosa he trobat, el dia 22 d'agost de 1895 va morir a Ciutat la seva esposa, Josefa Periu i Gonse. El matrimoni tenia com a treballadora domèstica a na Francisca Mairata Martorell, natural de Mancor de 42 anys domiciliada a la plaça d'en Coll, número 12, de Palma. Na Francisca Mairata era filla de Joan Mairata Rotger de Caimari i de Catalina Martorell Martorell de Mancor.

En Francesc Puigrradó i na Francisca Mairata es casaren a Ciutat, a les 11.00 del matí de dia 19 d'octubre de 1895, el dol li va durar poc, concretament tres mesos.

Francisca Mairata ja a 1891 havia comprat una casa a Mancor a Joan Martorell i Pou al carrer de la Vicaria, número 3, el terreny on estan ara edificats el bar de *cas Puput* i *can Bufera* així com el local del cinema que posteriorment va passar a dir-se Acció Catòlica, estaven tots dins es Clos d'en Guixa.

Es Clos d'en Guixa

Segons escriptura de 5 de juny Jaume Amer Garau, *Guixa*, ven a Felip Martorell Morro una porció de terreny nomenada es Clos d'en Guixa per 66 lliures, 13 sous i 4 diners amb moneda mallorquina. La propietat confrontava amb l'església nova, amb el Camí Real, *camí d'Almallutx*, i terres de Cinto Martorell Caimari (cine parroquial) que mitjançant un censal reservatiu firma a 26 de desembre de 1842 davant el notari Toni Llabrés.

Com he explicat abans, Francisca Mairata compra a Joan Morro i Pou, a 6 d'agost de 1891, la casa del carrer Vicaria, número 3, amb una cotxeria que té també un portal que dona al número 18 de la plaça Concòrdia.

Sembla que les dues cases estaven comunicades i segons testimoni oral del meu padrí a mon pare hi havia una bolera, i poc després es varen segregar amb dues cases i na Francisca Mairata va pagar 2.000 pessetes de la mencionada casa.

En Francesc Puigrredó va viure al voltant de quinze anys a Mancor, anaven i venien de Ciutat. Va morir a Palma, a les 18.00 hores, de dia 22 d'agost de 1906, a 70 anys, en el seu domicili de Son Espanyolet a conseqüència de cardiopatia.

Està enterrat al cementeri rural de Palma (Actual cementiri municipal de Palma) a la sepultura 222.

Na Francisca Mairata va morir a Mancor, a les 18.00, del dia 14 de juny de 1930, a l'edat de setanta-set anys, a consciència de cardiopatia. Està enterrada al cementiri de Mancor.

Margalida Gamundi i Campins (Mancor, 1902 - Ciutat de Mallorca, 1987). Organista i compositora.

Joan Círia Maimó

Introducció.

Es tracta d'una breu comunicació adreçada a recuperar els detalls més rellevants que conformen la biografia i la carrera professional de Margalida Gamundí i Campins. Religiosa, organista i compositora, nascuda a principis de la vintena centúria a Mancor. Indret que puntualment era residència i lloc de treball de sons pares, i d'on ella sempre se sentí natural, segons els testimonis dels qui la conegueren, baldament fos poc el temps que residís en aquell aleshores llogaret.

Notes per a la biografia de Margalida Gamundi.

Margalida Gamundí i Campins, nasqué a l'entorn de la matinada del 17 de març de 1902 a Mancor, nucli, aleshores, pertanyent al terme municipal de Selva. Seria la primogènita i l'únic fill que fruitaria del matrimoni format a primeries de l'any anterior a la parròquia de Consell, entre Bartomeu Gamundí, mestre d'escola, i Antònia Campins, ambdós naturals i veïns de la darrera localitat citada. Municipi, que la referida parella tot apunta que hauria deixat d'habitar devers el 15 d'abril de 1901 (nou mesos abans del naixement de la seva filla), per tal de fixar llur morada a Mancor, a resultes de la professió de l'home d'aquella colla, alhora que futur pare de la protagonista d'aquesta comunicació. Docent, qui el 17 d'aquell citat mes i any començà a ocupar el càrrec de mestre de l'escola mancorina, com a substitut de Miquel Canals i Mir. Fet que propicià que Margalida Gamundí nasqués a Mancor poc després de l'arribada de sons pares en aquella aleshores pedania selvatgina. Un nadó i futura música, que l'endemà del seu naixement rebé el baptisme a les fonts de la parròquia mancorina.

El cinquè dia del mes de febrer de l'any 1903, Bartomeu Gamundí, pare de la protagonista d'aquesta redacció, i qui per aquelles saons es trobava a les

portes de complir els 11 mesos de vida, va acabar la seva contracta com a docent de l'escola de Mancor i el rellevà Bartomeu Company i Martí¹.

A resultes d'aquell fet, poc després, la família Gamundí Campins, al complet, deixà el terme mancorí, i s'albira si, a falta de més noves, fixaria llur residència a la capital mallorquina, on son pare hi continuaria exercint la seva professió. Ciutat on Margalida Gamundí hi inicià els seus estudis i on, el 1934, comptant 32 anys d'edat, va ingressar a la Congregació de Germanes Zeladores del Culte Eucarístic. Entitat on hi adoptà el nom de sor Miquela de l'Eucaristia, i on hi ocupà el càrrec d'organista pràcticament d'ençà de la seva arribada, a més del de procuradora general entre els anys 1944 i 1950 i de 1962 a 1968, a banda del de superiora general de 1956 a 1962, i posteriorment, de 1968 a 1974.

Finalment, entorn a les 10 del matí del 18 de juliol de 1987, Margalida Gamundí i Campins, en religió sor Miquela de l'Eucaristia, finava a la seu de la congregació a la qual pertanyia, ubicada al carrer de la Calatrava de Palma. Traspassava a l'edat de 85 anys, dels quals 53 les havia viscut com a religiosa.

Margalida Gamundí com a músic.

Malauradament, a dia d'avui no s'ha pogut esbrinar quina casta d'educació musical va rebre Gamundí i Campins, ni tampoc al costat de quin o quins mestres s'hauria format la referida mancorina com a músic. Sor Felisa Martínez², germana zeladora del Culte Eucarístic, i que durant anys conegué, tractà i convisqué amb sor Miquela de l'Eucaristia, en religió Margalida Gamundí, ens argumenta que la filla del qui durant una temporada fou el mestre de l'escola de Mancor, hauria estudiat teoria musical i piano a Palma al llarg de varis anys, temps abans del seu ingrés a la Congregació de les Germanes Zeladores del Culte Eucarístic de la capital de Mallorca. Tràmit que s'efectuà el 1934. Any, quan a Gamundí i Campins també li fou enco-

¹ Tota la informació referida als diversos membres que tengué l'escola de Mancor, citats en aquesta redacció, ha estat facilitada per Antoni Aulí i Ginard.

² Sor Felisa Martínez (nascuda l'any 1930), a dia d'avui (2023) és l'única religiosa de la congregació de Zeladores del Culte Eucarístic que quedaria en vida, de les que conegueren en primera persona a sor Miquela de l'Eucaristia Gamundí. Sor Felisa aportà tota la informació que de Margalida Gamundí recordava durant una conversa mantinguda amb l'autor de la present comunicació, el 23 de gener de 2023.

manada la tasca d'organista de la capella de la seva congregació després de la seva professió religiosa. Càrrec, que tal i com ens explicà la citada sor Felisa, la referida mancorina mantingué fins pocs anys abans del seu òbit, i que defensà sempre amb exactitud i pulcritud, demostrant dominar la tècnica dels instruments de teclat, en aquest cas de l'harmònim, ja que la capella del Centre Eucarístic de Palma, al llarg de tota la seva història, únicament ha disposat d'un harmònim hidràulic, manufacturat a principis del segle XX, compost d'un sol teclat i amb diversos registres.



**Margalida Gamundí i Campins, en religió
sor Miquela de l'Eucaristia.**

*Imatge gentilesa de la Congregació de Germanes
Zeladores del Culte Eucarístic de Palma.*

Havent pogut analitzar algunes de la desena d'obres musicals que a dia d'avui en sabem hauria compost sor Miquela de l'Eucaristia, podem resoldre que ens trobam al davant d'una compositora que coneix al detall les regles de l'harmonia, a més de les diverses pautes i normes a seguir per tal d'arribar als seus principals objectius: escriure música religiosa, fàcil d'aprendre, sense complicacions de caràcter tècnic a les seves parts vocals, alhora que bona de pair i recordar, tant pels seus intèrprets, com també pels seus oients. Unes obres que la seva autora

enllestí, única i exclusivament, per tal de ser interpretades pel cor de la congregació a la qual ella pertanyia. Agrupació formada únicament per germanes d'aquella casa religiosa, a les que sor Gamundí no només dirigí i acompanyà des del teclat de l'harmònim durant els diversos actes litúrgics que s'organitzaven a la capella de la seva comunitat, ja que també, en sabem que fou l'encarregada d'ensenyar els cants per ella escrits, a banda dels demés títols que signats per altres autors interpretaven les seves germanes de congregació de Germanes Zeladores del Culte Eucarístic. Tasca, més pròpia d'un mestre de capella que no pas d'un organista, o en aquest cas un polsador d'harmònim.

Gràcies a les notes deixades per mossèn Joan Parets³, estudiós del panorama musical balear, avui podem saber que Margalida Gamundí, en religió sor Miquela de l'Eucaristia, fou l'autora de com a mínim 10 títols musicals. Unes pàgines de les que malauradament, per distints motius totalment aliens a la voluntat de qui signa la present comunicació, el citat autor només ha pogut tenir accés, i per conseqüent analitzar, només a 3. Entre el que ens aporten els apunts rubricats per mossèn Parets, i el que es pot extreure després d'haver pogut estudiar la part d'aquell corpus documental de partitures de Gamundí, al que l'autor de la present redacció ha tengut accés, es pot resoldre que Gamundí i Campins, únicament s'hauria dedicat a escriure música religiosa per a veu i harmònim. Obres de les que aquella compositora n'enllestí tant la lletra com també la música, algunes escrites a cor a l'uníson i altres a diverses veus, i que responen als títols: *No me dejes, Señor; De plata, hoy celebramos bodas; Del cielo Jesús baja; Vamos a la cueva; Morir de amor; ¡Oh Señora y Madre mía!, Te adoro; Jesús pan; Bendita sea tu pureza; i Creo, Señor, firmemente.*

Conclusions.

Intèrpret d'harmònim, de piano, compositora sembla si només d'obres religioses, també podríem dir mestra de capella, serien els trets que millor descriurien la trajectòria professional de la mancorina Margalida Gamundí i Campins, en religió sor Miquela de l'Eucaristia. Una música que s'entén si hauria posat els coneixements que de l'art dels sons tenia a l'abast de la seva comunitat religiosa, la Congregació de Germanes Zeladores del Culte Eucarístic, d'ençà des de pràcticament poc després de la seva professió en aquella entitat, l'any 1934. Una autora i intèrpret, que baldament hagués nascut de forma accidental a Mancor, i que pràcticament només hagués residit en aquella localitat al llarg d'un any escàs, segons els testimonis dels qui la conegueren, sempre manifestà sentir-se mancorina.

Agraïments.

Aquesta comunicació no hagués estat una realitat sense els ajuts que el seu autor, desinteressadament ha rebut de don Jaume Gual Mora, don Antoni

³ Joan Parets i Serra (Santa Maria del Camí, 1940 – Ciutat de Mallorca, 2021). Prevere, documentalista musical i estudiós del panorama musical balear

Aulí Ginard, don Jordi Llabrés Sans i la comunitat de les religioses de la Congregació de Germanes Zeladores del Culte Eucarístic de Palma, en especial a sor Felisa Martínez.

Bibliografia.

ESTELRICH MASSUTÍ, Pere. MASSOT MUNTANER, Biel. PARETS SERRA, Joan (2000) *Compositors de les Illes Balears*. Editorial El Gall. Pollença. 2000.

Els caps de llista de les candidatures de l'esquerra i el mallorquinisme progressista a les eleccions municipals de Mancor de la Vall (1979-2019). Recull d'entrevistes.

Antoni Lluís Trobat Alemany

Aquest treball té per objectiu entrevistar els caps de llista de totes les candidatures progressistes que hi ha hagut a la història democràtica de Mancor de la Vall de 1979 a 2019. En aquest sentit hem pogut entrevistar a Tomeu Ripoll (Mancor de la Vall, 1949) que fou número 3 del Grup Independent Progressista el 1979; a Jaume Fontanet (Mancor de la Vall, 1953), candidat del PSOE el 1987 i de Mancorins Independents el 1995; a Mateu Mir (Palma, 1965), candidat del PSM el 1999 i el 2003 i a Guillem Villalonga (Lloseta, 1970), candidat del PSM-Iniciativa Verds el 2011 i de Més per Mancor el 2015 i el 2019. No ha estat possible entrevistar a Maria Teresa Pou, única dona que ha encapçalat una llista a Mancor de la Vall, que fou candidata de Mancorins pel Canvi el 2007 i del PSOE el 2011. Les entrevistes s'han plantejat com un recorregut biogràfic per deixar testimoni del compromís cívic i la història de l'esquerra política a un municipi del Raiguer de Mallorca des del final del franquisme fins avui.

Tomeu Ripoll (Mancor de la Vall, 1949), número 3 del Grup Independent Progressista el 1979.

D'on ve en Tomeu Ripoll?

Jo tenc una formació bàsicament religiosa. Als deu anys vaig anar al Seminari. Concretament hi vaig entrar el curs 1959-1960 i mon pare morí aquell mateix any, a l'abril del 1960. En sortir, nou anys després, vaig anar primer a L'Angelicum de Roma i després a la Universitat de València a acabar la carrera. Gràcies al Concordat amb el Vaticà hi havia facilitats per aquells que havíem fet trajectòria seminarista. Me vaig llicenciar en Filosofia i Lletres, especialitat en Filosofia. He estat sempre docent. Primer a Sant Francesc d'Inca. El 1982 vaig oposar a l'ensenyament públic i m'enviaren un parell d'anys a Tamarit de Llitera, a la Franja de Ponent, a Aragó, i després ja per aquí, a l'IES de Sa Pobla i a l'IES Berenguer d'Anoia fins que m'he jubilat.

Quin ambient es respirava a Mancor aquells anys?

A Mancor, perquè et facis una idea, quasi tothom era de l'Església, els que no hi anaven eren considerats gent rara –el meu cunyat Joan entre altres–. Hi havia poca gent diferent. Però hi era.

La candidatura Grup Independent Progressista, com es gestà?

A Mancor érem un trio d'amics molt polititzats que ho vàrem liderar. Jaume Gual, que havia anat a estudiar medicina a Barcelon, en Miquel Canals, que estudiava Dret, i jo que era a València a fer Filosofia.

Quines curolles tenieu ? País ? Esquerres? Llibertats?

Tots tres, en Jaume, que encapçalà la candidatura, en Miquel, que fou número 2 i jo, que era el 3, duguérem tot el pes de la candidatura. Érem els ideòlegs. Ens movia l'ansia de llibertat i de democràcia, fonamentalment

Aquells anys hi havia una quantitat enorme de sigles a l'esquerra. Tot bullia. El PSM, el PCE, el PSOE, el PSAN, l'MCI, el PORE, l'OEC i altres organitzacions. Per qui vos decantàveu?

Sobretot pel PSM. Tots tres. Nosaltres érem independents però podríem dir que érem mallorquinistes i progressistes. Per tant el PSM era el partit amb qui ens sentíem més còmodes. De tota forma la candidatura va ser , insisteixo, estrictament independent.

Com ho vàreu gestar?

La candidatura es va gestar a partir del nomenament d'Adolfo Suarez com a president l'estiu de 1976. Ens vérem davant Ca'n Bernat i tinguérem una conversa que recordo com si fos ara. Veure que un ministre del Movimiento era el nou cap del govern ens va decebre molt. Davant això ens rebel·làrem. "Això continuarà igual", pensàvem. Jo crec que en el fons la candidatura començà allà.

Interessant. Entre aquell estiu del 76 i les municipals del 79 hi hagué les generals del 77. Vàreu fer campanya?

A Mancor els progressistes no vàrem fer res, que recordi. Vàrem anar, això sí, un grup de joves mancorins a un míting de Felipe Gonzalez al Teatre Balear, a Palma. La ultradretana Fuerza Nueva i el camarada Bonet varen intentar boicotejar l'acte.

I els comicis del municipals del 79, què?

Vàrem escriure una carta a tots els veïnats de Mancor. Era una candidatura molt diversa, amb gent molt transversal, molt diferent. Record la presentació de la candidatura a Ca'n Bernat. Érem els set de la llista, amb en Jaume al capdavant, que va fer una intervenció. No vengué ningú del PSM de Palma. Més que un lligam amb ells era simpatia mútua i prou. No tenguérem assessorament ni res. Ho férem tot nosaltres. Avui seria inconcebible. Estàvem realment molt tot sols.

La candidatura rival de dreta sí que tenia, supòs, assessorament de fora.

Efectivament. UCD sí que va donar molt de suport. Venien peixos grossos a fer suport a la seva llista mancorina. He de dir una cosa, ja que hi som.

Clar

Entre el 1977 i el 1979 els consistoris municipals eren tècnicament franquistes, nomenats pel Governador Civil. A Mancor Joan Moranta, batlle franquista, es va mantenir i va ser prou respectuós. A Mancor aquell 1979 la candidatura de dretes va ser la UCD, pilotada pel propi Moranta. En Gabriel Pocoví, que l'encapçalava, ja havia estat regidor en temps de Franco.

I la campanya?

La campanya del Grup Independent Progressista la vàrem organitzar nosaltres tres però vàrem incorporar més persones com en Miquel Saurina o, més allunyat perquè feia el servei militar, en Jaume Fontanet. Vàrem demanar una clau a una casa de Massanella, d'en Biel Fuster, un mancorí casat a Inca que feia de bidell a Sant Francesc. Allà, a Massanella, férem trobades a un lloc anomenat Ca'n Rata, que tot d'una es va saber a Mancor. Manuel Viteiller, personatge molt conservador que feia de corresponsal d'algun mitjà, en va fer un escrit que jo vaig contestar. Deia que ens reuníem d'una forma clandestina. Pots pensar! Teníem un entusiasme jove i innocent. Record els nostres lemes de campanya "Mirau bé qui hi ha darrera el candidat i sabreu tota la veritat". Vàrem penjar pancartes que deien això (*somriu*).

I això?

Això es deia perquè hi havia vuit tallers de sabates a Mancor i els seus propietaris estaven darrera la candidatura de la UCD. Tot el capital de Mancor es va posar en contra nostra. Nosaltres vàrem fer una campanya bàsicament

de carrer. Només l'acte de presentació a Ca'n Bernat. Varen ser quinze dies frenètics. Ens guanyaren de 13 vots.

Com va ser aquella jornada electoral?

Tremenda. Hi havia, entre els propietaris dels tallers, una por a que podíem denunciar les condicions laborals dels treballadors. Pots pensar! Nosaltres no volíem molestar ningú, només fer feina pel poble. Amb algun personatge vàrem acabar l'amistat per culpa d'allò. Les diferències polítiques dugueren a diferències personals.

Però si han passat quaranta anys!

Encara ara hi ha relacions difícils amb els protagonistes d'aquells fets i amb els seus descendents

Com va ser la legislatura?

Jo tenc una experiència molt xereca d'aquella primera legislatura democràtica i de la meua tasca com a regidor. Me vaig sentir anul·lat per l'equip de govern.

Era molt agressiu?

Més bé amb altivesa i poc col·laboratiu. A l'equip de la UCD hi havia qui se'n fotia de nosaltres dient que "creis que teniu la cultura en propietat".

Acomplexat, no?

És veritat que nosaltres ens distingíem perquè havíem estudiat i ell no. Recordaré tota la vida com una humiliació un homenatge al filòleg Joan Josep Amengual que es va fer a Mancor a petició nostra. L'equip de govern de la UCD del batlle Pocoví hi accediren a canvi que ho organitzàssim nosaltres. Vàrem convidar en Joan Mas i Vives a fer una conferència. En Miquel, en Jaume i jo vàrem anar a tallar la murta, preparar les pancartes, muntar-ho tot. A l'homenatge ens marginaren totalment. Ens minimitzaven conscientment. Record una moció per canviar els noms dels carrers. Me duqué una feinada. Amb la col·laboració de Gabriel Fiol vàrem publicar un llibret de la Història dels Noms dels Carrers. A partir d'aquell llibre férem una moció proposant canvis. Plaça de Baix era Plaça Jose Antonio... per exemple. Quan vaig haver presentat la moció el batlle Pocoví no sapigué què dir. Va agafar la paraula un altre regidor molt dur i conegut al poble i enflocà "No

és oportú”. Punt. Al cap d’uns anys ho canvià el mateix ajuntament de dretes i no tengueren la decència d’explicar que havíem fet nosaltres la feina.

Mal gust?

Ens vàrem cremar a les totes. De la nostra candidatura no s’ha presentat ningú més. Imagina’t.

Me destruïren les meves ganes de fer. Tanmateix, quan ja vivia a Inca, me vaig afiliar el 1987 al PSM. A Inca mateix un any vaig voler estar a la llista perquè se presentava en Bernat Amengual, un bon amic. Però vaja, l’experiència mancorina a la legislatura 1979-1983 va ser traumàtica. Per nosaltres la democràcia era un regal. Ho vàrem viure amb intensitat. Voldria destacar que el nostre compromís era absolutament desinteressat. Sense res a canvi. Volia afegir quelcom.

Digues.

A Mancor de la Vall hi ha hagut dos assassinat polítics especialment rellevants. A Barcelona durant la guerra els anarquistes de la FAI mataren un religiós mancorí, Simó Reynés. Aquell mateix moment els escamots falanquistes assassinaren a Pau Crespi, batlle republicà de Mancor, a la Costa de Tofla. El crim del capellà, que ha estat beatificat i honorat amb una placa, el coneix tothom. El crim del batlle republicà no el coneix quasi ningú. Caldria restituir això.

Jaume Fontanet (Mancor de la Vall, 1953), candidat del PSOE el 1987 i de Mancorins Independents el 1995.

D’on surt el teu interès per la política?

L’interès per la política em va sortir quan vaig començar a la universitat cap el 1971. El moviment estudiantil antifrancista era molt potent. A Mancor vaig ser president del Teleclub, en aquells anys. Vàrem organitzar diverses conferències d’anàlisi polític. Per exemple, quan hi hagué la llei de reforma política vàrem muntar una tertúlia, mig clandestina, amb persones convidades de fora poble des de la ultradreta a l’esquerra radical. El 1979 a les primeres municipals jo feia el servei militar però me vaig alinear amb el Grup Independent Progressista.

El 1977 a les primeres generals democràtiques què havies fet?

La gent del teleclub de Mancor més progressista ens vàrem reunir i vàrem

decidir donar suport al PSOE, perquè el vèiem com el vot més útil en clau d'esquerres. Tot i que el PSM, que crec que encara es deia PSI (Partit Socialista de les Illes) ja ens començava a interessar molt. Eren els temps de Sebastià Serra i Antoni Tarabini. Amb en Miquel Canals anàrem a diverses trobades de l'esquerra nacionalista

Tornem a 1979.

El 1979 ens varen guanyar la UCD i els poder fàctics del poble. L'experiència del Grup Independent Progressista no va reeixir. La dreta va continuar la seva hegemonia aquella legislatura i la següent. Fins que arribaren les generals de 1986 on el PSOE, sense estructura al poble, fou la força més votada a Mancor de la Vall. Això ens va fer pensar a alguns que potser l'alternativa progressista mancorina havia de passar pel PSOE.

Una anàlisi que podia tenir sentit.

Jo ja tenia 34 anys i vaig decidir fer la passa. El 1987 ens vàrem presentar, per tant, amb el PSOE amb jo com a cap de llista. El resultat va ser magre, fonamentalment perquè teníem a Gabriel Pocoví a la contra. Un personatge enfortit i amb expertesa. I també perquè segurament jo no era el més idoni. Però no hi havia ningú més.

La llista com era?

Diversa. Joves i grans. Hi havia en Felip Vallori, tancat a Can Mir als setze anys, i en Joan Gual, fill d'un represaliat, que eren diguem socialistes històrics, gent d'una altra generació que ens volgueren, de forma generosa, fer suport.

Com recordes la campanya?

Molts de recursos. El PSOE s'hi bolcà. Es gastaren una doblerada. Va venir Joan March, el farmacèutic i dirigent socialista, a fer campanya. A l'acte, que férem al teatre, jo estava nerviosíssim i vaig llegir el programa. Jo me vaig presentar per donar resposta a la gent progressista mancorina. Pensa que a la legislatura 1983-1987, la segona, només hi hagué la llista d'UM de Gabriel Pocoví, que arrassà, i una llista fantasma d'Aliança Popular de l'exbatlle franquista. Necessitàvem, el 1987, una llista d'esquerres, i jo me vaig oferir perquè fos possible. Però insisteixo, no sé si estava preparat, però algú ho havia de fer. Ens enfrontàvem a una maquinària tremenda. Jeroni

Albertí, tant des d'UCD com d'UM, formacions de Pocoví, sempre va dir que Mancor era "la nineta dels meus ulls". En Pocoví tenia molt de suport.

Només vares sortir tu electe, de la llista.

Varen faltar molts pocs vots pel segon regidor, però sí, vaig sortir jo sol. Va ser dret. Durant tota la legislatura vaig intentar tenir una actitud constructiva. Vaig tenir dubtes de si tirar la tovallola però 130 persones m'havien fet confiança i vaig seguir per respecte i lleialtat a ells

Com funcionaveu com a agrupació?

Érem pocs. Un grup de suport. En Toni Sastre, en Joan Gual, en Joan Morro, en Pedro Mairata, en Felip Vallori... no teníem gaire gent més. Va ser agredolç.

Quines iniciatives recordes?

Podia fer molt poc. Controlar una mica la tasca que feia l'equip de govern. També eren anys de fer família i feina. Vaig fer honestament el que vaig poder. Ningú més va voler donar la cara.

I després?

Quan UM va pactar amb el PP el 1991, Pocoví no ho va acceptar. Segurament per un cert sentiment regionalista i perquè era un home de Jeroni Albertí ja des de la època de la UCD. Així que es va constituir Mancorins Independents, que ajuntava el món d'en Pocoví i els progressistes del poble. Una sola llista. Aquí m'hi vaig integrar. Va anar bé. La legislatura 1991-1995 vaig ser regidor. Aquí ja vaig fer molta feina. Vaig ser regidor d'obres. Els dissabtes visitava les obres amb l'aparellador. Vàrem impulsar el control urbanístic. Una bona experiència i una bona relació de Pocoví amb tothom. Fins i tot amb els més progressistes com jo mateix o Jaume Gual que gestionava cultura des d'un prisma clarament d'esquerra mallorquinista.

Pareixia que havia de tenir bona continuïtat.

El 1995 em vaig presentar com a candidat jo dels Mancorins Independents. En Pocoví ja tenia problemes de salut i es retirà. Ens presentàvem com a continuistes de la tasca de Pocoví i reivindicant el seu llegat i la feina transversal. Però competírem contra el PP. I ens guanyaren. Per pocs vots, però guanyaren. Vàrem sortir regidors jo, Vicenç Moranta i na Isabel Garau, una

metgessa oncòloga molt interessant.

Com va anar la campanya?

Jo ja tenia més experiència. La veritat és que ens vèiem amb esperances de guanyar.

D'on sortia el PP després de l'experiència unitària de Mancorins Independents?

Una part important de l'entorn de Pocoví es va despenjar i va decidir crear el PP. Aquí les famílies són clau. Nosaltres no controlàvem prou bé el cens. Ells, sí.

Aquí, la legislatura 1995-1999, començà l'etapa de Bernadí Coll com a batlle.

En Bernadí era un agent forestal molt vinculat a Gabriel Cañellas. Va caure bé al poble. Va agradar. I va governar molts d'anys. Deixa que et destaquï una cosa.

Digues.

La meua primera legislatura com a regidor, el 1987-1991, vaig ajudar a alguns veïnats del poble a tramitar unes subvencions per a persones que tenien familiars directes represaliats pel franquisme. Era gent que cobrà un milió de pessetes de l'època. El 1995 aquestes persones em donaren l'esquena i votaren i feren campanya, majoritàriament, pel PP. La gent oblida les coses i només es mou per interès. Hagués agraït una certa gratitud i seny. Sobretot en persones que havien patit el franquisme. Això em va doldre.

Com va ser l'oposició que vàreu fer a Bernadí Coll?

Dura. Consideràvem que era el que tocava. Record que hi hagué plenaris amb molta tensió política i amb assumptes personals fins i tot. Sap un poc de greu, en perspectiva. En Bernadí no era un gran orador, precisament, però la maquinària els hi funcionava. I nosaltres vàrem batallar molt.

Personalment degué ser molt desgastant, no?

Humanament va ser difícil. Jo sempre vaig tenir vocació col·lectiva. Però el meu compromís m'acabà conduint a diferències personals. Hi havia gent que no entrava al nostre negoci. A Mancor hi ha persones que fa quaranta anys que no se saluden. Som un poble molt dividit.

El 1999 ja es va presentar el PSM amb en Mateu Mir. Ho cuinares tu? Veies que la marca Mancorins Independents ja no tirava?

Jo ja duia dotze anys de regidor i li vaig plantejar que estava cansat i que calien noves cares. Molta gent nostra veia que ens calia una marca supra-municipal que anàs més enllà de l'agrupació d'electors. I el PSM era la força que vèiem més adequada. Persones com na Mari Carmen Valdivielso pitjaren fort per aquí. Però vaja, era un camí natural, on tard o d'hora havíem d'anar a parar, ja des dels anys setanta.

Després vengué l'etapa d'en Mateu Mir i més endavant les candidatures de Maria Teresa Pou i més recentment de Guillem Villalonga. Tu sempre hi has estat en una posició discreta.

El PP va fer arrels profundes a l'època de Bernadí Coll. Ja des del seu primer mandat hi hagué molts interessos econòmics clientelars que encara perduren. La meva percepció és que quan la dreta mancorina governava miraven més pel seu interès particular que pel bé comú.

En el teu cas també m'interessa el trànsit ideològic del PSOE al PSM

Bé, la meva postura pro-PSOE dels anys setanta i vuitanta va ser pragmàtica. En el fons i com t'he dit, sempre me vaig sentir a prop del PSM. Els meus amics, els tenia al PSM. Quan anava a reunions del PSOE era un estrany, allà dins, perquè la gent no era tan propera. La meva dona, n'Antònia Abrines, sempre va ser molt filoPSM i a partir del 1999 ja ens hi integràrem. En Mateu Morro i en Pere Sampol varen ser clau, per això.

Si haguessis de dir referents polítics de Mancor i de fora Mancor, qui diries?

De Mancor, en Jaume Gual, cap de llista del Grup Independent Progressista el 1979. Amb ells començà tot. I de fora sempre he sentit simpatia per Fèlix Pons, dirigent històric de l'ala més socialdemòcrata i moderada del PSOE, que me va fer classe al seu moment. Crec que ara necessitam aquest tipus de serenitat i de diàleg amb l'oponent. De tota manera, i respecte els socialistes, deixa'm dir una cosa.

Quina?

Crec que ha estat molt lamentable veure com el PSOE, igual que la dreta, sovint han votat a Madrid en contra dels interessos de les Illes Balears. Ne-

cessitam una veu pròpia illenca a l'estat.

Mateu Mir (Palma, 1965), cap de llista del PSM el 1999 i el 2003.

Quin tipus de família tingueres? D'on ve en Mateu Mir?

Vaig néixer el 1965 al barri del Molinar, a Palma. Mon pare era guixaire i ma mare se'n cuidava de la casa, una tasca, per cert, infravalorada però que ha estat central per a les famílies. Els meus padrins materns eren, políticament, tot silenci. Molt bona gent, Visqueren la cartilla de racionament i la fam del primer franquisme. Por. Segurament l'assassinat d'Aurora Picornell i les Roges del Molinar els marcà. La meva educació fou a l'escola de l'època. Vaig acabar estudis en plena Transició. En aquell temps ens mudàrem a les vivendes socials del Polígon de Llevant. Hi havia gent de moltes procedències. D'arreu dels pobles d'Espanya. I hi havia mobilitzacions socials importants. El 1979 record una gran vaga de la construcció.

Era una època moguda.

El 1979, de fet, vaig tenir bastant bones notes a l'escola. Però vaig optar per fer feina amb mon pare. Sempre he valorat els oficis. Fer de fuster i de llanterner té tant de mèrit com la feina que pugui desenvolupar un graduat universitari. El padrí, pare de mon pare, era netejador de botes. Anava coix arran d'un accident jugant quan era infant. Son pare, que era comodor de vaixell, se va gastar una doblerada per fer-li fer una operació devers l'any 1917 o 1918. Un tio meu, que havia migrat al Canadà i hi feia de pastisser, un dia que xerràvem me comentà que al meu padrí els falangistes li havien fet la vida impossible i que li feren beure oli de ricí. Deia que havia estat soldador a la Buades i escoltava Radio Pirenaica.

Els anys vuitanta varen ser una època molt complexa, no? Drogues, festa a les totes, disbauxa, alliberament.

Allò de "Quien no esté colocado que se coloque" de Tierno Galván, el batlle socialista de Madrid, sempre me va semblar una pardalada enorme. Jo vivia a una barriada obrera plena de xeringues. No feia gràcia. A mi me va salvar, honestament, l'educació. La rigidesa que me va forjar com a persona amb la primera escola al Molinar impedí que caigués en la droga. Molts no tengueren una sort com la meva. Amb 18 anys va morir un amic, a la presó de València, de sobredosi. Conèixer la meva dona, na Begoña, en aquest sentit, va

ser fonamental per portar una vida bona.

I Mancor com arriba en el teu camí?

El 1985 em vaig casar i vaig accedir a una vivenda, al Polígon de Llevant mateix. Un setè pis. Aquells primers temps de recent casats allà no foren senzills. Cada dia trobava gent al replà drogant-se. Nosaltres volíem una família. Aquell ambient no ens agradava. Un company que tenia una finqueta a Mancor me la va oferir i la vaig comprar. Va ser una fuga endavant en tota regla.

La vida ja és això, no?

Per ventura si. El 1989 ens vàrem instal·lar a ca nostra de Mancor, amb la meva dona embarassada i amb una alternadora i una bateria de cotxe com a font d'energia per la casa. Els primers temps varen ser difícils. Però érem joves i teníem il·lusió.

I la política?

Aquells anys vaig fer algunes lectures que me marcaren relacionades amb l'anarcosindicalisme i l'anarquisme. Record una biografia de Durruti i les memòries del llibertari català Joan Garcia Oliver titulades "El eco de los pasos".

Són una meravella, aquestes memòries. Tu m'ho sembles una mica, un anarquista dels anys trenta. D'aquells feiners, familiars i d'ordre.

El 1989 vaig conèixer a Jaume Fontanet "Miet", la persona del poble que més m'ha influït (*riu*).

En "Miet" s'havia presentat pel PSOE el 1987. No va acabar d'anar gaire bé. Sol davant del perill. La història de les esquerres a ca nostra és un poc això. Caure i tornar a aixecar-se. Heroïsme.

La coneixença amb en Jaume me fa riure, quan hi pens. La meva dona anava per l'estanc que n'Antònia Abrines regentava i un dia va ploure molt i caigué una tenassa enmig del camí. No podíem baixar en cotxe, i com que sabíem que en Jaume era regidor vaig anar a l'estanc per veure què podíem fer. "Anau a peu", em respongué.

Hahaha. El seu estil sarcàstic habitual.

Li vaig dir a na Begoña : "He anat a veure aquell home i li he demanat ajut: ha estat honest i m'ha dit que no se pot fer res".

Tu et presentes pel PSM a les municipals del 1999. Però de 1989 a 1999 hi va una dècada. Què feres els primers deu anys a Mancor?

Del 1989 al 1999 vaig fer feina, feina i feina. I criar la família. Mentrestant anava veient que el PSOE no representava la classe treballadora; que necessitàvem altres eines. Record que la intervenció espanyola durant la primera Guerra del Golf em va repugnar especialment.

I com t'apropares al municipalisme?

La gent mancorina futbolera anàvem amb una mena de penya del RCD Mallorca. En Jaume Fontanet "Miet" ho encapçalava. Un dia, xerrant, crec que a Ca'n Bernat, en Jaume me va proposar anar a llistes. Jo el 1986 havia votat els socialistes però les seves polítiques antiobreres i la corrupció m'impedien votar-lo de nou. Li vaig dir que a una llista del PSOE jo no hi volia anar, De tota manera ell i la gent progressista de Mancor feia temps que ja havien virat cap al PSM

El PSM. Fins ara l'anomenada qüestió nacional no ha sortit. No ha estat mai prioritària per a tu?

Jo me sentia un analfabet perquè no m'havien ensenyat la meua llengua. M'havien deixat coix. A més començava a veure que la gent que integrava el PSM tenia una visió de defensa del teixit econòmic que m'agradava. Seguia des de la meitat dels anys noranta a persones de l'esquerra nacionalista mallorquina com Pere Sampol i Sebastià Serra. Havia sentit a xerrar molt bé del PSM, una esquerra arrelada al servei del poble mallorquí.

Quin ambient hi havia a l'esquerra mancorina?

L'esquerra mancorina existia. Que ja és alguna cosa. Hi havia gent per anar a la llista però ningú la volia encapçalar. Record molt especialment Maria del Carmen Valdivielso, que fou bibliotecària durant anys i el seu home Joan Castells, ben actius. A una reunió me proposaren d'anar de cap de llista. Tothom va coincidir que la marca havia de ser el PSM. Na Maria del Carmen i n'Antònia Abrines, de fet, ja ho eren.

Quin clima tenia el poble? Estava molt dividit?

Jo vaig tenir la percepció que per sortir la meua cara al cartell hi va haver gent que me va retirar la salutació. M'arribaren a dir "ca extern". Vaig pensar "on m'he ficat?". Això me va fer més fort, però.

Com va anar la campanya?

Se va fer poca cosa, de campanya. Programa, tríptics i poc més. Però projecte n'hi havia. Afortunadament no vàrem guanyar. No sabia com s'administrava un ajuntament ni sabia com es tramitava un contracte públic. 181 vots em semblaren un èxit. Me sentia en deute amb els votants mancorins del PSM. Dues actes de regidor. Amb na Magdalena Martorell, l'altra regidora, vàrem fer allò possible.

Vos sentíeu amb suport supramunicipal?

Vàrem aprofitar molt tot l'assessorament i els espais de formació tècnica i ideològica que ens oferia el PSM. Tenc un record magnífic de Mateu Morro, Pere Sampol, Toni Alorda, Andreu Matas, Joan Antoni Salas, Magí Moranta i Jordi Fiol. Anàvem a cursos i formacions del PSM i del JEN (Joves d'Esquerra Nacionalista), la seva branca juvenil.

Com va ser el dia a dia durant aquella legislatura 1999-2003?

L'ajuntament tenia moltes carències. Els plenaris eren cada 15 dies. Després foren cada 30. Era un ajuntament no professionalitzat. Els regidors no cobraven. El batlle no cobrava. Ni Bernadí Coll, ni Biel Pocoví abans, cobraven. Al començament la comunicació era poc fluïda amb l'equip de govern. Poc a poc vaig voler demostrar que nosaltres érem allà amb actitud col·laborativa. El PP era difícil. Segurament prepotent. Jo era molt dur, també. Demanàvem que els plenaris es transcrivissin completament. Les nostres actuacions anaven orientades a millorar. Fèiem feina municipalista però amb el marc nacional mallorquí del PSM constantment.

Pel que destaqués la correja de transmissió amb el partit era potent.

Militants reals del PSM al poble érem sis o set però jo vaig donar molta importància en enfortir l'agrupació. Fer municipalisme, fer poble i fer partit.

Eren els anys del Primer Pacte de Progrés.

Exacte. Record amb especial intensitat que companys com Mateu Morro o Pere Sampol eren capaços de travessar Mallorca per venir a Mancor a les deu del vespre per explicar unes ajudes al petit comerç o a la pagesia del Govern. Era una generació de polítics molt entregada i compromesa. No sé d'on treien les hores. Ni nosaltres.

L'agrupació funcionava?

Ens reuníem cada setmana. Anàvem amb l'ordre del dia del ple i analitzàvem el que fer ple a ple. Va ser una època amb moltes infraestructures noves (entre aquesta i ja el final de l'anterior): Se va fer el camp de futbol, la reforma de la piscina municipal, vàrem aconseguir petites infraestructures per aigua, etc.

I arribam a la legislatura 2003-2007. Tornes a ser candidat.

Ja va anar una mica millor. Estava millor. Però no va bastar. Na Magdalena Martorell, tot i haver fet molta feina, va dimtir per motius personals i va entrar en Miquel Saurina. Se va activar encara més l'agrupació del PSM del poble. Jo volia que la gent digués la seva. Que fos més assembleari i horitzontal la presa de decisions. Vàrem preparar propostes potents. Per exemple elaborar un sistema de bonificacions per a les famílies nombroses, però volia presentar-ho tot de forma molt rigorosa, i no tenia la capacitat jurídica suficient però vaja, el partit, el PSM, m'ajudava.

La relació amb la dreta local com va marxar, aquella segona legislatura teva a l'ajuntament?

A partir de la segona legislatura vaig començar a veure que tot es dissentia. Vaig aprendre una cosa important amb en Bernadí Coll. Un dia que discutíem amb ell me va dir "Pensa que ningú té la veritat absoluta". Me vaig quedar pensant.

A vegades tenim tendència a escoltar només el nostre redol

La relació amb el PP va millorar bastant. El clientelisme va seguir existint però val a dir que Bernadí Coll ho feia per tothom

Tant si sabia que el votarien com si no?

Exacte. Sempre ajudava tothom, tant si era del seu color com si no. Les coses com són.

Quan acabava la legislatura jo estava esgotat. En aquell moment veig que arran de la corrupció la política està desprestigiada. Davant aquest panorama m'afiliï a la CNT el 2006

Com? Sabia que havies estat a la CNT. Però pensava que t'havies afiliat els

anys setanta o vuitanta, no l'any 2006, als quaranta anys!

Això fou un acte de rebel·lia. Supòs que me va revenir tota allò que no havia pogut fet a la joventut. Com un acte de protesta vaig cavil·lar que volia col·laborar a quelcom que no fos un partit. Els meus darrers anys a l'ajuntament varen ser durs, per la hiperactivitat del compromís. Al mateix temps feia de regidor, estava implicat amb les primeres dues fires de l'esclata-sang de Mancor, era delegat amb el Montaura CE, feia acció sindical a la CNT i fer feina. Una locura. En acabar la feina a les 18 hores anava a obrir el sindicat a les 19 i rebia els treballadors. A vegades feia la una de la matinada. Això quan no hi havia una assemblea, que es feien llarguíssimes. La meva dona ho va passar malament. Varen ser uns anys molt durs. Vaig tenir problemes cardíacs. Un dia amb arrítmies molt fortes vaig arribar a estar 24 hores a l'UVI. Vaig explotar. El 2007 vaig veure que no podia continuar aquell nivell d'estrès i que havia de deixar la política municipal. La família va davant.

Quines fites creus que aconseguiries en el teu pas per la política progressista mancorina ?

Dues. La primera que dins l'ajuntament l'equip de govern ens respectàs i entengués com a serioses les propostes de l'oposició. Que entengués que volíem allò millor per Mancor de la Vall. De fet el 2007 va venir en Bernadí Coll em digué "Me sap greu que no et presentis". Ens respectàvem. Podíem parlar amb ells d'una forma clara. La segona fou aconseguir que les nostres propostes es vessin viables i que ajudàssim a tirar endavant propostes de l'equip de govern com el Centre de Dia, per exemple.

Quins són els teus referents mancorins i de fora?

De Mancor, pel fil de compromís que representa, sens dubte en Jaume Fontanet "Miet". De fora un personatge de la guerra civil que sempre m'ha fascinat: Melchor Rodriguez, un anarcosindicalista andalús que va arribar a ser batlle de Madrid els darrers dies de la guerra civil, conegut com "El Angel Rojo", perquè durant la batalla de Badajoz evità a Madrid assassinats massius de dretans, capellans i feixistes. Un home decent que per a mi és modèlic.

Guillem Villalonga (Lloseta, 1970), cap de llista del PSM-IniciativaVerds el 2011 i de Més per Mancor el 2015 i el 2019.

Tens antecedents polítics, Guillem?

I tant. El meu padrí jove va ser regidor del PSOE a Lloseta els anys vuitanta. El meu padrí era un home molt canyer en la política, també. D'esquerres. De fet t'he de dir que jo venc de dues vessants diferents. La part llosetina paterna, d'esquerres. La meva branca binissalemera materna, en canvi, era molt de dretes. El padrí binissalemer estava vinculat a Falange, un germà seu va anar a la División Azul i un altre era militar per devers Burgos. Ma mare, la seva filla, ja era més progressista.

I més concretament tu?

Quan estava a l'Esplai a Lloseta, el 1995, amb 25 anys, ja vaig anar a la primera llista del PSM que es presentava al poble.

Com anà?

Varem aconseguir un regidor

Ja militares tot d'una?

Fins el 2007, no. El 1999 vaig anar a llistes encara a Lloseta i després ja vaig venir a viure a Mancor. Devers el 2005 vaig començar a anar amb la colla de dimonis i altres activitats culturals del poble i poc a poc em vaig vincular amb la gent del PSM de Mancor. Sempre he pensat que en política no cal que te venguin a cercar. Te pots acostar tu. No hem d'amagar la ideologia política.

El camí cap a cap de llista com va anar?

El 2007 era clar que en Mateu Mir no repetiria de cap de llista i des del PSM mancorí vàrem valorar una coalició amb el PSOE i Els Verds (que al poble bàsicament tenien una militant molt activa, na Maria Gual). La coalició prengué per nom Mancorins pel Canvi, que encapçalà Maria Teresa Pou, militant socialista.

I?

No ens vàrem acabar d'entendre i vàrem finalitzar la legislatura 2007-2011 com a regidors no adscrits tots dos. Crec que vàrem pagar una mica la novatada i fer feina amb un entorn fortament controlat pel PP tampoc era fàcil.

Vàrem començar a fer feina de formigueta, a partir d'aquell moment. El 2011 ja vaig encapçalar la candidatura PSM-IniciativaVerds envoltat de molt bona gent: en Miquel Gallardo, que és un autèntic bou polític, i na Joana Maria Alba, que duia anys fent feina dins el PSM. De fet vàrem entrar tots tres de regidors.

En Gallardo degué ser un gran revulsiu, no?

Per a mi una gran part de la causa d'haver arribat nosaltres a la batllia és en Miquel Gallardo. Fins que ell va arribar possiblement no valoràvem moltes coses més tècniques a l'hora de construir la candidatura. Que ell fos polítolleg de formació ens va ajudar. Va començar a estudiar bé com construir la llista, a quin perfil de gent ens havíem d'adreçar... amb ell vàrem començar a preparar-ho bé tot. Una gran tasca a l'oposició durant tota la legislatura 2011-2015. Vàrem fer molta feina amb el catàleg de camins, treballant per la demolició de les cases il·legals de Biniatzen i amb l'impuls de Mancor de l'Art, l'any 2014, ja amb na Marga Rotger fent una feinada. Això ens donà les eines per aconseguir guanyar la batllia el 2015.

El PP devia arribar esgotat, no?

Bernadí Coll havia estat conseller de cooperació local tota la legislatura anterior i presentaren a la persona que havia exercit de facto de batlle, Juan Antonio Ripoll Campaner. Aquest canvi jo crec que ens beneficià.

Aquells anys coincidí amb la legislatura de Bauzá.

Sí, dins el seu tour passà per Mancor. El batlle volgué fer la despedida en un plenari ordinari on nosaltres dúiem una moció contra el TIL. Ell es negà a moure la seva despedida a un altre ple i ens vàrem aixecar enmig del ple, amb tota la cúpula del PP de Mallorca dins la sala, i ens n'anàrem. El senyemà era portada als diaris. Hi ha qui m'ha dit que això va ofendre l'anterior batlle però sincerament no vèiem una altra opció.

La divisió sociològica del poble era potent, no?

Aquest xap aquí és molt fort. Quan s'acosten les eleccions es nota molt. Avui mateix a una reunió de l'agrupació de Més per Mancor hi havia gent que em deia que ja noten les pressions. Jo a Lloseta no record mai res igual. I mira que tenc amics de diferents opcions: del PP, del PSOE, dels Socialistes Independents, de Més, i mai cap problema. A Mancor és més difícil. Hi

ha gent que diu que durant aquests vuit anys hem dividit el poble. Al contrari. Hem fet molta feina de cosir, de fer ponts. Una de les coses de les que més orgullós me sent és que de la llista que duim enguany –el maig de 2023– de les 19 persones n’hi ha 6 que s’han vengut a oferir. Gent que venia de famílies conservadores o gent nouvinguda però que han valorat la bona feina feta en positiu. Això no té preu.

Del 2015 a 2019, aquella primera legislatura amb batllia d’esquerres i sobiranista, com va anar?

Va ser fotut perquè no vàrem tenir gens de suport del partit que havia governat fins aquell moment durant vint anys. Fins a la meua presa de possessió no me vaig reunir amb ningú.

Sense transició?

Gens ni mica, La secretària el primer dia que vaig anar per l’Ajuntament em digué “com que veig que no se reuniran amb tu haurem de començar des de ja a fer feina”. El primer marró ja va ser organitzar les festes de Sant Joan. Tota una problemàtica ja que no hi havia res preparat i vàrem haver de preparar festes. A més teníem una denúncia posada per un veïnat allà on hi havia el parc verd antic, allà on ara estam fent els horts urbans, que ens obligava a claussurar-lo. Era a una zona inundable. Ens podien fotre fort si no tancàvem. De pressa i corrent ho vàrem haver de fer cercant un nou emplaçament en urbà, devora el Cementeri a l’estil d’Alaró. Fent feina amb això vàrem aconseguir ser el primer nou punt verd de dins Mallorca autoritzat per la conselleria de medi ambient.

L’oposició va ser molt incisiva?

Què va! Un perfil més bé baix. Els dos primers anys duien el cop fort d’haver perdut. Feien alguna pregunta a ple, alguna moció i poc més. Molt poca oposició.

Del 2015 al 2019 què destacaries més?

Vàrem fer un canvi radical en la manera de fer política al poble. Vàrem fer molta feina amb el subministrament d’aigua (que necessitava millora urgent), amb la participació mitjantçant els fòrums ciutadans, culturalment hi va haver una autèntica revolució... La feina de Marga Rotger o en Miquel Gallardo va ser boníssima. La gent del poble flipava de veure el batlle i els

regidors arromangant-se i posant taules i cadires al carrer... això no s'havia vist mai!

Com que no? I qui feia la feina a l'època del PP?

La brigada municipal. Però vaja, feien poca activitat. El nivell de la darrera etapa de govern municipal de dretes havia baixat molt. En canvi ara els externs, per exemple, sempre me diuen "A aquest poble sempre estau en marxa!" Però per fer coses t'hi has d'aferrar! Tot porta molta feina. I això per a mi és un orgull. Per això tanta gent se'ns ha oferit ara, el maig de 2023, a venir a la llista, perquè veuen que som feiners i que si es fa feina hi ha resultats.

M'interessa molt el tema del jovent, també.

És el que costa més. El 2015 vàrem recollir la joventut. Ara veurem. Jo tenc la teoria que els joves sempre són rebels i tenen tendència a anar a la contra de qui governa. Ara anam a 8 anys de govern d'esquerres i hi ha la temptació que alguns joves s'acostin, per exemple, a un partit d'extrema dreta. Això preocupa.

Les eleccions de 2019 com les vares viure?

Jo estava segur que guanyàriem amb marge i em va sorprendre que guanyàssim per pocs vots. Havíem fet una feinada. I tot i això me vaig adonar que quan un poble s'ha acostumat a un partit de govern costa molt de moure.

La sensació d'haver fet tanta feina i només guanyar per sis vots degué ser dura.

En Miquel Gallardo ja ens ho va advertir, que aniria molt just.

El 2019-2023 ha estat la legislatura de la pandèmia.

No dúiem ni un any de legislatura i l'arribada de la Covid-19 el març del 2020 ens obligà a canviar-ho tot de dalt a baix. De fet na Clara Fontanet va haver de prendre possessió com a regidora substituïnt na Joana Maria Alba telemàticament, perquè no hi havia presencialitat. Estic content, però, de com vàrem reaccionar. Ràpid i bé. Mira, jo vaig fer feina vint-i-cinc anys al sector de la construcció i el 2008, amb la gran crisi financera, no vaig veure mai ajuts ni per autònoms ni per petites i mitjanes empreses. Això al seu

moment va ser devastador. Amb la pandèmia de 2020 des d'un primer moment tant des del municipi com des del Govern de les Illes i el Consell ens vàrem posar a donar línies d'ajudes, a fer modificacions de crèdit per fer suport a les famílies amb dificultats, a enfortir els serveis socials, a fer campanyes de consum als bars i comerços del poble... No hi ha color amb el 2008. Prova d'això és que cap negoci mancorí ha tancat. El 2008 la gent va quedar molt més tocada. Això ha estat fonamental. Ha estat una legislatura que havia de ser de construcció de projecte, de fer moltes coses, i així ha estat, però ajustant-nos a les limitacions que ens hem trobat. No ha estat senzill però ho hem fet.

Quin balanç fas dels vuit anys de govern?

Crec que fora fer grans infraestructures hem arreglat petites coses, que són les que són clau per a la vida de les mancorines i els mancorins. I l'escola, clar. Aconseguir una escola després de vint anys de lluita és molt rellevant, també. El 2004 na Joana Maria Alba, des del PSM i l'associació de mares i pares, ja lluitava per l'escola. És una victòria col·lectiva. Ara tenim el repte de poder ampliar l'escoleta.

Quin futur veus per a tu, ara mateix? Quines curolles tens?

En deixar de ser batlle el primer que faré serà unes bones vacances! (*riu*) Després, a nivell social, m'agradaria fer feina per impulsar una delegació de l'Obra Cultural Balear a Mancor i reimpulsar l'associació Arrels.

Me pots dir dos referents polítics teus? A Mancor i al món.

A Mancor sens dubte en Mateu Mir. Una persona amb la que he tengut diferències de criteri però que va obrir camí. És un gran lluitador. La baula que ha fet possible que a la fi poguéssim guanyar. I na Joana Maria Alba i en Miquel Gallardo, també, per descomptat.

I de fora?

En Gandhi. La seva manera de fer política des de la resistència no violenta per aconseguir la independència de l'Índia contra la dominació britànica és inspiradora per a tots els que volem canviar i millorar el món des del nostre racó. També vaig trobar molt rellevant la tasca de Pere Sampol quan va ser senador (i ara de Vicenç Vidal). Crec que els mallorquins necessitam autoestima, sentir que podem aconseguir coses. Necessitam una veu pròpia que

ens projecti cap a fora. És el gran repte.

Per acabar, com ha viscut la família del primer batlle mancorí progressista l'experiència durant aquests anys?

Jo he perdut algun amic i algun conegut fent política però n'he guanyat molts més. La meva família hem estat una pinya, també. N'Antònia i en Lluís han estat sempre devora meu i això no té preu.



Ajuntament
Mancor de la Vall



Departament de
Cultura, Patrimoni
i Política Lingüística
Consell de Mallorca

Torrent de Biniatzent